

**T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

CUMHURİYET SENATOSU
ve
ERZİNCAN SENATÖRLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Ali OKTAY

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Yusuf Ziya KESKİN

Erzincan 2020

TEZ BİLDİRİMİ

"Cumhuriyet Senatosu ve Erzincan Senatörleri" isimli "**Yüksek Lisans**" tezim tarafımda intihal programı ile incelenmiştir. Buna göre tezimde bilimsel etik ihlali ve intihal olarak nitelendirilebilecek herhangi bir durum olmadığını taahhüt ederim.

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir biçimde elde edildiğini; aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi beyan ederim.



Ali OKTAY

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Ali OKTAY'a ait Cumhuriyet Senatosu ve Erzincan Senatörleri adlı çalışma, jürimiz tarafından Tarih Anabilim Dalının Tarih Bilim Dalında **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

Danışman / Jüri : Dr. Öğr. Üyesi Yusuf Ziya KESKİN

Jüri : Dr. Öğr. Üyesi Songül ALSAN

Jüri : Dr. Öğr. Üyesi Ahmet EDİ

CUMHURİYET SENATOSU ve ERZİNCAN SENATÖRLERİ

Ali OKTAY

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih
Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi, Şubat 2020

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Yusuf Ziya KESKİN

ÖZET

1961 Anayasasına göre yasama organı olan TBMM, Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu adlı iki meclisten meydana gelen bir parlamentodur. Senato tabii üyeler, cumhurbaşkanınca seçilen üyeler ve genel oyla seçilen 150 üyeden oluşmaktadır.

Türkiye siyasal hayatında 1961-1980 yılları arasında çift meclis sistemi içerisinde TBMM’de üst meclis sıfatıyla faaliyetlerini yürüten Cumhuriyet Senatosunda Erzincan da seçimle temsil edilmiştir. Bu dönemde Erzincan’da toplamda üç isim, senatör seçilmiştir. Esas itibarıyla Cumhuriyet Senatosunun kuruluş sürecini ve on dokuz toplantı yılı içerisinde Erzincan Senatörlerinin faaliyetlerini konu alan bu tez çalışmasında Türkiye’de parlamentonun gelişim süreci de ana hatlarıyla ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Parlamento, Senato, Anayasa, Senatör, Erzincan

REPUBLICAN SENATE and SENATORS of ERZINCAN

Ali OKTAY

Erzincan Binali Yıldırım University, Institute of Social Sciences,

Department of History

M. A. Thesis, February 2020

Thesis Supervisor: Dr. Öğr. Üyesi Yusuf Ziya KESKİN

ABSTRACT

According to the 1961 Constitution, TBMM is a Parliament consisting of National Assembly and the Senate of the Republic. The Senate has 150 members: Inborn members, Chosen members and Quota members selected by the President of the Republic.

In Political History of the Republic of Turkey in bilateral parliamentary system between the years 1961-1980, in the Senate of the Republic carrying out the activities as the upper house in TBMM, Erzincan has been represented. In this period, three members in Erzincan were elected. In this study, the establishment of the Senate of the Republic and the activities of Erzincan Senators during nineteen meetings-years were investigated and development process of the Parliament in Turkey was introduced in details.

Keywords: Parliament, Senate, Constitution, Senator, Erzincan

ÖNSÖZ

Yüksek lisans tezi olarak hazırlanan, *Cumhuriyet Senatosu ve Erzincan Senatörleri* isimli bu çalışmada esas olarak, Cumhuriyet Senatosunun kuruluşu ve faaliyet yılları (1961-1980) içerisinde Erzincan senatörlerin faaliyetleri konu edinilmiştir.

Tez üç bölümden oluşmaktadır. Giriş mahiyetindeki birinci bölümde; Kavramsal tanımlamaların yanı sıra, senatonun tarihsel süreç içerisinde ilk ortaya çıktığı Roma Dönemi örneğine ve Türklerde meclis geleneği ile demokrasi arayışları içerisinde parlamenter deneyimlerinden söz edilmiştir. İkinci bölümde; Türkiye’de Cumhuriyet Senatosunun kuruluşundan ve öncesi siyasi gelişmelerden bahsedilmiştir. Üçüncü ve esas bölümde ise; Erzincan’daki Cumhuriyet Senatosu seçimlerine ve Cumhuriyet Senatosu Erzincan Üyeleri; Fehmi BAYSOY, Niyazi ÜNSAL, Orhan ÖZEN’in kısa biyografileri, siyasi hayatları ve Cumhuriyet Senatosundaki faaliyetlerine yer verilmiştir.

Konu ile ilgili kaynaklarım, Türkiye Büyük Millet Meclisi Arşivi ve Kütüphanesi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, Hukuk Fakültesi Kütüphanesi, Erzincan İl Halk Kütüphanesi, Kemah İlçe Halk Kütüphanesi, YÖK Ulusal Tez Merkezi Arşivi, muhtelif kitaplar, makaleler, dergiler, gazeteler, ansiklopedilerden oluşmaktadır.

Tez yazım süresince; her türlü yardımı, bilgiyi ve desteği benden esirgemeyen değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Yusuf Ziya KESKİN’e, Enstitü çalışanlarına, yine bu süreçte fikir alışverişinde bulunduğum yüksek lisans dönem arkadaşlarıma ve her zaman manevi desteğiyle yanımda olan aileme teşekkürü bir borç bilirim.

Ali OKTAY

İÇİNDEKİLER

TEZ BİLDİRİMİ	I
TEZ KABUL TUTANAĞI	II
ÖZET	III
ABSTRACT	IV
ÖNSÖZ.....	V
İÇİNDEKİLER.....	VI
KISALTMALAR	XIII

GİRİŞ - I. BÖLÜM

I. KAVRAMSAL TANIMLAMALAR ROMA SENATOSU VE TÜRKİYE'DE PARLAMENTONUN GELİŞİM ÇİZGİSİ	1
I. 1. Parlamento ve Senato Nedir? Tanım ve Kavram.....	1
I. 1. 1. Bir Prototip Olarak Roma Senatosu	2
I. 1. 2. Türkler'de Meclis Geleneği	3
I. 1. 3. Osmanlı'nın Son Yüzyılında Reformlar ve Meşrutiyet.....	6
I. 1. 3. 1. Meşrutiyet'in İlanı	10
I. 1. 3. 1. 1. Birinci Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Parlamentosu	13
I. 1. 3. 1. 2. İkinci Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Parlamentosu	14
I. 1. 4. Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Parlamento	16

II. BÖLÜM

II. TÜRKİYE'DE CUMHURİYET SENATOSU ÖRNEĞİ VE ÖNCESİ GELİŞMELER.....	19
II. 1. Cumhuriyet Senatosu	19
II. 1. 1. Çok Partili Hayata Geçiş ve Demokrat Parti	19
II. 1. 2. Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Askeri Müdahalesi.....	22

II. 1. 3. 1961 Anayasası'nın Teşekkül Süreci	25
II. 1. 4. Çift Meclis Sistemi ve Cumhuriyet Senatosu'nun Kuruluşu	27
II. 1. 4. 1. Senatonun İşleyişi Görev ve Yetkileri	30
II. 1. 4. 2. Senato Üyeleri ve Seçimleri	33
II. 1. 4. 2. 1. Genel Oyla Gelen Üyeler.....	35

III. BÖLÜM

III. CUMHURİYET SENATOSU ERZİNCAN ÜYELERİ (1961-1980)	38
III. 1. Fehmi Baysoy.....	39
III. 1. 1. Özgeçmişi.....	39
III. 1. 2. Seçimi	40
III. 1. 3. Senato Faaliyetleri	42
III. 1. 3. 1. Söz Almalar	42
III. 1. 3. 1. 1. Doğudaki Kuraklık Münasebetiyle	42
III. 1. 3. 1. 2. Tarım Bakanlığı 1962 Yılı Bütçesi Münasebetiyle.....	42
III. 1. 3. 1. 3. İmar ve İskan Bakanlığı 1962 Yılı Bütçesi Münasebetiyle	44
III. 1. 3. 1. 4. Doğu İllerindeki Kıtık Münasebetiyle.....	46
III. 1. 3. 1. 5. Devlet İstatistik Enstitüsü Münasebetiyle	46
III. 1. 3. 1. 6. Yedek Subay ve Askeri Memurlar Münasebetiyle.....	47
III. 1. 3. 1. 7. Devlet Memurları Aylıkları Münasebetiyle	47
III. 1. 3. 1. 8. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Münasebetiyle	47
III. 1. 3. 1. 9. Ticaret Bakanlığı 1963 Yılı Bütçesi Münasebetiyle	48
III. 1. 3. 1. 10. İmar ve İskan Bakanlığı 1963 Yılı Bütçesi Münasebetiyle	48
.....	48
III. 1. 3. 1. 11. TÜBİTAK Münasebetiyle	49
III. 1. 3. 1. 12. DPT 1964 Yılı Bütçesi Münasebetiyle.....	49
III. 1. 3. 1. 13. BTGM Bütçesi Münasebetiyle	50
III. 1. 3. 1. 14. Adalet Bakanlığı 1965 Yılı Bütçesi Münasebetiyle	51
III. 1. 3. 1. 15. İçişleri Bakanlığı 1965 Yılı Bütçesi Münasebetiyle.....	51

III. 1. 3. 1. 16. DPT 1966 Yılı Bütçesi Münasebetiyle.....	52
III. 1. 3. 1. 17. Bayındırlık Bakanlığı 1966 Yılı Bütçesi Münasebetiyle .	54
III. 1. 3. 1. 18. Ticaret Bakanlığı 1966 Yılı Bütçesi Münasebetiyle	54
III. 1. 3. 1. 19. Gümrük ve Tekel Bakanlığı 1966 Yılı Bütçesi Münasebetiyle.....	55
III. 1. 3. 1. 20. Ulaştırma Bakanlığı 1966 Yılı Bütçesi Münasebetiyle....	56
III. 1. 3. 1. 21. İmar ve İskan Bakanlığı 1966 Yılı Bütçesi Münasebetiyle	56
III. 1. 3. 1. 22. Çarşı ve Mahalle Bekçileri Kanunu Münasebetiyle.....	56
III. 1. 3. 1. 23. İmar ve İskan Bakanının Verdiği Cevap Münasebetiyle .	57
III. 1. 3. 1. 24. DPT 1968 Yılı Bütçesi Münasebetiyle.....	58
III. 1. 3. 1. 25. Vakıflar Genel Müdürlüğü 1968 Yılı Bütçesi Münasebetiyle	58
III. 1. 3. 1. 26. İçişleri Bakanlığı 1968 Yılı Bütçesi Münasebetiyle.....	58
III. 1. 3. 1. 27. Bayındırlık Bakanlığı 1968 Yılı Bütçesi Münasebetiyle .	59
III. 1. 3. 1. 28. Ulaştırma Bakanlığı 1968 Yılı Bütçesi Münasebetiyle....	60
III. 1. 3. 1. 29. Sanayi Bakanlığı 1968 Yılı Bütçesi Münasebetiyle.....	60
III. 1. 3. 1. 30. Umumi Hayata Müessir Afetler Münasebetiyle.....	61
III. 1. 3. 1. 31. Üniversiteler Kanunu Münasebetiyle	61
III. 1. 3. 1. 32. MSB 1971 Yılı Bütçesi Münasebetiyle.....	62
III. 1. 3. 1. 33. DPT 1970 Yılı Bütçesi Münasebetiyle.....	63
III. 1. 3. 1. 34. DİB 1970 Yılı Bütçesi Münasebetiyle	63
III. 1. 3. 1. 35. Ulaştırma Bakanlığı 1971 Yılı Bütçesi Münasebetiyle....	64
III. 1. 3. 1. 36. Çalışma Bakanlığı 1971 Yılı Bütçesi Münasebetiyle.....	64
III. 1. 3. 1. 37. Çay Kurumu Kanunu Münasebetiyle	65
III. 1. 3. 1. 38. TKGM 1972 Yılı Bütçesi Münasebetiyle	66
III. 1. 3. 1. 39. Orman Bakanlığı 1972 Yılı Bütçesi Münasebetiyle.....	66
III. 1. 3. 1. 40. Diğer Söz Almalar.....	67
III. 1. 3. 2. Önergeler	74
III. 1. 3. 2. 1. İstanbul-Ankara Yolundaki Trafik Kazalarına Dair.....	75
III. 1. 3. 2. 2. Kredili Buğday Tahsisine Dair.....	77

III. 1. 3. 2. 3. Et ve Balık Kurumuna Dair.....	77
III. 1. 3. 2. 4. 3908 Sayılı Kanuna Dair	78
III. 1. 3. 2. 5. Erzincan Ovasındaki Taşkınlara Dair.....	80
III. 1. 3. 2. 6. Diğer Önergeler	82
III. 1. 3. 3. Demeç ve Söylevler	82
III. 1. 3. 3. 1. Gelir Vergisi	82
III. 1. 3. 3. 2. Devlet Dairelerinde Çalışmaların Rasyonelleşmesi	83
III. 1. 3. 3. 3. Diğer Demeçler	84
III. 2. Niyazi Ünsal	85
III. 2. 1. Özgeçmişi	85
III. 2. 2. Seçimi	86
III. 2. 3. Senato Faaliyetleri	86
III. 2. 3. 1. Söz Almalar	87
III. 2. 3. 1. 1. DSİ Genel Müdürlüğü 1973 Yılı Bütçesi Münasebetiyle ..	87
III. 2. 3. 1. 2. Siyasi Partiler Kanunu Münasebetiyle	87
III. 2. 3. 1. 3. Af Kanun Teklifi Münasebetiyle	88
III. 2. 3. 1. 4. 1974 Yılı Bütçe Kanunu Münasebetiyle	90
III. 2. 3. 1. 5. MEB 1974 Yılı Bütçesi Münasebetiyle.....	91
III. 2. 3. 1. 6. BTGM 1974 Yılı Bütçesi Münasebetiyle.....	91
III. 2. 3. 1. 7. Dışişleri Bakanlığı 1975 Yılı Bütçesi Münasebetiyle	92
III. 2. 3. 1. 8. Bayındırlık Bakanlığı 1975 Yılı Bütçesi Münasebetiyle ...	93
III. 2. 3. 1. 9. MEB 1975 Yılı Bütçesi Münasebetiyle.....	94
III. 2. 3. 1. 10. Takbih Cezası ile İlgili Savunması Münasebetiyle	94
III. 2. 3. 1. 11. İçişleri Bakanlığı 1976 Yılı Bütçesi Münasebetiyle.....	95
III. 2. 3. 1. 12. MSB 1976 Yılı Bütçesi Münasebetiyle	95
III. 2. 3. 1. 13. Köy İşleri Bakanlığı 1976 Yılı Bütçesi Münasebetiyle....	96
III. 2. 3. 1. 14. 1977 Yılı Bütçesi Münasebetiyle	96
III. 2. 3. 1. 15. Cumhuriyet Senatosu ve Millet Meclisi 1977 Yılı Bütçesi Münasebetiyle.....	97
III. 2. 3. 1. 16. İmar ve İskan Bakanlığı 1977 Yılı Bütçesi Münasebetiyle	97

III. 2. 3. 1. 17. Muhtar Ödenek ve Sosyal Güvenlik Yasası Münasebetiyle	98
III. 2. 3. 1. 18. Bakanlar Kurulu Programının Görüşülmesi Münasebetiyle	99
III. 2. 3. 1. 19. MEB 1978 Yılı Bütçesi Münasebetiyle	100
III. 2. 3. 1. 20. Haftalık Ders Saatleri ve Ek Ders Ücretleri Münasebetiyle	101
III. 2. 3. 1. 21. Sağlıkla İlgili Kanun Tasarısı Münasebetiyle	102
III. 2. 3. 1. 22. Madenler Hakkında Kanun Tasarısı Münasebetiyle	103
III. 2. 3. 1. 23. Ateşli Silahlar ve Bıçaklar Hakkında Kanun Tasarısı Münasebetiyle	104
III. 2. 3. 1. 24. Seçim Kanunu Münasebetiyle	104
III. 2. 3. 1. 25. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Münasebetiyle	105
III. 2. 3. 1. 26. Sıkı Yönetim Münasebetiyle	107
III. 2. 3. 1. 27. Diğer Söz Almalar	108
III. 2. 3. 2. Önergeler	113
III. 2. 3. 2. 1. Tıp Öğreniminden Sonra İntörn Olan Öğrencilere Dair ..	114
III. 2. 3. 2. 2. Amerikan Firmasıyla Yapılan Sözleşmeye Dair	114
III. 2. 3. 2. 3. Anayasa Mahkemesinin Hesapları İnceleme Komisyonu Kararına Dair	116
III. 2. 3. 2. 4. Doğu İllerinde Okul Açılmayan Köy Sayısı ve Öğretmen Açığına Dair	116
III. 2. 3. 2. 5. Devletin Ödediği Kira ve Kiralardan Aldığı Paraya Dair	117
III. 2. 3. 2. 6. Keban Barajına Dair	118
III. 2. 3. 2. 7. Diğer Önergeler	118
III. 2. 3. 3. Demeç ve Söylevler	122
III. 2. 3. 3. 1. Öğretmen İhtiyacı ve Atamaları	122
III. 2. 3. 3. 2. Petrol Krizi	122
III. 2. 3. 3. 3. Keban Barajı ve Kemaliye	123
III. 2. 3. 3. 4. TRT Yayınları Konusunda	124
III. 2. 3. 3. 5. Gençlik Olayları	125

III. 2. 3. 3. 6. Dünya Parlamentolar Birliği	125
III. 2. 3. 3. 7. Erzincan Devlet Hastanesinde Gördüğü Bir Durum	126
III. 2. 3. 3. 8. Diğer Demeçler	127
III. 3. Orhan zen	130
III. 3. 1. zgeçmişi	130
III. 3. 2. Seçimi	130
III. 3. 3. Senato Faaliyetleri	131
III. 3. 2. 1. Söz Almalar	131
III. 3. 3. 1. 1. DİB 1980 Yılı Bütçesi Münasebetiyle	131
III. 3. 3. 1. 2. İçişleri Bakanlığı 1980 Yılı Bütçesi Münasebetiyle.....	132
III. 3. 3. 1. 3. Gençlik ve Spor Bakanlığı 1980 Yılı Bütçesi Münasebetiyle	133
III. 3. 3. 1. 4. MEB 1980 Yılı Bütçesi Münasebetiyle.....	133
III. 3. 3. 1. 5. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı 1980 Yılı Bütçesi Münasebetiyle	134
SONUÇ	136
KAYNAKÇA	141
İNTERNET KAYNAKLARI.....	149
EKLER	150

KISALTMALAR

a.g.e	: Adı Geçen Eser
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AP	: Adalet Partisi
AÜSBF	: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi
B	: Birleşim
bkz.	: Bakınız
BM	: Birleşmiş Milletler
BTGM	: Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü
C.	: Cilt
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
çev.	: Çeviren
ÇTK	: Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu
ÇTTAD	: Çağdaş Türk Tarihi Araştırmalar Dergisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
DP	: Demokrat Parti
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DSİ	: Devlet Su İşleri
edt.	: Editör
GP	: Güven Partisi
MBK	: Milli Birlik Komitesi
MC	: Milliyetçi Cephe
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı

MKP	: Milli Kalkınma Partisi
MP	: Millet Partisi
MSB	: Milli Savunma Bakanlığı
NR	: Numara
S	: Sayı
s.	: Sayfa
SBF	: Siyasal Bilgiler Fakültesi
SDN	: Sicil Dosya Numarası
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK	: Türk Dil Kurumu
TESAV	: Toplumsal Ekonomik Siyasal Araştırmalar Vakfı
TKGM	: Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü
TTK	: Türk Tarih Kurumu
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
vd.	: ve diğerleri
Yay.	: Yayınları

GİRİŞ – I. BÖLÜM

I. KAVRAMSAL TANIMLAMALAR, ROMA SENATOSU ve TÜRKİYE’DE PARLAMENTONUN GELİŞİM ÇİZGİSİ

Tez çalışmasının giriş mahiyetindeki bu ilk bölümünde kavramsal tanımlamaların yanı sıra senatonun tarihsel süreç içerisinde ilk olarak hangi dönemde kurumsallaştığı, Eski Türklerde meclis geleneği ve Osmanlı Devleti’nin son yüzyılı ile Cumhuriyetin ilk yıllarında demokratikleşme ışığında parlamenter gelişmeler işlenmiştir.

I. 1. Parlamento ve Senato Nedir? Tanım ve Kavram

Parlamento sözcük olarak, Fransızca konuşmak anlamına gelen “parler” fiilinden türemiş ve zamanla konuşulan yeri anlatmak üzere kullanılmıştır. Türk diline ise İtalyancadan girmiştir¹. Parlamento, yasama görevini yerine getiren bir siyasal üst yapı kurumudur. Bu kurumun klasik görevleri arasında, hukuk düzeninin ana kuralları olan anayasa ve yasaları koymak ile yürütmeyi denetlemek yer alır². Üyeleri, belirli bir görev süresi için seçimle belirlenen parlamentonun genel olarak kurumsallaşma serüveni, 18. yüzyılda siyasi partilerin ortaya çıkışı ve 19. yüzyılda oy hakkının genişlemesiyle birlikte başlamış ve zamanla gelişme kaydetmiştir³. Aynı zamanda tartışma ve müzakere ortamı da olan parlamento meclis organının aynısıdır⁴.

İtalyanca olan senato sözcüğü ise; etimolojik köken itibariyle, Latince, “senex” sözcüğünden türemiş ve ihtiyarlar meclisi anlamına gelmektedir⁵. Türk Dil Kurumu sözlüğüne göre de, senatonun tanımı “*isim; Eski Roma’da özellikle soylulardan oluşan yöneticiler meclisi.*”⁶ olarak açıklanmıştır. Çağımızda ise, çift meclis

¹ Şeref İba, *Parlamento Hukuku*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010, s.3.

² Rahmi Kumaş, *Parlamentonun Boyutları*, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1985, s.51.

³ İba, *Parlamento Hukuku*, s.3.

⁴ Andrew Heywood, *Siyaset*, (çev. B. B. Özipek vd.), Adres Yayınları, Ankara 2013, s.541.

⁵ *Meydan Larousse*, Meydan Yayın Evi, Cilt:11, İstanbul 1990, s.174.

⁶ *Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlüğü*.

sisteminin olduğu parlamentolarda ikinci meclislere genellikle senato, asil üyelerine ise senatör denilmektedir.

Senato örneğinde olduğu gibi Roma siyasal dili, siyaset terminolojileri açısından önemli bir başvuru kaynağıdır. Çünkü sadece Roma'nın Batıyı yönettiği zamanlarda değil, aynı zamanda, modern ulus devletlerin ortaya çıkışı ve sonrasında da Latince dili özellikle Avrupa'da siyaset mimarisi ve terminolojisinde kullanıla gelmiştir⁷. Öyleyse senato kavramının daha iyi anlaşılabilmesi için Roma dönemindeki durumundan bahsetmek gerekir.

Nihayetinde, tarihçinin üstünde çalıştığı geçmiş, ölü bir geçmiş değildir, belli bir anlamda bugün hala yaşayan bir geçmiştir⁸.

I. 1. 1. Bir Prototip Olarak Roma Senatosu

Modern örnekleriyle bazı ülkelerde hala varlığını sürdüren senato ve benzeri yapıların, resmiyet kazanarak kurumsallaştığı ve devleti oluşturan yapılardan biri haline geldiği dönem, ilk çağlara isabet etmektedir. İlk çağlarda Roma⁹ dönemine kadar uzanan ve sonrasında ise günümüze kadar gözlenebilen bir tarihsel çizgisi ve temeli vardır. Özellikle Cumhuriyet Dönemi Roması, modern yönetim düşüncesinin oluşum anlarında hep vazgeçilmez bir başvuru kaynağı olmuştur¹⁰. Bu kaynağın adres kurumlarından birisi olan senato, Roma'da çok güçlü bir konuma sahiptir ve en önemli yönetim merkezlerinden biridir.

Roma Cumhuriyet yönetimi, üç unsurlu olacak şekilde tasarlanmıştır. Bunlardan ilki meclisler, ikincisi senato, üçüncüsü magistrat denilen yüksek kamu

⁷Kenneth Minogue, *Siyaset*, (çev. Ünal Gündoğan), 2. baskı, Liberte Yayınları, Ankara 2017, s.34.

⁸ Edward Hallett Carr, *Tarih Nedir?*, (çev. Misket Gizem Gürtürk), İletişim Yayınları, İstanbul 2015, s.165.

⁹ Roma uygarlığı, odağını Roma kentinin oluşturduğu antik devletin damgasını taşıyan ve MÖ 8. yüzyıl ile MS 5. yüzyıllar arasındaki uzun bir zaman dilimine yayılan uygarlık. En geniş sınırlarına ulaştığı dönemde bütün Akdeniz havzasını, Avrupa'nın büyük bölümünü, Kuzey Afrika'nın geniş bir kesimini ve Fırat Irmağının batısındaki Ortadoğu topraklarını içine alan Roma dünyası, tarihsel bakımdan Erken Roma, Roma Cumhuriyeti ve Roma İmparatorluğu biçiminde üç evreye ayrılır. İmparatorluğun Batı Roma ve Doğu Roma olarak ikiye bölünmesini (395) izleyen farklılaşma sürecinde gerilemeye yüz tutan Batı Roma'nın yıkılışı (476) tarihçilerce Roma uygarlığının sonu olarak kabul edilir. (Ana Britannica Ansiklopedisi, C:18, İstanbul 1990, s.460.)

¹⁰ Mehmet Ali Ağaoğulları (edt.), *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da siyasal Düşünceler*, İletişim Yayınları, İstanbul 2013, s. 165.

görevlileridir¹¹. Bu siyasal kurumlar arasında senatonun da yer almasıyla birlikte, senato ilk kez Yunan düşüncesi sonrası Cumhuriyet Dönemi Roma'sında somut örnek olarak gün yüzüne çıkmıştır.

Senato, krallık döneminde kralların danışma kurulu olarak görev yapmıştır. Üye sayısı ilk başlarda üç yüz olarak belirlenmiş ancak sonrasında bu sayı belli oranlarda artırılmış nihayetinde 600 ile sınırlandırılmıştır. Krallık döneminde kralın danışmanlığını yapma görevini cumhuriyet kurulunca halkın seçtiği magistratlar için devam ettiren senato, bu görevini zamanla aldığı kararlarıyla bir anayasal hak olarak ya da yetki gibi görmeye başlamıştır. Halk Meclisinde oylamaya sunulmadan önce görüş almak üzere senatoya götürülen kanun tasarısı senato tarafından veto edilmeye başlanmış ve böylece senatonun vetosu anayasal bir nitelik kazanmıştır. Bu nedenle bir halk temsilcisinin kanun çıkarmak için senato onayını dikkate almadan bir eylemde bulunması cumhuriyeti yıkmak ile neredeyse eş değer olmuştur. Aynı zamanda, senato yabancı elçileri kabul edip dinlemek, elçiler tayin etmek, eyalet kurmak, eyalet valilerini ve yardımcılarını tayin etmek gibi yetkilere de sahiptir¹². Yönetim sembolleri ve araçları elinde bulunduran senato, Roma siyasal geleneğinin devamlılığını daha da güçlendirerek korumuş¹³ ve günümüz senatolarına da bu haliyle örnek teşkil ederek tarihi kökenlerini oluşturmuştur.

I. 1. 2. Türkler 'de Meclis Geleneği

Türkler, tarih devrine Orta Asya'da Büyük Türk Hakanlığını kuran Hunlarla girmiştir.¹⁴ Tarihte hüküm sürmüş ilk Türk devleti olan Büyük Hun İmparatorluğu ya da diğer bir tabirle Asya Hun İmparatorluğunda Mo-tun¹⁵ devrinden (MÖ. 209-174) beri, devlet işleri ve dini törenlerle ilgili olarak üç ayrı toplantıdan bahsedilmektedir. Yıl içerisinde farklı dönemlerde yapılan bu toplantılardan en önemlisi, ilkbaharda yapılan toplantılardır. İlkbahardaki bu toplantılarda hükümdarlıklar tasdik edilir veya yeni hükümdar seçimi yapılır, gerektiğinde idareye

¹¹ İsmail Güven (edt.), *Uygurluk Tarihi*, Pegem Akademi Yayınları, Ankara 2010, s.167.

¹² Güven, *a.g.e.*, s.168.

¹³ Minogue, *Siyaset*, s.35.

¹⁴ Yılmaz Öztuna, *Türk Tarihinden Yapraklar*, 11. bs., Ötüken Yayınevi, İstanbul 2016, s.47.

¹⁵ Hunlar ve diğer Orta Asya Türk Devletleri ve hükümdarları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Istvan Vasary, *Eski İç Asya'nın Tarihi*, (çev. İsmail Doğan), 2. bs., Ötüken Yayınevi, İstanbul 2016.

geniş yetkiler verilir ve bütün ülke meseleleri üzerinde genel görüşmeler yapılarak ortaya çıkan görüşler kararlara bağlanmıştır¹⁶. Fakat, bu toplantılar düzenli olmamakla birlikte, boy ve budunların¹⁷ işleriyle, imparatorluğun politikasını koordine etmek için zaman zaman toplanır ve kağan ailesini, büyük askeri şefleri, boy ve budun beylerini bir araya getirmiştir¹⁸.

Hun devlerindeki bu meclis, taşıdığı büyük önem, kuruluş tarzı ve idari fonksiyonlarından dolayı bazı araştırmacılar tarafından devlet meclisi veya millet meclisi olarak nitelendirilmiştir¹⁹. Yazılmamış olan töre yani bir anlamda kanun hükümleri de bu devlet veya millet meclisleri tarafından kontrol edilmiştir²⁰. Genel olarak siyasi ve askeri kararların alındığı bu meclislere Türkler, kurultay ve toy adı vermiştir.

Öteki Türk devletlerinde de benzer meclisler bulunur. Örneğin, Atilla zamanında, Bizans elçi heyetine dahil olarak Hun başkentine giden bir tarihçi, Bizans tekliflerini müzakere eden bir Hun; seçkinler meclisinden bahsetmektedir. Asya'da Tabgaç devletinde yine, devlet ve nazırlar meclisi adıyla böyle bir meclis, Hazar hakanlığında bir; ihtiyarlar meclisi mevcuttur. Peçeneklerde devlet için önemli kararlar mecliste alınmıştır. Oğuzlarda millet işleri, tirnek yani bildiğimiz adıyla derneklerde müzakere edilmiştir. Fakat bu meclislerin hepsini, devlet meclisi saymak tam olarak doğru değildir bazıları gerçek birer toy vasfı taşıdıkları anlaşılıyorsa da, bazıları daha ziyade, nazırlar meclisi durumunda görünmektedir²¹.

Eskiden beri Türk devlet anlayışında var olan ve çok önemli bir konuma sahip meclis geleneği Müslüman Türk devletlerinde de devam etmiştir. Örneğin, Selçuklu

¹⁶ İbrahim Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, 39. bs., Ötüken Yayınevi, İstanbul 2015, s.249.

¹⁷ Türkler, Orta Asya'daki ilk dönemlerinden itibaren boylar birliği şeklinde teşkilatlanmıştır. Bu teşkilatlanmada, Türk toplumunun en küçük yapısını oğuş denilen aile oluşturmaktadır. Oğuşların birleşmesiyle urug yani sülale, urugların birleşmesiyle de boylar meydana gelmiştir. Boyların bir araya gelmesiyle oluşan topluluğa ise bodun yani millet denir.

¹⁸ Doğan Avcıoğlu, *Türklerin Tarihi*, Tekin Yayınevi, İstanbul 1978, s.441.

¹⁹ Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, s.250.

²⁰ İbrahim Kafesoğlu, *Türk İslam Sentezi*, 6. bs., Ötüken Yayınevi, İstanbul 2017, s.22.

²¹ Kafesoğlu, *Türk Milli Kültürü*, s.250-251.

Devleti döneminde, devlet işlerinin görüşüldüğü meclise, Divan-ı Saltanat adı verilmiştir²².

Osmanlı Devleti'nde ise, bu gelenek Divan-ı Hümayun olarak devam etmiştir. Osmanlı Divan-ı Hümayunu temelde bir yüce mahkeme işlevi görmüş ve aynı zamanda hükümet işlerine bakmıştır²³. Bunların yanında Divanın esas görevi ve işlevi, padişaha siyasi ve askeri konularda danışmanlık yapmak ve padişahın tebaasının davalarını ve şikâyetlerini getirebilecekleri bir mahkeme rolü oynamaktır. Bunlar, Divan'ın tarihi boyunca muhafaza ettiği işlevlerdi. Yapısı itibariyle ise ileri gelen devlet adamlarından oluşan teklifsiz bir grup olmuştur²⁴.

Osmanlı Devletinin kuruluşundan beri var olan Divana, Fatih Sultan Mehmet dönemine kadar padişahlar başkanlık etmiştir. Fatih döneminden 1654 yılına kadar padişahlar divan toplantılarına katılmamış, gerekli gördükleri takdirde kapalı bir yerde görüşmeleri takip etmişlerdir²⁵.

Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş ve yükseliş çağı, klasik olarak tanımlanacak olan temelleşmiş ve yerleşmiş siyasi ve özellikle bürokratik düşünce sistemiyle genel Osmanlı tarihi içinde farklı bir kimliğe sahiptir²⁶. Tam olarak bu çağda kuruluşu ve kurumsallaşma sürecini yaşamış Osmanlı Divan Meclisi de klasik işlevlerini yüzyıllarca muhafaza etmiştir. Ancak buna rağmen, önceleri padişahın, daha sonra ise sadrazamın başkanlığında yapılan divan toplantıları zamanla terk edilerek devlet işlerinin görüşülmesi başka kurullara intikal etmiştir. Divanın önemini kaybetmesinin ardından 17. yüzyıldan itibaren önemli devlet işlerini görüşmek üzere meşveret²⁷ meclisleri toplanmaya başlamıştır²⁸.

²² Cezmi Eraslan-Kenan Olgun, *Osmanlı Devleti'nde Meşrutiyet ve Parlamento*, 3F Yayınevi, İstanbul 2006, s.16.

²³ Halil İncelik, *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, (çev. Ruşen Sezer), 5. bs., Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2004, s.94.

²⁴ Colin Imber, *Osmanlı İmparatorluğu 1300-1650*, (çev. Şiar Yalçın), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2006, s.204.

²⁵ Eraslan-Olgun, *Osmanlı Devleti'nde Meşrutiyet ve Parlamento*, s.17.

²⁶ Feridun M. Emecan, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi (1300-1600)*, 2.bs., Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2016, s.3.

²⁷ Meşveret: Arapça "bir iş üzerinde konuşma, danışma" anlamına gelmektedir. (Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, 11. bs., Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 1993, s.632.)

²⁸ Eraslan-Olgun, *Osmanlı Devleti'nde Meşrutiyet ve Parlamento*, s.17.

16-17. yüzyıllar arasında ne Batı'da ne de Doğu'da benzerine rastlanmayan bu büyük kurul organının gelişemeyip yozlaşmasının en önemli sebeplerinden biri, burada basit de olsa bir "temsil" özelliğinin bulunmamasıdır. Padişahın mutlak otoritesine bağlı olarak çalışan üyelerden başka, belli sosyal kesimlerin temsilcilerinin divana alınması düşünülmemiştir. Oysaki Batı'da çok daha ilkel bazı kurullara çeşitli ekonomik ve sosyal etkilerle bürokrasi dışı temsilciler de girince bu organlar gelişmiştir. Divan-ı Hümayun'da gelişim çizgisinde ise böyle bir özellik görülmez. Kurumlaşmamış, belli kurallara bağlanmamış ve bazı zamanlarda toplanan meşveretler de bu eksikliği giderememiştir²⁹.

Nihayetinde 19. yüzyıla geldiğimizde meşrutiyetin ilanı ile birlikte halkın da kısmen temsil edildiği meclisler açılmıştır.

I. 1. 3. Osmanlının Son Yüzyılında Reformlar ve Meşrutiyet

Cumhuriyet Türkiye'sinin siyasal-sosyal kurumlarındaki sağlamlık ve zaafın bilinmesi, son devir Osmanlı modernleşme tarihini iyi anlamakla mümkündür³⁰. Çünkü 19. yüzyıl Osmanlı Tarihi ile Cumhuriyet Tarihi arasında çok sıkı yapısal devamlılık bulunur³¹.

19. yüzyıl Osmanlısına göre Doğu'yla Batı artık kıyaslanamayacak iki dünya olmuştur. Bu dönemde söylenen şey, Batı'nın Doğu'ya üstünlüğüdür. Doğulular top tüfeğin dışında Batı uygarlığının hukuk ve idare kurumlarını da zorunlu olarak alacaktır. Çünkü artık Doğu'nun yaşaması için Batı yaşamının temel kurum ve kurallarının benimsenmesi dönemi gelmiştir³². Bu dönemde başlayan demokratikleşme çabaları Cumhuriyet'e geçiş sürecinin de bir aşamasını oluşturmuştur.

²⁹ Ahmet Mumcu, "Divan-ı Hümayun", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Diyanet Vakfı Yayınları, C:9, İstanbul 1994, s.431.

³⁰ İlber Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, 2. bs., Hil Yayın, İstanbul 1987, s.25.

³¹ Kemal Karpat, "Cumhuriyet Rejiminin Tarihi Kökenleri Üzerine", *Cumhuriyet-1923-1998 Dönemi Değerlendirmesi*, C:1, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1998, s.228.

³² İlber Ortaylı, *Gelenekten Geleceğe*, 23. bs., Timaş Yayınları, İstanbul 2017, s.17.

Osmanlı Devleti yüzyıllar süresince hükümdarın mutlak hâkimiyetine dayanan patrimonyal³³ bir devlet sistemiyle idare olunmuştur³⁴. Ancak 19. yüzyıla gelindiğinde Osmanlı Devleti geleneksel devlet tipinden modern merkeziyetçi bir devlet tipine geçiş sürecine girmiştir³⁵.

İlk anayasal ve parlamenter dönem olan Meşrutiyet devrinin bahsine girmeden önce Osmanlı Devleti'nde, gerek anayasa düşüncesinin oluşumu, gerekse parlamentonun kuruluşuna giden süreçte belirleyici gelişmelere bakmanın faydası vardır.

Türklerin ve genellikle İslam dünyasının Avrupa'ya ilk mühim yaklaşma ve onun medeniyetinden ciddi anlamda faydalanma girişimi III. Selim döneminde (1789-1807) başlamıştır. Yenilenme ve yeniden yapılanma dönemi olarak tarihe geçen ve Nizam-ı Cedid olarak adlandırılan bu dönem, devlet kurumlarını modernleştirmek adına atılmış ilk adım olması bakımından önemlidir³⁶.

Bununla birlikte 1808 yılında tahta çıkan II. Mahmut 19. yüzyılda ortaya çıkan yeni düzen çizgisinin ikinci safhasını başlatmıştır. İlk olarak İstanbul'da Anadolu ve Rumeli ayanlarından başka devlet adamlarıyla, ulemanın da katıldığı büyük bir toplantı yapılmıştır. Ayanlar ile hükümet arasında kurulacak ilişkilerin şeklini ve niteliğini belirleyen, bütün maddeleri ayanlar ve devletin ileri gelenleri ittifakla onaylanan ve Türk tarihinde Sened-i İttifak olarak anılan belge bu toplantıda kabul edilmiştir³⁷. Bir yönüyle ayanlarla, devlet ileri gelenlerinin birbirlerine karşı hak ve hürriyetlerini tespit eden bu belgeye göre, merkezi hükümet ayanları kendi bölgelerinin meşru idarecisi olarak kabul etmiş ve ayanlar da padişahın emirlerine itaat edeceklerine ve gerektiği zaman yardım edeceklerine dair sözler vermişlerdir. Ancak sonraki yıllarda merkeziyetçi bir siyaset izleyen II. Mahmud, Anadolu ve Rumeli'deki ayanların çoğunu ortadan kaldırmış olsa da Osmanlı tarihinde daha önce

³³ Patrimonyal: İktidarın babadan oğula geçtiği yönetim biçimi.

³⁴ Halil İnalcık, *Osmanlı'da Devlet, Hukuk, Adalet*, 2. bs., Eren Yayınları, İstanbul 2005, s.17-34.

³⁵ Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, s.97.

³⁶ Osman Turan, *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi*, Nakışlar Yayınevi, İstanbul 1979, s.579-596.

³⁷ Cemal Avcı-Adem Kara, *Türk İnkılabının Tarihi*, 2. bs., IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2007, s.51.

başka bir örneği olmayan bu belge, padişahın iktidarını sınırlayıcı niteliği bakımından önemli bir girişim olarak tarihte yerini almıştır³⁸.

II. Mahmud döneminde yaşanan önemli gelişmelerden biri de o dönemde önemli bir devlet organı olan Meclis-i Vala-yı Ahkam-ı Adliye'nin kuruluşudur. Bu kurum reformları planlayıp icrasını denetleyen yüksek yasama ve yargı organıdır. Kurulduğu 24 Mart 1838 tarihinden kısa bir süre sonra faaliyete geçen Meclisin görevi, yapılması düşünülen reformların gerçekleştirilmesi amacıyla kanun ve nizamları hazırlamak noktasında faaliyet yürütmektir. Çıkardığı kanun ve nizamnamelerin uygulanıp uygulanmadığını denetleme hakkına da sahiptir. Meclisin iç tüzüğü, üyelerin düşüncelerini serbestçe açıklamalarını ve kararların oy çokluğuyla alınmasını da öngörmüştür³⁹. Bu danışma meclisi Tanzimat meclislerin temelini oluşturarak imparatorluğun son kırk yılındaki parlamenter geleneğine bir anlamda zemin oluşturmuştur⁴⁰.

II. Mahmud dönemindeki gelişmeler dikkate alındığında yapılan reformların devlete hayatiyet kazandırdığı, büyük oranda başarılı olduğu, modern Türkiye'ye geçişte önemli bir basamak olduğu görülmüştür⁴¹. Çünkü, II. Mahmud'un girişmiş olduğu reformlar ilerlemeye karşı gelen başlıca maddi engelleri de ortadan kaldırarak, genel olarak Türk tarihinde bir başka kırılma noktasını teşkil etmiştir.⁴²

Abdülmecid dönemine (1839-1861) geldiğimizde, önceki dönemdeki gelişmelerin, yenileşme çabalarının bir devamı olarak 1839 yılında Tanzimat Fermanı ilan edilmiştir. Fermanın ilanı ile başlayan ve I. Meşrutiyetin ilanına kadar devam eden bu süreçte Tanzimat Devri (1839-1876) olarak anılmıştır.

Osmanlı'nın, kurtuluşu olarak gördüğü Tanzimat Fermanı'nı Mustafa Reşid Paşa, hazırlamıştır. Taslak Meclis'i Şura'da müzakere edilerek imzalanmış ve daha sonra 3 Kasım 1839'da Gülhane Bahçesi'nde ilan edilmiştir. Tanzimat Fermanı,

³⁸ Erhan Afyoncu, *Osmanlı Tarihi (1302-1922)*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2017, s.229.

³⁹ Ali Akyıldız, "Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye", *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Diyanet Vakfı Yayınları, C:28, Ankara 2003, s.250.

⁴⁰ Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, s.99.

⁴¹ Yılmaz Öztuna, *Osmanlı Devleti Tarihi 1*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1998, s.497

⁴² Turan, *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi*, s.617

geleneksel yapıda ciddi değişikliklerin yapılacağını resmen ilanır⁴³. Gülhane Fermanı da denen bu Hatt-ı Humayun⁴⁴ padişah ile reaya arasındaki sözleşmeye benzer haklar ve ödevler belgesidir. Bu belge, padişah ve reayanın haklarını kesin olarak belirlemiş bu yönüyle de, demokratik bir yönetim sürecinin başladığını ifade etmiştir. Ayrıca haklar ve ödevlerin belirlenmesi açısından Türk anayasacılığının başlangıcını ortaya koymaktadır da denilebilir⁴⁵.

Tanzimat döneminde, Osmanlı parlamentarizminin temelini oluşturacak en önemli idari reformlarından biri gerçekleşmiş; kararname ve nizamnameleri hazırlayacak ve yargıda temyiz görevini görece meclisler kurulmuştur. Sultan II. Mahmud devrinden beri var olan Meclis-i Vala-yı Ahkam-ı Adliyye imparatorluğun en yüksek danışma organı ve temyiz kurulu olarak görev yapmıştır. Tanzimat'tan sonra bu kuruldandan ayrılan ve içinde nazırların, ulemanın ve yüksek rütbeli memurların yer aldığı bir Meclis-i Ali'yi Tanzimat kurulmuştur. Tanzimat meclisinin görevi bütün nizamnameleri⁴⁶ hazırlamak ve bunları tartışmaktır. Sonunda hükümdar bunları onaylayıp yayımlamıştır. Bab-ı Ali bürokrasinin güçlü olduğu bu dönemde; kurul gerçek bir parlamento niteliği göstermiştir. Yapı olarak ise soylulardan seçilen temsilcilerin oluşturduğu ve bir danışma organı olan Senato gibidir. Ancak Meclis-i Ali'yi Tanzimat, onaycı bir kurul olarak kalmamış, aktif ve yaratıcı bir organ olmuştur. Aynı zamanda Tanzimat döneminde kurulan bu meclislerin anayasal bir monarşi için adeta başlangıç denemesi olduğu görüşleri de vardır⁴⁷.

Tanzimat dönemindeki diğer bir reform çabası da 1856 tarihinde ilan edilen Islahat Fermanı'dır. Osmanlı Devleti içindeki gayrimüslimlerin durumlarının iyileştirilmesi ile ilgili olarak çıkan bu ferman, Tanzimat Fermanı'na ek olarak azınlık durumundaki gayrimüslimlerin devlet memurluğuna tayin edilmesi, eyalet meclislerinde ve Meclis-i Vala'da temsil edilmek, Osmanlı tebaasının Müslüman-

⁴³ Afyoncu, *Osmanlı Tarihi (1302-1922)*, s.244.

⁴⁴ Hatt-ı Humayun: Padişah Fermanı

⁴⁵ Avcı-Kara, *Türk İnkılabının Tarihi*, s.44.

⁴⁶ Nizamname: "Tüzük, konulan nizam ve usulü içine alan ve ne yolda hareket edileceğini bildiren resmi hükümler." demektir. (Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, s.843.

⁴⁷ Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, s.116.

gayrimüslim arasında tam eşitliğin sağlanması gibi ilkeler üzerine bina edilmiştir⁴⁸. Bu itibarla 1856 Fermanı, yerel yönetimler ve cemaat meclislerinde halkın temsil edilmesi fikrini tartışmaya başlayan ilk resmi bildirgedir⁴⁹. Netice itibarıyla 18 Şubat 1856 tarihli Islahat Fermanı, 3 Kasım 1839 tarihli Tanzimat Fermanı'nın teyidi niteliğini taşımaktadır.

Genel olarak döneme bakıldığında Tanzimat; düzgün bir devlet kadrosu oluşturmak, Osmanlı Saltanatını modern esaslara dayanan bir Avrupa devleti yapmak iddiasıdır. Tanzimat imparatorluğu batılı örneklerine göre düzenleme ya da kısaca, bir batılılaşma hareketidir. Bu yolda atılan duraksamalı adımların, çeşitli tarihi etkenlerin etkisiyle gittikçe hızlanarak bir anlamda parlamenter gelişmelere ve aynı zamanda sonunda bugünkü varlığımıza etki ettiği görülmüştür⁵⁰.

I. 1. 3. 1. Meşrutiyetin İlanı

Osmanlı Türkiye'sinde Gülhane yani Tanzimat Fermanıyla başlayan yenilenmenin gerçek sonuçlarına 1876'da Birinci Meşrutiyet'in ilanı ile ulaşılmıştır⁵¹. 1839'da başlayan Tanzimat siyaseti zamanla giderek daha da önem kazanmış sonunda ise 1876 Kanun-i Esasi'nin kapsamına tesir etmiştir. Batıya özgü hürriyet esaslarından ilham alınarak ilan edilen I. Meşrutiyet ve Kanun-i Esasi gibi modern prensip ve kurumların kabulü ile beraber artık demokratikleşme yolunda bir adım daha atılmış ve Osmanlı Devleti'nde ilk kez bu dönemde bir parlamento kurulmuştur⁵².

Meşrutiyet'in mimarları Tanzimat'ın yetiştirdiği isimlerdir. Osmanlı Devleti'nde 1860'larda bir aydın hareketi olarak ortaya çıkan Yeni Osmanlılar⁵³ o

⁴⁸ Avcı-Kara, *Türk İnkılabının Tarihi*, s.45.

⁴⁹ Tevfik Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950*, 5. bs. İmge Kitabevi, Ankara 2013, s.26.

⁵⁰ Halil İncalcık, *Tanzimat ve Bulgar Meselesi*, Eren Yayıncılık, İstanbul 1992. s.2.

⁵¹ Jean-Paul Roux, *Türklerin Tarihi Pasifik'ten Akdeniz'e 2000 yıl*, (çev. Prof. Dr. Aykut Kazancıgil-Lale Arslan Özcan), Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2007, s.441.

⁵² İncalcık, *Tanzimat ve Bulgar Meselesi*, s.3

⁵³ Haziran 1865'de kurulan Yeni Osmanlılar Cemiyeti, Osmanlı Devleti'nde Avrupa kökenli fikirlerden ilham alarak devletten, halk adına bir takım taleplerde bulunan örgütlü bir muhalefet hareketidir. Amaçları, padişaha meşrutiyeti kabul ettirmek. Önde gelen isimleri; Namık Kemal, Ziya Paşa, Ali Suavi'dir. (Mevlüt Çelebi, *Türk İnkılap Tarihi*, Özal Matbaası, İzmir 2010, s.42-43.) Yeni Osmanlılar kendilerini, Osmanlı Devleti'nin çöküşünü durdurmakla görevli reformcular olarak

yıllar içerisinde itici bir güç olarak, Osmanlı aydınının anayasal bir devlet yaklaşımını pekiştirmiştir. Bu sayede artık “şartlı” hükümdarlık ile anayasa kavramı 1870’li yıllara gelindiğinde açıkça tartışılmaya başlanmıştır⁵⁴. Tanzimat dönemi aydınları parlamentolu meşrutî bir yönetim kurulması fikrini dile getiren ilk grup olması bakımından önemlidir.

Osmanlı Devleti’nde Meşrutîyetin ilan sürecine giden yolda bir dizi taht değişikliği yaşanmış bu sırada anayasa ve meşrutîyete taraftar olduğunu açıklayan II Abdülhamid tahta çıkarılmıştır. II. Abdülhamid tahta çıktıktan sonra Mithat Paşa’nın zorlaması ile anayasa hazırlamak üzere komisyon kurulmuştur. Mithat Paşa’nın etkisinde çalışan bu komisyon, bir anayasa taslağı kaleme almış ve Padişaha sunmuştur. Padişah, aralarında tarihçi Ahmet Cevdet Paşa’nın da olduğu alanlarında tanınmış kişilerden oluşan yeni bir komisyona yaptırdığı inceleme sonucunda önceki taslağı yeniden şekil vermiştir. Nihayetinde ilk Osmanlı Anayasası⁵⁵ olan Kanun-i Esasi, 23 Aralık 1876 tarihinde Padişah tarafından bir Hattı Hümayun ile ilan edilmiştir⁵⁶.

1876 yılında ilan edilen Kanun-i Esasi’yi halka anlatan kişi Mithat Paşa’dır. Tanzimat’la birlikte başlayan ve kanunlaştırma dönemi olarak nitelenen bu evre içinde Batı’ya benzer meşrutî monarşi içinde anayasal bir faaliyet veya Osmanlı Meclis-i Mebusan’ı tesis etmek yönünde Mithat Paşa zamanına kadar kuvvetli bir iradeye rastlanmamıştır⁵⁷.

görmüşlerdir. Bu çöküşü durdurmak için Osmanlı geçmişinin araştırmasını yapmışlardır. Yazılarında Osmanlı Devleti’nin ihtişamlı tarihinden sık sık örnekler vermişlerdir. Halkın bilinçlendirilmesi, eğitim-öğretimin yaygınlaştırılması fikrini savunmuşlardır. Hürriyet, Özgürlük, Anayasa, Meşrutîyet, Vatan ve Vatanseverlik; Yeni Osmanlılar’ın Türk siyasi ve sosyal hayatına kazandırdıkları değerlerdir. (Nevin Yazıcı, *Osmanlılık Fikri ve Genç Osmanlılar Cemiyeti*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002, s.85.)

⁵⁴ Çavdar, *Türkiye’nin Demokrasi Tarihi 1839-1950*, s.38.

⁵⁵ Osmanlı İmparatorluğu’nda, o dönemde Batı ve Orta Avrupa ülkelerinde olduğu gibi “anayasa” sözü, aynı zamanda sınırlandırılmış bir iktidar anlamına geliyordu. Kanunu Esasi kavramı yani anayasa ile Meşrutîyet kavramının aynı zamanda ortaya çıkışı, anayasa ile sınırlı iktidar anlayışı arasındaki bağlantıyı göstermesi bakımından önemlidir. (Mümtaz Soysal-Fazıl Sağlam, “Türkiye’de Anayasalar”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C:1, İletişim Yayınları, İstanbul 1983, s.19)

⁵⁶ (www.anayasa.tbmm.gov.tr)

⁵⁷ Ahmet Kolbaşı, *19. Yüzyıl’da Osmanlı Siyasi ve Sosyal Değişim Süreci ve Islahatlar*, Nobel Yayın, Ankara 2009, s.46.

Osmanlı Devleti yönetim pratiği, Kanun-i Esasi'nin ilanı ile birlikte artık anayasal ve parlamenter bir monarşiye dönüşmüştür. Başka bir ifadeyle Osmanlı Devleti'nde Anayasa'nın ilanı ile birlikte meşrutiyet⁵⁸ rejimi benimsenmiştir⁵⁹.

1876'da Kanun-i Esasi'nin ilanı ile Osmanlı Hükümeti üç önemli beklentisine çözüm getireceği düşüncesinde olmuştur. Bunlar, büyük devletlerin Osmanlı Devleti'nin iç işlerine karışmalarının sona ereceği, ayrılıkçıların isyanlarının sona ereceğini, Osmanlı Devleti'nin parçalanmaktan kurtulacağı ümidi olarak belirtilebilir. Fakat, büyük devletler bu gelişmeyi dikkate almamıştır⁶⁰. Beklentiler karşılanamayınca Kanun-ı Esasi II. Abdülhamid tarafından, 93 Harbi⁶¹ bahanesiyle rafa kaldırılmış, parlamento ise 14 Şubat 1878'de süresiz tatil edilmiştir. Bu ilk meşrutiyet denemesinin başarısızlıkla sonuçlanmasının bir diğer nedeni ise, o dönemde padişahın yönetimi altında bulunan iktidardaki siyasal seçkinlerin ellerindeki gücü halkın temsilcileriyle paylaşmak istememeleridir⁶².

Burada konumuz itibarıyla üzerinde duracağımız husus, Parlamento resmen kapatılmasa da, aynı manaya gelecek şekilde süresiz tatil edilmesidir, bu durum yeni filizlenmeye başlayan parlamento rejimi açısından önemli bir yara olmuştur⁶³. Ancak anayasa ve parlamento ile ilgili bu ilk deneyim kısa sürmüş olsa da buna rağmen özellikle kırsal kesimin ileri gelenlerini resmi ve yasa olarak güçlü bir konuma getirmiş olması ve yasama yetkilerindeki çeşitli kısıtlamalara rağmen onlara görüşlerini açıklayabilecekleri meşru bir ortam sağlamıştır⁶⁴. Böylece 1876 parlamentosu, gerçek yetkilere sahip olmasa da, sırf varlığıyla, bile, milletin kendi

⁵⁸ Arapça şart kökünden türetilmiş bir kavram olan meşrutiyet sözcüğü, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı siyasi literatüründe “anayasalı ve meclisli saltanat-hilafet rejimi” karşılığında kullanılmıştır. (M. Şükrü Hanioglu, “Meşrutiyet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Diyanet Vakfı Yayınları, C:29, Ankara 2004, s.388.)

⁵⁹ Temuçin Faik Ertan (edt.), *Başlangıçtan günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, 2. bs., Siyasal Kitabevi, Ankara 2012, s.41.

⁶⁰ Kolbaşı, *19. Yüzyıl'da Osmanlı Siyasi ve Sosyal Değişim Süreci ve Islahatlar*, s. 160.

⁶¹ Bkz. 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı

⁶² Kemal H. Karpat, *Türk Siyasi Tarihi Siyasal Sistemin Evrimi*, (çev. Ceren Elitez), Timaş Yayınları, İstanbul 2013, s.10.

⁶³ Erhan Afyoncu, *Sorularla Osmanlı İmparatorluğu I*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2006, s.143.

⁶⁴ Kemal Karpat, “Mülkiyet Hakları, Orta Sınıflar, Kültür ve Parlamenter Demokrasi”, *Yeni Türkiye Dergisi*, C:17, Ankara 1997, s.638-639

aklıyla düşünebildiğini ve devlet gücünün potansiyel kaynağı olduğunu iddia ederek bu temel varsayımı sorgulamıştır⁶⁵.

I. 1. 3. 1. 1. Birinci Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Parlamentosu

Osmanlı'da Kanun-i Esasi ile birlikte geçilen meşruti yönetim gereğince iki kanatlı bir parlamento oluşturulmuştur. İki kanatlı bu parlamentonun, üyeleri seçim yoluyla belirlenen meclisine Meclis-i Mebusan, üyeleri atama yoluyla belirlenen meclisine de Ayan Meclisi denmiştir ve bu iki meclisin oluşturduğu parlamento ise Meclis-i Umumi yani Genel Meclis olarak adlandırılmıştır⁶⁶.

İlk seçimler yapıldıktan sonra Osmanlı'da meclis 19 Mart 1877'de toplanmıştır. 1877'de toplanan Osmanlı'nın bu ilk meclisi, etnik ve dini yönden o devirde diğer ülke parlamentolarında bile ender rastlanan bir renkliliğe sahip olmuştur⁶⁷. Osmanlı toplumunun ta 1877'de seçimle gelen bir meclis toplayabilmiş olması, bu ülkedeki demokrasi mücadelesinin önemli bir hadisesidir⁶⁸.

I. Meşrutiyet Meclisi çalışmalarını Ayasofya'nın karşısındaki Darülfunun'da yani dönemin üniversite binasında sürdürmüştür⁶⁹. İlk Osmanlı Meclis-i Mebusanı toplandığında, imparatorluğun dört bir yanından gelen mebuslar, büyük çoğunlukla vilayet idare meclisleri üyeleri arasından, valilerin veya meclis üyelerinin kararıyla tayin edilen isimlerdir. Mebus seçimi için hazırlanan geçici bir kanun hükmünde kararname, vilayet idare meclislerinin seçilmiş üyelerinin ilk seçmen sayılarak mebus seçmelerini öngörüyordur ki, pratikte mebuslar bunların arasından seçilmiş veya valiler tarafından gönderilmişlerdir⁷⁰.

Meclis-i Umumi adlı Osmanlı Parlamentosu'nun diğer kanadını oluşturan Meclis-i Ayan'ın üyelerinin seçimleri ise; güvenilir, devlete yaptığı hizmetlerle tanınmış ve kırk yaşını doldurmuş olan hükümet üyeliği yapmış kişiler, elçiler,

⁶⁵ Kemal H. Karpat, *Osmanlı'dan Günümüze Asker ve Siyaset*, 2. bs., Timaş Yayınları, İstanbul 2015, s.82.

⁶⁶ Avcı-Kara, *Türk İnkılabının Tarihi*, s.56.

⁶⁷ Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, s.215.

⁶⁸ Sina Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*, 19. bs., Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2015, s.42.

⁶⁹ Afyoncu, *Osmanlı Tarihi (1302-1922)*, s.258.

⁷⁰ Ortaylı, *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, s.129.

valiler, patrik, haham ve üst rütbeli askerler arasından seçilir, ancak üye seçiminde sadrazamın tekliflerini de göz önünde bulundurulmuştur. Resmi kanallarla başka bir göreve getirilen kişinin üyeliği devam etmiş, bunun kendi isteğiyle olması durumunda ise üyeliğin düşmesi söz konusudur. Meclis-i Ayan üyeleri padişaha, vatana ve Kanun-i Esasi hükümlerine sadık kalacaklarına dair yemin ederek göreve başlamış ve üyelikleri ömür boyu devam etmiştir. Kanun-i Esasi’de meclisin üye sayısı mebus sayısının üçte biri kadardır. Meclis-i Ayan’ın başlıca görevleri ise; Meclis-i Mebusan’ın verdiği kanun ve bütçe tasarılarını dini değerler, padişahın hukuku, hürriyetler, Kanun-i Esasi hükümleri, devletin bütünlüğü, vatanın korunması ve savunulması açılarından incelemektir. Bu esaslara aykırı bir durum tespit ederse tasarıyı tamamen reddedebilir veya düzeltilmek üzere Meclis-i Mebusan’a geri gönderebilirdi. Meclis-i Ayan’ın reddettiği bir tasarı o yıl içerisinde tekrar Meclis-i Mebusan gündemine getirilemezdi. Diğer görevleri, kabul ettiği tasarıları onayladıktan sonra kanuni prosedürün tamamlanıp yayımlanması ve uygulanması için sadarete göndermek, Kanun-ı Esasi’yi yorumlamak ve sunulan dilekçeleri inceledikten sonra önemli bulduklarını, görüşlerini de ekleyerek sadarete göndermektir. Ayrıca görev sınırları içine giren konularla ilgili yeni bir kanun çıkarılmasını veya mevcutlardan birinin düzeltilmesini önerme gibi görevleri de vardır⁷¹.

1. 1. 3. 1. 2. İkinci Meşrutiyet ve Osmanlı Parlamentosu

Tarihçiler ve hukukçular, İkinci Meşrutiyetin 23 Temmuz 1908’de başladığını kabul eder. Kanun-i Esasisi’nin yeniden yürürlüğe girmesi de bu tarihte olmuştur. Osmanlı Devleti’nde saltanat yönetiminin Meşrutiyetçi karakteri bu tarihten sonra güçlendirilmiştir⁷².

29 yıl askıda kaldıktan sonra Osmanlı Anayasası Kanun-i Esasi, 1908 yılında yeniden ilan edilmiş ve böylece II. Meşrutiyet Dönemi resmen başlamıştır. Meşrutiyetin bir kez daha ilan edilmiş olmasının altında yatan öncelikli nedenlerin

⁷¹ Ali Akyıldız, “Meclis-i A’yan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Diyanet Vakfı Yayınları, C: 28, Ankara 2004, s.343.

⁷² Tarık Zafer Tunaya, *Hürriyetin İlanı İkinci Meşrutiyet’in Siyasi Hayatına Bakışlar*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2004, s.1.

başında; istibdat döneminde yaşanan zorbalık ve keyfi yönetime karşı mücadele etmek ve her ne şekilde olursa olsun yabancıların müdahalesine karşı koymak gelmektedir⁷³.

Bu dönemde, gerçek bir parlamenter yaşama geçirilmesini engelleyen 1876 Anayasası'nın birçok maddesi değiştirilmiştir⁷⁴. 1909'da yapılan anayasa değişikliği ile yasamaya ilişkin önemli değişiklikler de olmuştur. Örneğin parlamento içinde, Meclis-i Ayan'ın sahip olduğu ayrıcalıklı yetkiler, Meclis-i Mebusan'a devredilmiştir. Parlamento, denetim yetkisini geniş bir alanda ele geçirerek, devlette ana iktidar odakları olan Saray'ın ve Babı Ali'nin yerini almıştır. Kabine ise yürütme de, hala güçlü olmasına rağmen, yasamanın denetimi altına girmiştir⁷⁵. Yine bu dönemde siyasi özgürlükler alanında ve seçim sistemine de değişiklikler getirilmiş oy hakkı genişletilmiştir.

Yeni düzenlemelerle artık padişah'tan izin almadan kanun çıkarma yetkisi kazanan meclis, devletin en güçlü organı olmuştur. Hem ayanlar, hem de mebuslar meclisi, Padişah'ın iznine bakmaksızın kanun teklifi getirebilmiş ve böylece yasama yetkisi, Padişah'ın tekelinden çıkarılmıştır. Böylece yasama, milletin temsilcilerinden oluşan meclisin görevleri arasına girmiş Meclis-i Umumi kanun yapma konusunda birinci plana çıkmıştır. Bu dönemde Padişah artık mecliste kabul edilen kanunlara karşı mutlak veto yetkisine sahip değildir. Yine bu dönemde ki anayasal düzenlemeyle parlamento'ya hükümeti denetleme ve gerekli gördüğü takdirde güvensizlik oyuyla düşürme yetkisi vermiş ve böylece Türkiye'de tam anlamıyla parlamenter sisteme geçişin yolu açılmıştır⁷⁶. Böylece bu dönemde faaliyet gösteren İttihat ve Terakki Partisi⁷⁷, onun ilk rakibi Ahrar Partisi ile Hürriyet ve İtilaf fırkası ilk parlamenter sistemin denemelerini gerçekleştirmişlerdir⁷⁸.

⁷³ Paul Imbert, *Osmanlı'da Yenilenme ve Türkiye'nin Sorunları*, (Osmanlıca'ya çev. Hasan Ferhad-Muallim Angel), Profil Yayıncılık, İstanbul 2007, s.171.

⁷⁴ Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950*, s.130.

⁷⁵ Karpat, *Türk Siyasi Tarihi Siyasal Sistemin Evrimi*, s.12.

⁷⁶ Şükrü Karatepe, *Darbeler ve Anayasalar*, A Kitap Yayınları, Ankara 2017, s.107

⁷⁷ İttihat ve Terakki Cemiyeti, Osmanlı Devleti'nde 1908-1918 arasında -kısa kesintilerle- imparatorluk yönetimine hakim olan siyasi bir harekettir. İttihat ve Terakki Fırkası olarak da anılmıştır.

⁷⁸ Avcı- Kara, *Türk İnkılabının Tarihi*, s.59.

II. Meşrutiyetin 1908-1918 devresi içinde toplamda 4 genel seçim yapılmıştır. Genel olarak Meşrutiyet'in parlamento hayatı yedi yıldan biraz fazladır⁷⁹. Bu dönemde yine senato konumunda olan Meclis-i Ayan; farklı tarihler arasında dört devre halinde faaliyetlerini sürdürmüştür.

İşgal yıllarında İngilizlerin Meclis-i Mebusan'ı basmaları ve ardından 12 Nisan 1920'de meclisin resmen feshedilmesinden sonra parlamentonun iki kanadından biri olan Meclis-i Ayan üç toplantı daha yapmıştır. Meclis-i Mebusan'ın feshinden on bir gün sonra 23 Nisan'da Ankara'da artık Büyük Millet Meclisi açılmıştır üyelerden bazı isimler Büyük Millet Meclisi'ne girme imkanı bulabilmiştir⁸⁰.

Neticelendirecek olursak, İkinci Meşrutiyet döneminde teorik olarak çok parti rejimini⁸¹ ve kuvvetlerin yumuşak ayrılığına dayanan parlamenter hükümet sistemi kabul edilmiştir⁸². Bu yönüyle Osmanlıdan Cumhuriyet'e geçiş aşamasında demokratik teamüller açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur. II. Meşrutiyet, daha önceki Tanzimat, Islahat ve Birinci Meşrutiyet gibi yenileşme çabalarının devamı niteliğinde olmuş ve gelinen noktada ise modern anlamda bir parlamenter deneyim yaşanmıştır.

I. 1. 4. Cumhuriyet İlk Yıllarında Parlamento

Yasamanın kurumunun şekillenmesi tam olarak 19 Mart 1920 tarihinde başlamıştır. Bu tarihte Mustafa Kemal Paşa, Ankara'da toplanmasına karar verilen meclis için seçim yapılmasını bir yazı ile illere ve komutanlıklara bildirmiştir. Bu durum millet iradesini hakim kılmak için atılan ilk adım olmuştur⁸³. Bu sırada İstanbul'daki parlamentonun ise 1920 yılında feshinden sonra meclisin bazı üyeleri de, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri tarafından yeni seçilen diğer mebuslarla Ankara'da bir araya gelmişlerdir. Böylece 23 Nisan 1920'de Türkiye Büyük Millet

⁷⁹ Tunaya, *Hürriyetin İlanı İkinci Meşrutiyet'in Siyasi Hayatına Bakışlar*, s.16-17

⁸⁰ Akyıldız, "Meclis-i A'yan", s.244.

⁸¹ II. Meşrutiyet Dönemi'nde kurulan siyasi partiler: İttihat ve Terakki Fırkası, Ahrar Fırkası, Osmanlı Demokrat Fırkası, İttihad-ı Muhammedi Fırkası, Islahat-ı Esasiye Osmaniye Fırkası, Ahali Fırkası, Osmanlı Sosyalist Fırkası vd.

⁸² Tunaya, *Hürriyetin İlanı İkinci Meşrutiyet'in Siyasi Hayatına Bakışlar*, s.22.

⁸³ İhsan Ezherli, *Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920-1992) ve Osmanlı Meclisi Mebusanı (1877-1920)*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No:54, Ankara, s.26.

Meclisi (TBMM) kurulmuştur. Kuruluşu itibariyle tek meclisten oluşan TBMM, kurulduğu günden itibaren milli iradenin temsilciliğini yapmıştır.

1921 yılına gelindiğinde kurulacak yeni rejimin temelini de düzenleyecek olan 1921 Anayasası olarak bilinen, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu kabul edilmiştir. Bu anayasada, egemenliğin kayıtsız şartsız milletin olduğu, milli iradenin tek temsilcisinin TBMM olduğu bildirilmiştir⁸⁴. TBMM, Ankara’da ilk ortaya çıkış biçimiyle, sadece yasama yetkisini kullanan basit bir parlamento değildir; yasama yetkisiyle birlikte bütün yetkiler TBMM’de toplanmıştır. 20 Ocak 1921 tarihli Teşkilatı Esasiye Kanunu bu yetkileri bir devlet düzeni içinde parlamentonun nasıl kullanılacağını belirten bir belge niteliği taşıması açısından da önemlidir⁸⁵. Yine bu yasaya göre, ulusal egemenlik iki yılda bir erkek vatandaşlar tarafından seçilecek tek meclisli parlamento tarafından temsil edilmiştir. Padişahın, eski Ayan Meclisi ve Mebusan Meclisi’nin yetkileri Ankara’daki tek meclisli parlamentonun eline geçmiştir⁸⁶. Egemenliğin halka bırakılmasıyla Millet Meclisi halk egemenliğinin temsilcisi konumuna gelerek bütün idari güçleri de elinde toplamıştır. Millet Meclisi parlamenter devletlerde olduğu gibi birkaç yüz temsilciden oluşmuştur. Bu benzerlikten yola çıkarak bir senatonun da kurulması beklenebilirdi fakat 1921 Anayasası’nda başka kurumdan söz edilmemiştir⁸⁷.

Yapı olarak Birinci Meclis yeni seçilen milletvekilleri ile yukarıda belirtildiği gibi İstanbul’dan gelen milletvekillerinden oluşmuştur. Birinci Meclis’te asker, bürokrat, gazeteci, toprak ağası, tüccar ve din adamı gibi farklı kimliklerde çeşitli toplumsal gruplardan ve mesleklerden isimler üye olarak yer almıştır. Bu itibarla Birinci Meclis her yönüyle bir halk meclisi niteliği göstermektedir. İşleyişi itibariyle Birinci TBMM’nin 1923 yılına kadar sürdürdüğü çalışma sistemi, Meclis Hükümeti Sistemi olarak adlandırılmıştır. Meclis Hükümeti Sistemi’nde Devlet Başkanı ve Başbakan bulunmaz, onların görevlerini fiilen Meclis Başkanı üstlenir, yürütme

⁸⁴ Karpaz, *Türk Siyasi Tarihi Siyasal Sistemin Evrimi*, s.23.

⁸⁵ Mümtaz Soysal-Fazıl Sağlam, “Türkiye’de Anayasalar”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yayınları, C:1, İstanbul 1983, s.22.

⁸⁶ Arnold J. Toynbee-Kenneth P. Kirkwood, *Türkiye Bir Devletin Yeniden Doğuşu*, (çev. K. Yargıcı-N. Uğurlu), Örgün Yayınevi, İstanbul 2017, s.118-119.

⁸⁷ Antonello Biagini, *Çağdaş Türkiye Tarihi*, (çev. Deniz Kocaoğlu-Gülçin Tuna), Phoenix Yayınları, Ankara 2007, s.52.

yetkisi Meclis tarafından kendi içinde bir kurula bırakılmış vaziyettedir. Bu sebeple de Birinci Meclis'te vekiller, sorumlu olduğu vekaletin faaliyetleri konusunda sıkı bir şekilde denetlenmişler ve yeri geldiğinde Meclis kararı ile görevlerinden alınabilmişlerdir⁸⁸.

1921 Anayasası iç savaş ve İstiklal Harbinin devam ettiği günlerin pratik zorluklarını karşılamak üzere yapılmış bir anayasa olduğundan dolayı siyasi ve demokratik düzenin tam bir tanımlaması yapılamamıştır. İstiklal Harbi başarıya ulaştıktan, saltanat ve halifelik kaldırılıp, 1923 yılında Cumhuriyet⁸⁹ kurulduktan sonra bu hususta daha ayrıntılı çalışmalar yapılmıştır⁹⁰. Nihayetinde kurtulan Türkiye artık inkılap içinde, yepyeni bir demokrasi kurmakla ve artık onu işlemekle meşgul olmuştur⁹¹.

Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte ortaya çıkan cumhurbaşkanlığı makamının, yürütmeyi yasamadan ayıran bir etkisi olduğundan dolayı 20 Nisan 1924 tarihinde ikinci dönem TBMM tarafından, 1924 Anayasası kabul edilmiştir. Bu yüzden 1924 Anayasası, 1921'deki meclis hükümeti düzeniyle parlamentarizmin kurallarını birleştirme çabası olarak düşünülebilir. Artık yasama yetkisini kendi başına kullanan meclis yani parlamento, yürütme yetkisini ise kendi seçtiği cumhurbaşkanı ve onun atayacağı bakanlar kurulu eliyle kullanmıştır⁹². Sonuçta 20 Nisan 1924'te kabul edildi dediğimiz bu yeni anayasa, parlamenter sistemi kurmayı hedef almış ancak parlamenter sistem niteliği biraz ağır basan karma bir sistem ortaya çıkarmıştır⁹³. Cumhuriyetin ileriki yıllarında ise bu tip yapılardan uzaklaşmış 1961 Anayasası'yla birlikte ise karma sistem de terk edilerek klasik parlamenter sisteme tam geçiş sağlanmıştır.

⁸⁸ Ertan (edt.), *Başlangıçtan günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, s.116-117.

⁸⁹ Hukuk dilinde cumhuriyet monarşi olmayan rejimi ifade eder. (Mustafa Erdoğan, *Anayasal Demokrasi*, 8.bs., Siyasal Kitabevi, Ankara 2010, s.278.)

⁹⁰ Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*, s.201.

⁹¹ Mahmut Esat Bozkurt, *Liberalizm Masalı*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2008, s.55.

⁹² Hikmet Özdemir, *Devlet Krizi: T.C. Cumhurbaşkanlığı Seçimleri*, Afa Yayınları, İstanbul 1989, s.21.

⁹³ Soysal-Sağlam, "Türkiye'de Anayasalar", s.24.

II. BÖLÜM

II. TÜRKİYE CUMHURİYETİ'NDE SENATO ÖRNEĞİ ve ÖNCESİ GELİŞMELER

İkinci bölümde, araştırmanın ekseninde bulunan 20. yy'da Türkiye'de Cumhuriyet Senatosu örneği ve bu kurumun tesisine giden süreç işlenmiştir.

II. 1. Cumhuriyet Senatosu

Türk anayasacılık tarihinin zirve noktasını oluşturan 1961 Anayasası, ilk biçimiyle yalnızca on yıl yaşamış, 1971 ile 1973'te köklü değişikliklere uğradıktan sonra, 12 Eylül 1980 tarihinde tarihe karışmıştır⁹⁴. İşte Cumhuriyet Senatosu'nun Türkiye Siyasi Tarihi'nde yeri de bu tarih aralığındadır.

Özetle 1961 yılında faaliyete geçen Cumhuriyet Senatosu 19 yıllık çalışma süresinin ardından 1980 yılında, tıpkı Anayasa gibi tarihe karışmıştır.

II. 1. 1. Çok Partili Hayata Geçiş ve Demokrat Parti

Türk siyasetinde önemli dönüm noktalarından biri de, çok partili siyasal hayata geçiştir. Cumhuriyet kurulduğundan beri Mustafa Kemal, hayatı boyunca demokrasi ilkesinin en önemli şartı olan çok partili rejimin yerleşmesi için çaba göstermiş, bu amaçlar doğrultusunda O'nun önderliğinde iki defa girişimde bulunulmuştur. Ancak ilki 1925'te ikincisi 1930 yılında olmak üzere bu iki deneme girişimi dönemin şartları itibari ile başarıya ulaşmamıştır. Yaşanan bu başarısızlığa rağmen tek parti hâkimiyetine dayalı otoriter yapıdaki Cumhuriyet yönetiminin yenilikçi lideri Mustafa Kemal'in çabalarıyla gerçekleşen deneyimler, bir anlamda çok partili rejime geçişin provası olmuştur⁹⁵.

İkinci Dünya Savaşı'nın Avrupa'daki bölümü 8 Mayıs 1945 tarihinde sona erdikten sonra diktatörlükler kesin olarak yenilmiş, dinamik olmadığı için

⁹⁴ Cem Eroğul, *Anatüzeeye Giriş*, İmaj Yayınevi, Ankara 2007, s.287.

⁹⁵ Tülay Özürman, "Türkiye'de Siyasal Partilerin Kurumsallaşması", *Cumhuriyet-1923-1998 Dönemi Değerlendirmesi*, C:1, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1998, s.969-970.

beğenilmeyen demokrasi⁹⁶, yeni dünyanın gözdesi olmuştur⁹⁷. Dünya Savaşı'nın bitmesi ve dış dünyadaki yeni devlet düzeni akımının ulusal egemenliğe dayandığının yani çok partili cumhuriyete yöneldiğinin belirgin bir şekilde ortaya çıkması ve bu temele dayanan Birleşmiş Milletler (BM) Antlaşması'nın⁹⁸ imzalanmış olması Türkiye'nin iç politika düzeninin de aynı akıma uymasını zorunlu kılmıştır⁹⁹. Savaş sonrası Türkiye Cumhuriyeti de, demokrasi temelinde bina edilen bir kuruluş olan BM'ye girince, demokratikleşme yolunda da önemli adımların atılması gereği ortaya çıkmıştır. Dönemin koşullarına göre dış dinamiklerin adeta kaçınılmaz hale getirdiği demokratikleşme, o dönemde iç dinamikler tarafından da öne çıkarılmıştır zira o yıllarda hem Meclis'te hem de basın organlarında muhalefet daha bir açığa çıkmıştır¹⁰⁰. İşte bu ortamda dönemin Cumhurbaşkanı İsmet İnönü çok partili siyasi hayata geçme kararı alarak 1 Kasım 1945 tarihli bir konuşma¹⁰¹ yapmıştır. İnönü bu konuşmasında, günün değişen koşullarına uygun hale getirmek için tek partili sistemde önemli siyasi düzeltmeler yapılacağı yönünde açıklamalarda bulunmuştur. Konuşmanın esasında, sistemdeki temel eksikliğin bir muhalefet partisinin yokluğu

⁹⁶ “Demokrasi” eski Yunanca demos (“halk”) ve kratein (“yönetmek”, “hükmetmek”) sözcüklerinden oluşan birleşik bir kelime olarak, ilk defa MÖ. beşinci yüzyılda Yunanlı tarihçi Herodot kullanmıştır. (Erdoğan, *Anayasal Demokrasi*, s.232.)

⁹⁷ M. Serhan Yücel, *Çankaya'dan Beştepe'ye Türkiye'de Cumhurbaşkanı Seçimleri*, Ülke Yayınları, İstanbul 2016, s.49.

⁹⁸ Birleşmiş Milletler: İkinci Dünya Savaşı'ndan galip çıkan büyük devletlerin liderliğinde oluşturulan bir dünya örgütü olan Birleşmiş Milletler (BM), 20. yüzyılın ilk yarısında yaşanan savaşların ve barışa yönelik tehditlerin tekrarını önlemek ve uluslararası barış ve güvenliği korumak amacıyla kurulmuştur. BM'nin kurucu antlaşması niteliğindeki BM Şartı, aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 50 ülke tarafından 26 Haziran 1945 tarihinde San Francisco'da imzalanmıştır. Daha sonra, Polonya'nın da Şart'ı imzalamasıyla, kurucu üye devletlerin sayısı 51'e yükselmiştir. BM Teşkilatı, BM Şartı'nda öngörüldüğü üzere, BM Güvenlik Konseyi'nin (BMGK) beş daimi üyesi dâhil BM'nin üye devletlerinin çoğunluğunun Şart'ın onay işlemlerini tamamlamalarıyla, 24 Ekim 1945 tarihinde resmen faaliyete geçmiştir. (www.mfa.gov.tr)

⁹⁹ Mahmut Gologlu, *Milli Şef Dönemi (1939-1945)*, Kalite Matbaası, Ankara 1974, s.391.

¹⁰⁰ Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950*, s.446.

¹⁰¹ Cumhurbaşkanı İsmet İnönü TBMM'nin 7. Dönem 3. Yasama yılı konuşmasında “iç politika durumumuzu arz etmek isterim” dediği ve buna yönelik açıklamalar yaptığı o sözlerinden bir kısım: “...Bizim tek eksiğimiz, Hükümet Partisinin karşısında bir parti bulunmamasıdır. Bu yolda, memlekette geçmiş tecrübeler vardır. Hatta iktidarda bulunanlar tarafından teşvik olunarak teşebbüse girişilmiştir. İki defa memlekette çıkan tepkiler karşısında teşebbüsün muvaffak olmaması bir talihsizliktir. Fakat memleketin ihtiyaçları sevkiyle, hürriyet ve demokrasi havasının tabii işlemesi sayesinde, başka siyasi partinin kurulması mümkün olacaktır. Bununla beraber, Mecliste çokluğu teşkil eden Parti üyelerinin Hükümeti tenkitte Devlet ve millet işlerini denetlemede, hiçbir kayda, hatta hiçbir ölçüye bağlı bulunmadıkları herkesin gözü önünde bir gerçektir. Memleketimiz hürriyet ve güvenlik içinde halk iradesini bütün şartlarıyla geliştirebilecek bir yolda ilerlediğini inançla söyleyebiliriz...” (İsmet İnönü'nün TBMM'deki Konuşmaları 1939-1960, C:2, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No:57, Ankara 1993, s.60.)

olduğu söyleyerek bu nokta da bir kabul hem de bu noktaya dikkat çekmiştir. Konuşmadan sonra Türkiye’de yarışmaya dayalı çok partili siyasi hayat tartışmaları iyice görünür olmuştur¹⁰².

İktidar partisinin bu hoşgörüsü, uluslararası gelişmelerin etkisi ve o dönemde bazı halk tabakalarının CHP idaresindeki hoşnutsuzluklar ve aksamalar sonucu, Türkiye’de demokrasimizin önemli bir kilometre taşı olarak 7 Haziran 1945 tarihinde 4 CHP milletvekili tarafından verilen önerge “dörtlü takrir” olarak siyasi hayatta yerini almıştır¹⁰³. Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan gibi dönemin tanınmış siyasetçilerinin imzalarını taşıyan bu takrirle çok partili siyasi hayata geçiş için önemli bir adım daha atılmıştır.

Dörtlü Takrir diye tanınmış bu önergede, özellikle parti içerisinde özgür bir tartışma ortamının oluşturulması istenmiştir¹⁰⁴. İktidar partisinde bu çalkantılar yaşandığı esnada, Nuri Demirağ, İçişleri Bakanlığında gerekli izinleri alarak Milli Kalkınma Partisini (MKP) kurmuştur. Böylece 18 Temmuz 1945 tarihinde kuruluşuna izin verilen MKP iktidara karşı var olan muhalefet ortamında çok partili rejime geçileceğini belgeleyen ilk parti olma vasfını kazanmıştır¹⁰⁵. Ancak siyasi çevreler ve basın, dörtlü takrirden de yer alan Bayar’ın yeni bir parti kuracağı söylentileri üzerine ilgi Demirağ’ın partisinden daha çok bu yöne kaymıştır¹⁰⁶. Sonraki gelişmelerle birlikte 1946 yılında Demokrat Parti (DP)’nin kuruluşu artık resmen ilan edilmiş ve Türkiye yeni demokrasi deneyimine başlamıştır¹⁰⁷. Genel başkanının Celal Bayar olduğu DP çeşitli nedenlerle hoşnutsuz olanları çevresinde toplamış ve kısa zaman içerisinde yayılmıştır¹⁰⁸. DP’nin, kısa sürede konumunu

¹⁰² Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980*, 5. bs., Hil Yayınları, s.27

¹⁰³ Suavi Tuncay, “Türkiye’de Parti İçi Demokrasinin Gelişimi ve Bu Gelişimi Engellenen Faktörler”, *Cumhuriyet-1923-1998 Dönemi Değerlendirmesi*, C:2, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1998, s.982.

¹⁰⁴ Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*, s.242.

¹⁰⁵ Ahmet Yeşil, *Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988, s.48.

¹⁰⁶ Avcı- Kara, *Türk İnkılabının Tarihi*, s.361.

¹⁰⁷ Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980*, s.31.

¹⁰⁸ Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*, s.244.

güçlendirmesinin ardından İnönü'nün, 12 Temmuz 1947'deki beyannamesi ile birlikte artık Türkiye'de çok partili sistemin temelleri kesin olarak atılmıştır¹⁰⁹.

Bu dönemde ilk kez tek dereceli seçim getirilmiştir. Yine bu dönemde yani 1945-1950 yılları arasında Türkiye'de CHP dışında 23 yeni parti¹¹⁰ kurulmuş bu gelişme, Türk siyasi yapısı açısından hiç kuşku yok ki son derece önemlidir¹¹¹. Bu tarih aralığında yaşanan süreç ise yani 1946-1950 yılları Cumhuriyet tarihinin çok partili yaşamın emekleme dönemi olmuştur¹¹². Ancak bu şekilde çok partili bir deneyim belirtmek gerekir ki ilk kez şimdi değil İkinci Meşrutiyet döneminde de yaşanmıştır.

II. 1. 2. Demokrat Parti İktidarı ve 27 Mayıs Askeri Müdahalesi

DP, Türkiye Cumhuriyeti'nde demokrasiye gerçek anlamda geçiş döneminde, Ankara'da 7 Ocak 1946'da artık resmen kurulmuştur. Kurucuları, Dörtlü Önergenin imzacıları da olan: Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan, Fuat Köprülü'dür¹¹³. DP'nin kurucu isimleri, 1945 yılında; CHP içinde iken Çiftçi Topraklandırma Kanunu (ÇTK)'na¹¹⁴ karşı çıkan isimler olarak ayrılmışlardır. Kimileri DP'nin kuruluşunu doğrudan ÇTK'na olan muhalefete bağlarlar. Ancak DP'nin kuruluşunu salt bundan kaynaklandığını öne sürmek abartılı olsa da, kuruluş ve yaygınlaşma aşamasında bu gelişmenin önemli bir payı vardır¹¹⁵.

İktidar Partisi CHP karşısında Temmuz 1945'te MKP, Ocak 1946'da DP'nin kurulmasıyla çok partili siyasi hayatın başlaması ve buna zaman zaman yeni partilerin katılmasına rağmen, 1950'ye kadar olan iktidar mücadelesi sadece bu iki büyük parti yani CHP ve DP arasında geçmiştir. Bu mücadele safhası, 1950

¹⁰⁹ Karpat, *Türk Siyasi Tarihi Siyasal Sistemin Evrimi*, s.93.

¹¹⁰ Bunlardan bazıları: Sosyal Adalet Partisi (1946), Liberal Demokrat Parti (1946), Çiftçi ve Köylü Partisi (1946), Türk Sosyal Demokrat Partisi(1946), Türkiye Sosyalist Emekçi ve Köylü Partisi (1946), İdealist Parti (1947), Türk Muhafazakar Partisi (1947), Millet Partisi (1948), Toprak Emlak ve Serbest Teşebbüs Partisi (1949) vd. Partiler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Yeşil, *Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş*.

¹¹¹ Ertan (edt.), *Başlangıçtan günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, s.272.

¹¹² Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950*, s.448.

¹¹³ Mahmut Goloğlu, *Demokrasiye Geçiş 1946-1950*, Kaynak Yayınları, İstanbul 1982, s.41.

¹¹⁴ Çiftçi Topraklandırma Kanunu 11 Haziran 1945 tarihinde kabul edilmiştir. 15 Haziran 1945 Cuma günü Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. bkz: *T.C.Resmi Gazete*, Sayı: 6032, 15 Haziran 1945.

¹¹⁵ Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*, s.243.

seçimleriyle geniş bir halk muhalefetini partisine kanalize etmeyi başaran DP'nin zaferiyle son bulacaktır¹¹⁶.

14 Mayıs 1950 günü gelip çattığında o gün Türkiye Cumhuriyeti'nde ilk kez Yüksek Seçim Kurulu, tek dereceli, gizli oylu, açık sayımlı milletvekili seçimi, genellikle övünülecek derecede büyük bir ulusal olgunluk içinde yapılmıştır¹¹⁷. Mayıs 1950'de yapılan bu seçime dört siyasi parti katılmıştır bunlar: DP, CHP, MKP ve Millet Partisi (MP)'dir. MP, DP'den oradaki liderlerin egemenliğini protesto edip ayrılmanın 1948'de kurduğu partidir¹¹⁸.

14 Mayıs 1950 günü yapılan genel seçimler Türkiye'nin siyaset ve toplum yaşamında bir dönüm noktası olmuş, çok sakin geçen 14 Mayıs'ın gecesi açılan sandıklar, ülkenin hemen her yerinde muhalefet adaylarının büyük bir çoğunlukla seçimi kazandıkları sonucunu ortaya çıkarmıştır¹¹⁹. Demokrasi tarihimizin dönüm noktalarından biri olan bu seçimlerde toplam geçerli oyların % 53.35'ini alan DP 408 milletvekili, yani o dönem 487 olan toplam milletvekili sayısının % 83.57'si oranında bir parlamento çoğunluğu ile iktidar yolu açılmıştır. Oyların % 39.78'ini alan CHP ise 69 milletvekili, yani toplam milletvekili sayısının % 14.40'ı ile muhalefet görevi üstlenecektir¹²⁰. Bu seçim sonrasında İnönü liderliğindeki CHP, iktidarı, DP'ye bırakmış böylece 1950 yılından 1960 yılına kadar sürecek olan Celal Bayar'ın cumhurbaşkanı, Adnan Menderes'in başbakan olduğu 10 yıllık DP iktidarı süreci başlamıştır¹²¹. CHP muhalefet saflarına itilmiştir.

Bu sırada TBMM tarafından cumhurbaşkanı seçilen Celal Bayar, DP genel başkanlığından istifa etmiş, genel başkanlık başbakan olan, Adnan Menderes'e verilmiştir. Refik Koraltan ise TBMM'nin yeni başkanı seçilmiştir. Fuat Köprülü ise dışişleri başkanlığına getirilmiştir.

¹¹⁶ Yeşil, *Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş*, s.55.

¹¹⁷ Goloğlu, *Demokrasiye Geçiş 1946-1950*, s.308.

¹¹⁸ Ali Eşref Turan, *Türkiye'de Seçmen Davranışı*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2004, s. 27.

¹¹⁹ Çavdar, *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950*, s.465.

¹²⁰ Hikmet Sami Türk, *Seçim Hukukunun Temel Sorunları ve Çözüm Önerileri*, Tesav Yayınları No:13, Ankara 1997, s.5.

¹²¹ Karpat, *Türk Siyasi Tarihi Siyasal Sistemin Evrimi*, s.174.

DP, 14 Mayıs 1950 tarihinden, 27 Mayıs 1960 tarihine kadar iktidar partisi olarak Türk siyasal hayatında faaliyet göstermiştir. 1950-1960 arası yaşanan bu on yıl süreli DP dönemi, başlangıçta büyük ümitlerin beslendiği bir dönemdir. Bu süreç, demokratikleşme, ekonomik dönüşüm ve dünya ile bütünleşme açısından bir başlangıç olarak düşünülmüş, ancak bu beklentilerin çoğu gerçekleşmemiştir. DP'nin on yıllık iktidarı döneminde, ekonomik alanda dönüş noktası 1954, siyasal alanda ise dönüş noktası 1955'tir. Kısacası DP önceleri yükselen bir çizgi izlemiş, aşağı yukarı 1954-1955 yıllarından başlayarak, hızlı bir düşüşe geçtiği görülmüştür¹²².

Türk siyaseti Osmanlı İmparatorluğu'ndan itibaren askerlerden etkilenmiştir. Bu gelenek cumhuriyetin ilk yıllarında da görülmüştür. Ancak aşağı yukarı 40 yıl süresince askerin rolü ve etkisi bilinçli bir şekilde azaltılmıştır. Ve fakat DP'nin siyaset sahnesinde boy göstermeye başlamasıyla özellikle 1950 yılından itibaren ordudaki siyasetten “ayrık” olma durumu yavaş yavaş sona ermeye başlamıştır¹²³.

1960 yılına gelindiğinde 27 Mayıs'ın erken saatlerinde Türk Silahlı Kuvvetlerinden bir grup subay darbe yapıp Menderes rejimini devirmiştir. Bu askeri müdahale gerçekleştiğinde, hükümete bağlı birliklerden hemen hemen hiçbir direnişle karşılaşılma ve darbe başarılmıştır¹²⁴. Darbeden sonraki gün, meclis feshedilmiş, yeni anayasanın yapımı ve demokratik kurumların yeniden düzenlenmesi hazırlıklarına başlanmıştır. Bu sırada darbeyi yapanlar, hukukçulardan oluşan bir kurula hemen bir anayasa hazırlanacağını, yeni anayasa yürürlüğe girinceye değin, siyasal partilerin etkinliklerinin yasaklanacağını açıklamıştır¹²⁵. Yeni bir anayasa yapılma isteği, daha doğrusu sezisi ile, eski iktidar mensuplarını tutuklama ve dolayısıyla daha sonra yargılama şeklinde, birazda beklenmeden belirmiş olan hareketler, 27 Mayıs darbesinin büyümesine, genişlemesine, daha

¹²² Yusuf Ziya Keskin, *27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi ve 12 Mart 1971 Muhturası'nın Türk Devlet Teşkilatı ile Siyaset Hayatına Etkileri*, (Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2011, s.30.

¹²³ Mithat Baydur, “Üniformalı Demokrasi”, *Yeni Türkiye Dergisi*, c:17, Ankara 1997, s.309-310.

¹²⁴ Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980*, s.86-169.

¹²⁵ Nurşen Mazıcı, *Türkiye'de Askeri Darbeler ve Sivil Rejime Etkileri*, Gür Yayınları, İstanbul 1989, s.92.

doğrusu, darbenin ihtilale dönüşmesine doğru, isteyerek ve yahut istemeyerek atılan ilk adımlar olmuştur¹²⁶.

II. 1. 3. 1961 Anayasası'nın Teşekkül Süreci

27 Mayıs, TSK güçlerinin başlattığı bir harekettir ancak bu hareket, Silahlı Kuvvetlerin hiyerarşisi içinde yürütülmemiş, ordunun yönetime el koyması, çeşitli rütbelerde olan 38 subaydan kurulu bir Milli Birlik Komitesi (MBK)'nin öncülüğünde gerçekleşmiştir¹²⁷. Bu tarihten sonra yönetime geçen MBK'nin ilk bildirilerinden biriyle birlikte, yeni anayasa hazırlama görevinin o dönem İstanbul Üniversitesi Rektörü olan Sıddık Sami Onar'ın başkanlık ettiği öğrenim ve deneyimleriyle saygıdeğer bir profesörler grubuna verildiğini ilan edilmiştir. Bu bildiri, "MBK Başkanı ve Türk Silahlı Kuvvetleri Başkomutanı" General Cemal Gürsel¹²⁸ imzalıdır¹²⁹. Bu esnada Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde oluşturulan bir başka komisyon tarafından ise ikinci bir anayasa tasarı hazırlığına girilmiştir. Ancak daha sonraki gelişmeler neticesinde MBK görüşü, yeni anayasanın, ülkedeki siyasi güçlerin ve baskı gruplarının daha geniş temsiline dayanan "kurucu meclis" tarafından görüşülüp kabul edilmesinden yana olmuştur¹³⁰. İşte bu gelişmeler etrafında MBK, 13 Aralık 1960 tarih ve 157 sayılı Yasa ile bir Kurucu Meclis oluşturmuştur. Bu yapı MBK ve Temsilciler Meclisi gibi iki kuruluşun yan yana gelmesinden doğmuştur. Kurucu Meclis'in yapısı, yetkileri ve çalışma ilkelerine bakıldığında MBK'nin demokrasinin yeniden kurulması ve

¹²⁶ Şevket Süreyya Aydemir, *İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali*, 7. bs. Remzi Kitabevi,, İstanbul 2000, s.354

¹²⁷ Soysal-Sağlam, "Türkiye'de Anayasalar", s.28.

¹²⁸ Cemal Gürsel, 1895 yılında Erzurum'da doğmuştur. Harp Okulunu 1924 yılında bitirmiş ve Harp Akademisini ikmal etmiştir. Birinci Dünya Savaşında Çanakkale ve Filistin Cephesi harplerine, İstiklal Harbinde İnönü, Eskişehir, Sakarya muharebelerine ve Büyük Taarruz Meydan Muharebelerine fiilen iştirak etmiştir. Harp ve İstiklal Madalyaları vardır. Fransızca bilir. Evli, bir çocuk babasıdır. Orduda sırasıyla çeşitli komutanlık makamlarında bulunmuş ve en son Üçüncü Ordu Komutanlığından Kara Kuvvetleri Komutanlığına tayin edilmiştir. 27 Mayıs 1960 tarihinde MBK Başkanlığını ve Devlet ve Hükümet Başkanlıklarını deruhte etmiştir. (*T.C. Kurucu Meclisi Albümü*, TBMM Basımevi, Ankara 1961, s.7.)

¹²⁹ Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980*, s.171.

¹³⁰ Karatepe, *Darbeler ve Anayasalar*, s.206.

sorumluluğu sivil kesimlerle paylaşma eğilimini göstermesi bakımından önemlidir¹³¹.

Nihayetinde sivil düzene dönüş, Kurucu Meclis'in 6 Ocak 1961'de yeni Anayasa'yı hazırlamak üzere toplanmasıyla başlamıştır. Toplanan bu meclis üyeleri itibariyle; siyasi partiler, üniversiteler, barolar, sendikalar vd. tarafından seçilmiş 292 kişiden oluşturulmuştur. Kurucu Meclis, iki anayasal taslak üzerinde çalışmış yapılan tartışmalar üzerine nihayetinde tek bir metin üzerinde uzlaşmıştır¹³². 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesinin birinci yıl dönümü olan 27 Mayıs 1961'de Kurucu Meclis yeni anayasayı ve Seçim Kanunu'nu kabul ederek; 9 Temmuz Pazar gününü, anayasa için referandum tarihi olarak belirlemiştir¹³³.

1961 Anayasası için yapılacak olan halk oylamasından önce, DP'nin kapatılmasından sonra onun mirasına sahip çıkmak için kurulmuş olanlar dahil, siyasi partilerin kamuoyu oluşturma yolunda aktif rol oynamaları mümkün olmuş ve bu nedenle anayasa metnine “hayır” denmesi gerektiğini savunanlar da bu süreçte görece serbest bir şekilde faaliyet yürütebilmişlerdir¹³⁴.

9 Temmuz 1961'de tarihinde halk oylamasına sunulan anayasa, oylamaya katılanların % 61.5'i tarafından kabul edilerek Türkiye Cumhuriyeti'nin anayasası olmuştur¹³⁵. 9 Temmuz günü gerçekleştirilmiş bu halk oylaması daha önce kabul edilmiş metne bir yasa niteliği verecek işlem olması bakımından da önem arz etmektedir çünkü kendinden önce kabul edilmiş hiçbir anayasa bu şekilde, bir halk oylamasına sunulmamıştır¹³⁶.

1924 Anayasası'nda meclis hükümeti sistemi ile parlamenter sistemin uzlaştırıldığı, karma bir hükümet sistemi benimsenmişti. 1961 Anayasası'nda ise, artık karma rejim terk edilerek klasik, parlamenter sisteme tam geçiş sağlanmıştır¹³⁷.

¹³¹ Soysal-Sağlam, “Türkiye’de Anayasalar”, s.28.

¹³² Karpat, *Türk Siyasi Tarihi Siyasal Sistemin Evrimi*, s.196-197.

¹³³ Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980*, s.179.

¹³⁴ Yavuz Sabuncu, *Anayasaya Giriş*, 7. bs., İmaj Yayınları, Ankara 2001, s.7.

¹³⁵ Soysal-Sağlam, “Türkiye’de Anayasalar”, s.29.

¹³⁶ Bülent Tanör, *Siyasi Düşünce Hürriyeti ve 1961 Türk Anayasası*, Öncü Kitabevi, İstanbul 1969, s.124.

¹³⁷ Karatepe, *Darbeler ve Anayasalar*, s.210.

Yine 1961 Anayasası ile devlet bürokrasisinde Anayasa Mahkemesi, Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) ve konumuz itibariyle önemli olan Cumhuriyet Senatosu gibi yeni kurum ve kuruluşlar oluşturulmuştur.

II. 1. 4. Çift Meclis Sistemi ve Cumhuriyet Senatosu'nun Kuruluşu

Çift meclis sistemi¹³⁸ kökeni itibariyle ilk olarak İngiliz siyasi hayatı içinde ortaya çıkmıştır¹³⁹. Halkın ve aristokrasinin aynı zamanda temsil edebilmesini gerçekleştirmek amacıyla ilk kez İngiltere'de ortaya çıktığını söylediğimiz bu sistem daha sonraları, pratik faydaları sebebiyle, demokratik rejimlerde ve cumhuriyetlerde de yer almaya başlamıştır¹⁴⁰.

Parlamentoların çoğunluğu ya bir, ya da çift meclislidir. Tek meclisli parlamentolar, Afrika'nın büyük bölümünde, Çin ve eski tek meclislilik geleneğini devam ettiren komünizm sonrası devletlerde yaygındır. Çift meclisler ise genellikle daha çok Avustralya, ABD, İsviçre, Almanya gibi federal devletlerde görülür. Fransa ve Hollanda gibi bazı federal olmayan devlerde de çift meclisli yapılar bulunur¹⁴¹.

Çift meclis sisteminin güçlü ve zayıf yanları vardır. Başlıca yararlarını sayacak olursak; İkinci meclis, birinci meclisin gücünü kontrol eder ve çoklukçu düzeni önler. İki meclisli parlamentolar yürütmenin gücünü daha etkili bir biçimde kontrol eder, çünkü hükümetin kusurlarına ışık tutan iki meclis vardır. İki meclisli parlamentolar, her bir meclisin farklı çıkar aralıklarını seslendirmesine ve farklı seçmen gruplarına cevap vermesine imkân sağlayarak, temsil tabanını genişletirler. İkinci bir meclisin varlığı, birincinin yasama yükünü hafifleteceği ve onun hata ve kusurlarını tashih edeceği için, yasaları daha titiz bir şekilde sağlayabilir. İkinci

¹³⁸ İngiltere'de feodal düzende, daha 13. yüzyılda, önce Magnum Concilium denen krala bağlı laik ve dinsel soylulardan kurulu bir meclis görülür. Bu Meclis, ilerde Lordlar Kamarası adını alacaktır. İngiliz parlamentarizmde ilk doğan meclis de bu olmuştur. Daha sonra, kontluklarla, kent ve kasabaların temsilcilerinden oluşan bir ikinci meclis olarak Avam Kamarası ortaya çıkmıştır. Böylece, parlamento tarihsel gelişimin bir ürünü olarak çift meclislilik ortaya çıkmıştır. (Server Tanilli, *Devlet ve Demokrasi*, Adam Yayınları, İstanbul 2002, s.268.); Çift meclis sistemi için ayrıca bkz: Bikameralizm.

¹³⁹ İlhan Arsel, "Çift Meclis Sisteminin Memleketimizin Tatbiki Hukukunda Bazı Düşünceler (Birinci Kısım)", *AÜHF Dergisi*, Ankara 1954, s.66.

¹⁴⁰ Peri Uran, *Yasama İşleminin Yerine Getirilmesinde Çift Meclis Sistemi ve Türk Siyasal Tarihindeki Yeri*, (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2008, s.7.

¹⁴¹ Heywood, *Siyaset*, s.408.

meclisler, çelişkili yasaların geçişini geciktirmek ve tartışma ve toplumsal müzakere için zaman kazandırmak, bir anayasal güvence olarak iş görebilir. Çift meclisliliğin dezavantajları ise şunlardır; Tek meclisli parlamentolar daha verimlidir, çünkü ikinci bir meclisin varlığı yasama sürecini gereksiz yere karmaşık ve zor kılabilir. İkinci meclisler, özellikle üyeleri seçimle gelmedikleri ya da dolaylı olarak seçildiklerinde, çok defa demokratik düzen önünde bir engel gibi davranabilir. İki meclisli parlamentolar hükümet için bir kilit olduğu kadar, yasama içinde de bir kurumsal çatışma düzeni getirirler¹⁴².

1960'lar Türkiye'sine geldiğimizde ise aristokrasi veya federal bir yapı bulunmadığı halde, yinede ikinci bir meclise ihtiyaç duyulmuştur. Bunun iki ana sebebi vardır bunlar; askeri müdahale sonrası Anayasa ön projesinde, kooperatif sayılabilecek yapıda bir Cumhuriyet Senatosu öngörülerek ve 1960 öncesinin TBMM dikkate alınarak, parlamentonun seçilmişlerden yani Millet Meclisi'nden oluşan kanadına dengeleyici ve gerektiğinde frenleyici bir senato eklenmek istenmiştir. İkinci bir sebep olarak da, 1960 İhtilali'ne katılanların beklediği hukuki güvence sorunu vardır. İşte bu iki gerekçeyi bağdaştıracak bir formülle, önceki anayasadan farklı olarak TBMM'de ikinci bir meclis olacak olan Cumhuriyet Senatosu kurulmak istenmiştir¹⁴³.

Kurulmak istenen bu çift meclis sistemi 1924 Anayasası'na göre bir yenilik olmakla beraber memleketin siyasi tarihinde ilk defa meydana gelmiş değildir. Zira, yukarıda da belirttiğimiz üzere Osmanlı Türkiye'sinin ilk yazılı Anayasası olan 1876 Kanuni Esasi de, iki meclisten ibaret bir parlamento kurularak çift meclis sistemi benimsenmiştir¹⁴⁴. Ancak bu aynılık sadece biçimseldir. Osmanlı çift meclisliliği ve Senatosu olan Ayan Meclisi aristokratik ve tutucu özellik gösterir. Ayanların seçimle değil, atamayla gelmesi de bunu açıkça gösterir. 1961 sisteminin getireceği senato ise tek meclis sisteminden de kaynaklandığı düşünülen çoğunluk diktatörlüğü

¹⁴² Heywood, *a.g.e.*, s.409.

¹⁴³ Gencay Şaylan, "TBMM'nin Kuruluşu ve Gelişimi", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C:10, İletişim Yayınları, İstanbul 1983, s.2669.

¹⁴⁴ Selçuk Özçelik, *1961 Anayasası Ders Notları*, Nuruosmaniye Matbaası, İstanbul 1985, s.160.

tehlikesine karşı duracak ve sisteme ölçülülük getirerek bir denge ve denetim organı olarak tasarlanmıştır¹⁴⁵.

Neticede kabul edilen Anayasanın 63. Maddesi Türkiye Cumhuriyeti'nin de parlamenter sistemine:

*“Türkiye Büyük Millet Meclisi, Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosundan kuruludur.”*¹⁴⁶

Hükmü ile çift meclis sistemini getirmiştir. Böylece 1961 Anayasasıyla birlikte de artık, yeni bir dönem girilmiş yasama yetkisinin kullanılmasında tek meclis sisteminden Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu'ndan teşekkül iki kanatlı bir TBMM yapısına geçilmiştir.

Anayasasının 70. Maddesiyle:

*“Cumhuriyet Senatosu, genel oyla seçilen yüzeli üye ile Cumhurbaşkanıca seçilen On beş üyeden kuruludur.”*¹⁴⁷

Cumhuriyet Senatosu'nun kuruluşu hükme bağlanmıştır.

73. maddede ise Cumhuriyet Senatosu üyeliğinin süresine ilişkin hüküm yer almıştır:

“Cumhuriyet Senatosu süresi altı yıldır. Süresi biten üyeler yeniden seçilebilir. Cumhuriyet Senatosu genel oyla ve Cumhurbaşkanıca seçilen üyelerin üçte biri her iki yılda bir yenilenir. Millet Meclisi, genel seçimlerinin yapılacağı yıla rastlayan yenileme seçimleri, Millet Meclisi genel seçileriyle birlikte ve rastlamayanlar ise, genel seçimlerden sonra gelen ikinci yılda genel seçimler için kanunun belirttiği ayda yapılır. Cumhurbaşkanıca seçilen üyelerin süresi biter veya bu üyeliklerden her hangi bir sebeple boşalma olursa, Cumhurbaşkanı, bir ay içinde

¹⁴⁵ Bülent Tanör, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2006. s.394-395.

¹⁴⁶ Sula Kili-A. Şeref Gözübüyük, *Türk Anayasa Metinleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1985, s.189.

¹⁴⁷ Kili-Gözübüyük, *a.g.e.*, s.191.

yeni üye seçer. Boşalan bir üyeliğe seçilen kimse, yerine seçildiği üyenin süresini tamamlar."¹⁴⁸

Böylece 9 Temmuz 1961 tarihinde referandumla kabul edilen anayasayla TBMM, altı yıl için seçilen 150 üye ile Cumhurbaşkanı tarafından seçilen 15 üyeden oluşan bir senatodan ve dört yıl için seçilen 450 milletvekilinden oluşan bir millet meclisinden meydana gelecek şekilde düzenlenmiştir¹⁴⁹. Bu tarihten itibaren Cumhuriyet Senatosu ve üyeleri siyasi arenada yerini almış ve böylece Türkiye Cumhuriyeti ilk kez senato ile tanışmıştır.

Kurulan Senatonun meclis faaliyetleri için ayrı bir bina yapılmamıştır. Seçilecek olan senatörler TBMM içinde kendilerine ayrılan bölümde görevlerini yapmaya çalışmışlardır. Senatonun oturumlarının yapıldığı salon, Senato kapatıldıktan sonra iktidar partilerinin grup toplantılarını yapmaları için ayrılmıştır¹⁵⁰.

II. 1. 4. 1. Senatonun İşleyişi Görev ve Yetkileri

1961 Anayasası'na göre oluşturulan iki meclisli parlamentoda, Millet Meclisi ve Senato çalışmalarını ayrı ayrı toplanarak yürütürlerdi. Yasa çıkarma yetkisi esasen Millet Meclisi'ne aittir. Millet Meclisi'nde görüşülüp kabul edilen yasalar Cumhuriyet Senatosu'nda ayrıca onaylanırdı. Her iki Mecliste kabul edilen yasalar Cumhurbaşkanı tarafından onaylanmak suretiyle yayımlanırdı. Yasaların müzakere sürecinde, Millet Meclisi ile Senato arasında ortaya çıkan görüş ayrılıkları her iki meclisin üyelerinden oluşan karma komisyonda giderilmeye çalışılmıştır¹⁵¹. Yasaların iki mecliste görüşülmesinde izlenecek kurallar, Anayasanın, Kanunların Yapılması bölümünde yer alan 91 ila 94. maddelerinde açıklanmıştır. Buna göre; Cumhuriyet Senatosu üyeleri yasa teklif etmeye yetkilidirler. Yasa tasarıları ve teklifleri önce Millet Meclisinde görüşülür. Millet Meclisinde direkt veya değiştirilerek kabul edilir ya da reddedilen tasarılar ve teklifler Cumhuriyet

¹⁴⁸ Kili-Gözübüyük, *a.g.e.*, s.192-193.

¹⁴⁹ Karpat, *Türk Siyasi Tarihi Siyasal Sistemin Evrimi*, s.197.

¹⁵⁰ Tunca Özgişi, *Türk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosu*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, Ankara 2012, s.59.

¹⁵¹ Karatepe, *Darbeler ve Anayasalar*, s.216-217.

Senatosuna gönderilir. Millet Meclisinde kabul edilen metin, Cumhuriyet Senatosunca değişiklik yapılmadan kabul edilirse, yasaladır. Cumhuriyet Senatosu kendisine gelen metni değiştirerek kabul ederse, ancak Millet Meclisinin de bu değişikliği benimsemesi halinde, metin yasaladır. Millet Meclisi, Cumhuriyet Senatosundan gelen metni kabul etmezse, her iki Meclisin ilgili komisyonlarından seçilmiş eşit sayıda üyelerden oluşturulan Karma Komisyonun hazırladığı metin Millet Meclisine sunulur. Buna göre yapılan teklif her iki Mecliste ayrı ayrı görüşülür. Değişiklik teklifinin kabulü meclislerin ayrı ayrı üye tamsayılarının 1/3 çoğunluğunun oyu ile mümkündür¹⁵².

Senatonun Millet Meclisi ile birlikte kullandığı yetkilerden birisi de bütçe görüşmeleridir. 1961 Anayasası'nın 64. Maddesine göre genel ve karma bütçe tasarıları ile milli bütçe tahminlerini gösteren rapor, mali yılbaşından en az üç ay önce, Bakanlar Kurulu tarafından TBMM'ye sunulur. Bu tasarılar ve rapor, otuz beş milletvekiliyle on beş Cumhuriyet Senatosu üyesinden kurulu bir Karma Komisyona verilir. Bu komisyonun kuruluşunda, iktidar grubuna veya gruplarına en az otuz üyelik verilerek, siyasi parti gruplarının ve bağımsızların oranlarına göre temsil edilmeleri göz önünde tutulur. Karma Komisyonun en çok sekiz hafta içinde kabul edeceği metin, önce Cumhuriyet Senatosunda görüşülür ve en geç on gün içinde karara bağlanır. Cumhuriyet Senatosunca kabul edilen metin, en geç bir hafta içinde yeniden görüşülmek üzere, Karma Komisyona verilir. Karma Komisyonun kabul ettiği son metin Millet Meclisinde görüşülür ve mali yılbaşına kadar karara bağlanır¹⁵³.

Anayasanın 88. maddesi uyarınca soru, genel görüşme, Meclis soruşturması ve Meclis araştırması her iki meclisin de yetkisinde bulunur "Soru"nun tanımı ve kuralları Cumhuriyet Senatosu İçtüzüğü'nün 117-125 inci, "Genel Görüşme"nin 127-

¹⁵² Tunca Özgişi, "Türk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosunun Yeri", *Türkiyat Mecmuası*, C.21, s.306.

¹⁵³ Tunca Özgişi, *Türk Parlamento Tarihinde Çift Meclis: Cumhuriyet Senatosu Örneği (1960-1980)*, (Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul 2011, s.88.

129 uncu ve “Senato araştırmaları”nın 133-138 inci maddelerinde yer almıřtır¹⁵⁴. 103. maddesine göre de Bakanlar Kurulu listesi Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosuna sunulur. Bakanlar kurulunun programları, kuruşundan en geç bir hafta içinde Meclislerde okunur ve her iki Mecliste de görüşülmesi yapılırdı¹⁵⁵. Ancak Senato’nun hükümetin kuruluşunda güvenoyu verme hakkı bulunmamaktadır. Buna paralel olarak gensoru yetkisi de yoktur. Bunların dışında senato yeleri hkmette başbakan ya da bakan olarak görev alabildikleri gibi Anayasa Mahkemesi’ne anayasada öngörülen sayıda ye seçebilir, Senato siyasi parti grupları veya ye sayısının altıda biri oranında Anayasa Mahkemesi’ne iptal davası aabilir¹⁵⁶. Anayasanın değiştirilmesi usulünde de Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu eşit yetkilere sahiptir. Anayasa’nın 155. maddesine göre, Anayasa değişikliği teklifinin kabulü için “Meclislerin ayrı ayrı ye tamsayılarının üçte iki çoğunluğunun oyu” gereklidir¹⁵⁷.

Ayrıca iki meclisli parlamento düzeni içinde Millet Meclisi ve Senato’nun ayrı ayrı toplanması genel kural olarak karşımıza çıkmış olsa da Anayasa, bazı yetkilerin kullanılması bakımından birlikte toplanmayı da ngrmřtr¹⁵⁸. Bu yetkileri; TBMM İçtüzüğünün yapılması (md. 85), silahlı kuvvet gönderme (md. 66), meclis soruşturması (md. 90), karma komisyon raporlarını görüşme (md. 92), Cumhurbaşkanı seçme (md. 95), Yüce Divan’a gönderme (md. 99), sıkıyönetim ilanını onaylama ya da ret (md. 124) sıralamak mmkndr¹⁵⁹.

İki meclisin ve birleşik toplantıların çalışma yöntemleri ve görüşme usulleri kısmen anayasada, daha çok da kendi iç tüzüklerinde düzenlenmiş ve oldukça demokratik esaslara bağlı kalınmıřtır¹⁶⁰. Cumhuriyet Senatosu itzę¹⁶¹; Anayasa’nın 85 inci maddesi uyarınca hazırlanarak, Cumhuriyet Senatosu Genel

¹⁵⁴ Fahri oker, *Türk Parlamento Tarihi: Cumhuriyet Senatosu Denetim Etkinlikleri*, C:1, TBMM Vakfı Yayınları No:29, s.VII.

¹⁵⁵ Erol Tuncer, *Cumhuriyet Senatosu Seçimleri*, Tesav Yayınları, Ankara 2010, s. 64.

¹⁵⁶ H. Aliyar Demirci, *Türk Siyasi Hayatında Senato*, Orion Kitabevi, Ankara 2010, s.202-203.

¹⁵⁷ Kemal Gözler, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa 2007, s.45.

¹⁵⁸ Mümtaz Soysal, *Anayasaya Giriş*, Sevinç Matbaası, Ankara 1969, s.253.

¹⁵⁹ Tanör, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, s.395.

¹⁶⁰ Tanör, *a.g.e.*, s.396.

¹⁶¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. *Cumhuriyet Senatosu İçtüzüğünün Maddelelere Göre Tasnifli Tutanakları*, Cumhuriyet Senatosu Genel Sekreterliği Yayınları No:4, Ankara 1978.

Kurulunun 27 Aralık 1963 tarihli 21 inci Birleşiminde kabul edilmiştir. 18.1.1964 tarih ve 11610 sayılı Resmi Gazetede ilan edilmiştir. İttüzük toplamda üç bölüm, altı kısım ve 183 maddeden oluşmuştur¹⁶². Meclisler, Anayasa'ya uymak koşuluyla, kendi çalışma kurallarını istedikleri gibi belirlerler. Başka hiçbir organ ve kuruluş, meclislerin bu özerk düzenleme yetkisine karışması mümkün değildir¹⁶³. TBMM'nin üst meclis sıfatıyla çalışmalarını yürüten Cumhuriyet Senatosu, Meclis üye tamsayısının salt çoğunluğuyla toplanıp, esas itibarıyla toplantıya katılanların salt çoğunluğuyla karar verebilmiştir.

1961 Anayasasının 79. maddesinde düzenlediği yasama sorumsuzluğu ve yasama dokunulmazlığı güvenceleri açısından Millet Meclisi üyeleri ve Cumhuriyet Senatosu üyeleri arasında bir ayırım yapmamıştır. Anayasanın ilgili maddesinin ilk fıkrası, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyelerinin meclis çalışmalarındaki oy ve sözlerinden, mecliste ileri sürdükleri düşüncelerden ve bunları meclis dışında tekrarlamak ve açığa vurmaktan sorumlu tutulmayacağını belirtmiştir. Oy, söz ya da düşüncenin dışında yapılacak hareket ve davranışlar, meclis çalışmaları dolayısıyla da yapılırsa, bu sorumsuzluğun dışında kalmaktadır¹⁶⁴.

Senato, 19 yıllık yaşamı boyunca kendisine gönderilen 1956 kanun tasarısı ile 511 kanun teklifini görüşmüş, bunların % 83,8'ini aynen, % 9,9'unu değiştirerek kabul etmiş, % 3,9'unu ise reddetmiştir¹⁶⁵.

II. 1. 4. 2. Senato Üyeleri ve Seçimleri

1961 Anayasası'na göre iki meclisten kurulu TBMM'nin, Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu yapılarının farklı üye sayıları vardır. Millet Meclisi, genel oyla seçilen 450 milletvekilinden oluşturulmuştur. Cumhuriyet Senatosu ise üç çeşit üyeden oluşmuştur. 150 kişi olan birinci grup üyeler halk tarafından; 15 kişi olan ikinci grup üyeler ise Cumhurbaşkanı tarafından seçilmiştir. İlk iki grup üyelerin görev süresi altı yıldır. Üçüncü grup üyeler ise ömür boyu görev yapmışlardır.

¹⁶² Ezherli, *Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920-1992) ve Osmanlı Meclisi Mebusanı (1877-1920)*, s.155.

¹⁶³ Tanilli, *Devlet ve Demokrasi*, s.298.

¹⁶⁴ Uran, *Yasama İşleminin Yerine Getirilmesinde Çift Meclis Sistemi ve Türk Siyasal Tarihindeki Yeri*, s.224.

¹⁶⁵ Tuncer, *Cumhuriyet Senatosu Seçimleri*, s.128.

Anayasa bunlara “tabii üyeler” ismini verir. Bunlar da kendi içinde iki gruba ayrılır. Bunlardan birincisi 13 Aralık 1960 tarih ve 157 sayılı Kanunun altında adları bulunan MBK başkan ve üyeleridir. İkincisi ise eski Cumhurbaşkanlarıdır¹⁶⁶.

Anayasanın 70. maddesinin 2. fıkrasına göre, yaş kaydı gözetmeksizin Cumhuriyet Senatosunun tabii üyelerini oluşturan MBK Başkanı ve üyeleri ile eski cumhurbaşkanları ömür boyu görev yapar, ancak kendi istekleriyle görevlerinden ayrılabilirlerdi ya da bir siyasi partiye girmeleri halinde ilk yapılacak üyelik seçimlerinde bu sıfatları sona ererdi. 16 Kasım 1972 tarihine kadar Cumhuriyet Senatosunda tabii üye olarak yalnızca eski MBK üyeleri yer almış; bu tarihten itibaren Senatoya eski Cumhurbaşkanları da katılmıştır. Cumhuriyet Senatosu’nda tabii üye sayısı 25 olmuştur¹⁶⁷. Tabii üyelik bir çeşit “şeref üyeliği” niteliği taşımıştır: cumhurbaşkanı olarak devlete hizmet etmiş olanlar veya verdikleri söze bağlı kalarak ellerindeki iktidarı yeni Anayasaya göre kurulmuş parlamentoya devredenler, bu hizmetlerinden dolayı böyle bir üyeliğe getirilmişlerdir¹⁶⁸. Tabii senatörlerin bir kısmı 1964’te Millî Birlik Grubu adıyla Senato’da grup kurar, bu grup başlangıçta 11 üyeden oluşur, bir grup eski MBK üyesi ise bu grubun dışında kalmayı tercih etmiştir. 1970’lerin ortalarından itibaren grubun üye sayısı yeniden 18’e ulaşmıştır.

Tabii üyeler dışında Cumhuriyet Senatosu üyeleri için konulan seçilme şartları, kırk yaşını doldurmuş ve yüksek öğrenim yapmış olmaktı. Cumhurbaşkanınca seçilecek üyeler için de kırk yaş kaydından başka, çeşitli alanlarda seçkin hizmetleriyle tanınmış olmak kaydı aranmıştır¹⁶⁹. Cumhuriyet Senatosu’nda seçkin hizmetlerde bulunmuş kişilere yer vermenin temel gerekçesi, görevleri dolayısıyla daha önce siyasal partilere giremeyen, herhangi bir seçim çevresinde seçmen tabanı bulunmayan değerli uzman ve bürokratları Senatoya yani aynı zamanda Meclis’e kazandırarak daha verimli çalışmalar yapılmasını sağlama düşüncesidir¹⁷⁰. Çeşitli alanlarda seçkin hizmetler yapmış olmanın, yüksek öğrenim diplomasına karşılık

¹⁶⁶ Gözler, *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, s.44.

¹⁶⁷ Tuncer, *Cumhuriyet Senatosu Seçimleri*, s.96

¹⁶⁸ Soysal, *Anayasaya Giriş*, s.254.

¹⁶⁹ Şaylan, “TBMM’nin Kuruluşu ve Gelişimi”, s.2670

¹⁷⁰ Türk, *Seçim Hukukunun Temel Sorunları ve Çözüm Önerileri*, s.100.

düşünüldüğü için de Cumhurbaşkanınca seçilen on beş üyeden yüksek öğrenim yapmış olma şartı aranmamıştır¹⁷¹. Kontenjan senatörlüğü denen bu gurubun bu haliyle devlet elitini temsil ettiği düşünülebilir. Kontenjan senatörlüğü ömür boyu sürecek bir görev olmamasına rağmen tıpkı Osmanlı Ayan Meclisi'ne talepte bulunduğu gibi Cumhuriyet Senatosu'na bu yoldan seçilmek için, Cumhurbaşkanına çok sayıda başvuru olmuştur. Ayrıca kontenjan senatörlerinin genel oya dayanmaması yani seçimle görev almadıkları için, genel oyla parlamentoda görev yapan senatörlerin eleştirilerine neden olmuştur¹⁷².

Çalışmanın araştırma konusu daha çok, genel oyla seçilen Erzincan Senatörlerinin Senato çalışmaları olduğu için genel oyla gelen üyelerin bahsine ayrı bir başlık açma gereği vardır.

II. 1. 4. 2. 1. Genel Oyla Gelen Üyeler

1961 Anayasası'nın 72. maddesine göre kırk yaşını doldurmuş ve yüksek öğrenim yapmış olan ve milletvekili seçilmeye engel bir durumu olmayan her Türk, Cumhuriyet Senatosuna üye seçilebilirdi¹⁷³. Cumhuriyet Senatosuna seçimle gelen üyelere aranan nitelikler arasında olan milletvekilliğine seçilme yeterliliğiyle ilgili koşullar Anayasa'nın 68. Maddesinde sayılmıştır. Yalnız yaş ve eğitim koşulları değişiktir. Belirtildiği üzere Cumhuriyet Senatosu üyeleri otuz değil, kırk yaşını doldurmuş ve üniversite mezunu olması zorunludur. Oysa milletvekilliği için "Türkçe okuma yazma bilmek" yeterli sayılmıştır¹⁷⁴. Eğitim durumundaki bu özel ölçüt nedeni ile senato "Okumuşlar meclisi" olarak da adlandırılmıştır.

73. maddeye göre genel oyla seçilen senatörler altı yıl için seçilirler. Ancak senatörlerin üçte biri her iki yılda bir yenilenirdi. Cumhuriyet Senatosunda boşalan üyelikler için ara seçim yapılmamış, bu açıklar üçte bir yenilenmesi sırasında doldurulmuştur. Fakat bu şekilde seçilen senatörler yerine seçildiği üyenin süresini

¹⁷¹ Orhan Aldıkaçtı, *Anayasa Hukukumuzun Gelişmesi ve 1961 Anayasası*, İstanbul Üniversitesi Yayınları No:2466, İstanbul 1978, s.262.

¹⁷² Demirci, *Türk Siyasi Hayatında Senato*, s.208.

¹⁷³ Özgüşi, *Türk Parlamento Tarihinde Çift Meclis: Cumhuriyet Senatosu Örneği (1960-1980)*, s.64.

¹⁷⁴ Soysal, *Anayasaya Giriş*, s.255.

tamamlamıştır¹⁷⁵. 150 üyenin üçte birinin iki yılda bir yenilenmesiyle, kamuoyundaki değişmelerin Cumhuriyet Senatosu'na daha çabuk yansması sağlanmak istenmiştir¹⁷⁶.

Cumhuriyet Senatosunun genel oyla ve cumhurbaşkanınca seçilen üyelerinin üçte birinin her iki yılda bir yenilenesi için yapılan seçimleri düzenleyen 74. maddeye göre seçimlerin geriye bırakılması yahut 69. veya 108. maddeye göre seçimlerin yenilenmesine karar verilmesi hallerinde, Cumhuriyet Senatosu seçimleri de Millet Meclisi seçimleriyle birlikte yapılmak üzere geriye bırakılmış veya öne alınmış olur. “Bundan sonraki Cumhuriyet Senatosu yenileme seçimleri 3. fıkra hükümlerine göre yapılır” ibaresi eklenmiştir. Buna göre Millet Meclisi seçimlerine bir yıl kala ara seçimler yapılamaz¹⁷⁷. Bu madde 1970 yılında değiştirilmiştir. Bu değişikliğin temel nedeni genel seçimler ve Senato seçimleri arasında oluşan karışıklığın giderilip düzene bağlanmasıdır. İlk Senato yenileme seçimlerinin Haziran 1964'te, yani ilk genel seçimlerden iki değil, iki buçuk yıl sonra, milletvekili seçimleriyle Senato yenileme seçimlerinin birbirini izleyen yıllarda yapılması sonucunu ortaya çıkarmıştır¹⁷⁸.

Cumhuriyet Senatosunun seçimle belirlenecek olan 150 üyesi için, iller 50'şer üyelik içeren üç gruba (A, B, C)¹⁷⁹ ayrılmıştır. Seçim çevresi C Grubu olan Erzincan ise Cumhuriyet Senatosu'nda 1 senatör ile temsil edilmiştir¹⁸⁰.

¹⁷⁵ Aldıkaçtı, *Anayasa Hukukumuzun Gelişmesi ve 1961 Anayasası*, s.261.

¹⁷⁶ Uran, *Yasama İşleminin Yerine Getirilmesinde Çift Meclis Sistemi ve Türk Siyasal Tarihindeki Yeri*, s.221.

¹⁷⁷ Özgüşi, *Türk Parlamento Tarihinde Çift Meclis: Cumhuriyet Senatosu Örneği (1960-1980)*, s.64.

¹⁷⁸ Özgüşi, *Türk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosu*, s.77.

¹⁷⁹ A Grubu İlleri: Adıyaman, Aydın, Bilecik, Bolu, Çankırı, Çorum, Edirne, Gaziantep, İçel, İzmir, Kastamonu, Kırklareli, Kırşehir, Malatya, Konya, Manisa, K. Maraş, Nevşehir, Ordu, Sinop, Sivas, Zonguldak

B Grubu İlleri: Adana, Afyonkarahisar, Ankara, Bingöl, Bursa, Denizli, Diyarbakır, Eskişehir, Giresun, Gümüşhane, Kayseri, Kocaeli, Muğla, Niğde, Sakarya, Tekirdağ, Trabzon, Tunceli, Urfa, Uşak

C Grubu İlleri: Ağrı, Amasya, Antalya, Artvin, Balıkesir, Bitlis, Burdur, Çanakkale, Erzincan, Erzurum, Hakkari, Hatay, Isparta, İstanbul, Kars, Kütahya, Mardin, Muş, Rize, Samsun, Siirt, Tokat, Van, Yozgat

¹⁸⁰ Cumhuriyet Senatosu, *Cumhuriyet Senatosu Broşürü*, TBMM Vakfı Yayınları, Ankara 1968, s.33,34.; Tuncer, *Cumhuriyet Senatosu Seçimleri*, s.162.

Yaklaşık 19 yıllık yaşamı süresince Cumhuriyet Senatosunda 608 üye yer almıştır. Bu üyelerin; 512'si 1 genel ve 7 yenileme seçimleriyle belirlenmiş, 71'i Cumhurbaşkanınca seçilmiş, 25'i ise tabii üye sıfatıyla Senatoda bulunmuştur. Cumhuriyet Senatosunun genel oyla seçilen üyelerini belirlemek için yapılan 8 seçimde 512 sandalye için oy kullanılmıştır. Seçilen 512 üyenin; 150'si üyelerin tümünü belirlemek için 1961'de yapılan genel seçimle, 348'i, 7 kez yapılan üçte bir yenileme seçimleriyle, 14'ü ise yenileme seçimleriyle birlikte yapılan ara seçimleriyle belirlenmiştir. Cumhuriyet Senatosu seçimlerine 13 siyasi parti katılmış, bunlardan, 8'i Senatoya girmiştir. Seçimle belirlenen 512 sandalyenin 278'ini AP (%54,3), 171'ini CHP (%33,4) çıkarmıştır. Diğer 6 parti ve Bağımsızların sandalye sayısı ise 63'tür (12,3). Seçimlerde çıkardıkları senatör sayıları açısından AP 6, CHP ise 2 seçimde birinci sırayı almıştır. Her iki parti de birinci sırada olmadıkları zaman ikinci sırada yer almıştır. 1961-1980 yılları arasındaki hizmet süresince Cumhuriyet Senatosu'na, illerden yalnızca 6 kadın üye seçilebilmiştir¹⁸¹. Senatörlerin öğrenim durumlarına bakıldığında genel oyla seçilen üyelerin büyük çoğunluğunu hukukçu olduğu görülmektedir. Bunu doktorlar takip etmektedir. Ayrıca asker kökenlilerinde çoğunlukta olduğu görülmektedir.

Cumhuriyet Senatosu seçimlerinde başlangıçta çoğunluk sistemi uygulanmış. 1964'te yapılan bir değişiklikte, Millet Meclisi üyelerinin seçiminde kullanılan d'Hondt sistemi küçük bir farkla benimsenmiş daha sonra ise milli bakiye usulü uygulanmıştır. Nihayet tekrar d'Hondt sistemine dönmüştür¹⁸².

¹⁸¹ Tuncer, *Cumhuriyet Senatosu Seçimleri*, s.93

¹⁸² Şaylan, "TBMM'nin Kuruluşu ve Gelişimi", s.2670

III. BÖLÜM

III. CUMHURİYET SENATOSU ERZİNCAN ÜYELERİ (1961-1980)

Cumhuriyet Senatosunda, Erzincan¹⁸³ Senatörü olarak görev alan üç isim sırasıyla; Fehmi Baysoy, Niyazi Ünsal, Orhan Özen'dir. Bu isimler aynı dönemde görev almamış, seçimlerle birbirlerinin yerine gelmişlerdir.

¹⁸³ Erzincan Anadolu'da önemli bir stratejik bölgede yer almaktadır. Çeşitli medeniyetlere ve devletlere ev sahipliği yapmıştır. Tarih öncesi dönemlerde şehrin adı Eriza iken, Grek kaynaklarında Aziris, Ermeni kaynaklarında Erez, Erzng, Erznga, Bizans kaynaklarında Arıngam, Arsingan, Erzingan; Arap kaynaklarında ise Erzencan şeklinde geçer. Türk fetihlerinden sonra şehrin adı önce Erzingan, Ezirgan olarak söylenmiş, ardından da bugünkü şeklini almıştır. (Ruhi Kara, "Erzincan Adı Üzerine", *Erzincan Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C:2, 2016, s.105.) Tarihsel adıyla "Yukarı Ülke", "Hayaşa Bölgesi" ya da bu adlandırmayla büyük ölçüde örtüşen, "Erzincan ve çevresi", Doğu Anadolu'nun kuzeybatısında yer alır. Bölgenin fiziki coğrafyasını belirleyen temel yükselti Orta Torosların uzantısı olan Munzur ve Kuzey Anadolu Sıra Dağlarıdır. Bu iki ana yükselti arasında batıdan doğuya akıp bilahare Çatlı Suyu ile birleştiği yerden güneye yönelip akan ve bölgenin önemli düzlüklerini yer yer çevresinde toplayan Fırat Irmağı teşkil eder. Adı geçen bölge plato ve ovalardan oluşur. Ova ve düzlükler daha ziyade Fırat ve ona bağlı akarsuların çevresinde bulunur. Fırat Bölgenin en önemli akarsuyudur. (Tahir Erdoğan Şahin, *Hayaşa Bölgesi Tarihi I*, Berikan Yayınevi, Ankara 2014, s.1-3.) Milli Mücadele sona ermiş ve 29 Ekim 1923 de Cumhuriyet'in ilanıyla ülkede yeni bir idari sistem kurulmuştur. Milli Mücadelenin devam ettiği senelere tekabül eden zamanda Erzincan müstakil liva ve kendisine bağlı 5 kasası olan bir vilayettir. 4 Ekim 1930 tarihli resmi kararname ile teşkil edilen Erzincan; 6 kaza, 20 nahiye ve 700 köy bulunmaktadır. 1938'li yıllarda yapılan değişikliklerden sonra ise 6 kaza; (Erzincan, Kemah, Refahiye, Ilıç, Eğin, Tercan), 18 nahiye ve 522'si muhtarlık olan 739 köy vardır. (Tahir Erdoğan Şahin, *Erzincan Tarihi II*, Erzincan Hayra Hizmet ve Dayanışma Vakfı Yayın No:1, Erzincan 1987, s.477.) Erzincan, Türkiye topraklarının yaklaşık %1,5'ini kapsar. Erzincan Ovası yapısal özellikleri nedeniyle, birinci derece deprem kuşağındadır. Genç topraklar olması nedeniyle özel bir bitki örtüsü özelliği yoktur. Doğu Anadolu ve İç Anadolu iklimleri arasında bir "geçiş" niteliği taşıyan Erzincan iklimi; Doğu Anadolu Bölgesi basınç kuşaklarına, ilin yüzey şekilleri ve yükseltisine göre yer yer farklılıklar gösterir. Yabani hayvanla bakımından oldukça zengindir. 10.000 km²'yi aşan yüz ölçümüne karşın, Erzincan'ın önemli bir nüfus varlığı yoktur. Erzincan nüfusu konumuz itibarıyla belirtmek gerekirse, 1960-1980 yıllarında 243.005 ile 282.022 sayıları arasındadır. Erzincan İli'nin, tarım açısından en zengin yöresi olan Erzincan Ovası'nda modernleşmenin ilk adımı 1950'lerde atılmış, 1960'lı yıllarda hız kazanmıştır. Sanayi gelişmiş değildir. 1975'te, imalat sanayinde çalışanlar, faal nüfusun %4,5'idir. Sanayileşme de 1950'lerde başlamış ve Sümerbank Erzincan Bez Fabrikası ile Şeker Fabrikası, bu yıllarda kurulmuştur. Özel sektörün sanayiye girmesi 1960'lardadır. Erzincan, Türkiye'nin önemli ulaşım yollarının kavşak noktasındadır. İlin tüm ilçeleri 1960'lı yıllarda ortaokula, 1970'li yıllarda liseye kavuşmuştur. (Yurt Ansiklopedisi, Cilt:4, Anadolu Yayıncılık, İstanbul 1982, s.2584.) Günümüzdeki Erzincan'a bağlı ilçeler ise şunlardır; Çayırlı, İliç, Kemah, Kemaliye, Otlukbeli, Refahiye, Tercan, Üzümlü (www.erkincan.gov.tr)

III. 1. Fehmi Baysoy

III. 1. 1. Özgeçmişi

Fehmi Baysoy, 1916 yılında Erzincan'da dünyaya geldi. Babası Şakir Bey annesi ise Arife Hanımdır¹⁸⁴. İlk ve ortaöğreniminden sonra 1940 yılında veteriner fakültesini bitirerek veteriner hekim oldu. 31 Temmuz 1940'da İstanbul İl Merkez Veterinerliğine atanan Baysoy, üç ay sonra askerlik hizmetini yerine getirmek üzere görevinden ayrıldı. Askeri Veteriner Tatbikat Okulundaki eğitiminden sonra Yd. Teğmen rütbesiyle kıtaya verildi. 28 Aralık 1942'de Yd. Üsteğmen olarak terhis edilerek eski görevi olan veterinerliğe döndü. 24 Temmuz 1943'de Trabzon merkez veterineri olarak görevlendirildi. 31 Ekim 1945 tarihinde Trabzon İl Veteriner Müdürü oldu. 1948 yılında müfettiş yardımcısı olarak Tarım Bakanlığı Teftiş Kuruluna alındıktan, bir yıl sonra müfettişliğe yükseltildi. 16 Aralık 1950'de Erzincan, 12 Temmuz 1954'de Giresun, 24 Ocak 1955'de tekrar Erzincan İl Veteriner Müdürlüğüne getirildi¹⁸⁵. Erzincan'da il veteriner müdürlüğü görevini yürüttüğü yıllarda kurulan, Erzincan Memur ve Müstahdemleri Yardımlaşma Derneği'nin kurucu üyeleri arasında yer aldı¹⁸⁶.

17 Eylül 1957'de DP'den milletvekilliğine aday olarak, veterinerlik görevinden istifa etti. Adaylık sürecinde diğer DP Erzincan milletvekili adayları ile birlikte seçim bölgesinde faaliyet yürüttü, mitinglerde katıldı, konuşmalar yaptı. 1957 seçimleri sonucunda aday olduğu parti olan DP, Erzincan'da başarı elde edemeyerek seçimleri kaybetti¹⁸⁷. Seçilememesi üzerine 31 Ekimde eski görevine geri döndü. 1958 yılında Tarım Bakanlığı Müfettişliğine atandı. 21 Ağustos 1961'de de Ankara Merkez Salgın Hastalıklar Uzmanı olarak görevlendirildi.

¹⁸⁴ TBMM Albümü 1920-2010, C:4, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, Ankara 2010, s.1711.

¹⁸⁵ Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Özgeçmişleri (1961-1964)*, C:1, TBMM Vakfı Yayınları No:16, s.213.

¹⁸⁶ Erdem Yavuz, "Siyasi Mücadele Ekseninde Erzincan'da Faaliyet Gösteren Dernekler (1941-1960)", *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C:2, 2016, s.121.

¹⁸⁷ Erdem Yavuz, "Erzincan'da Üç Seçim: 1950-1954-1957 Genel Seçimleri", *Social Sciences Studies Journal*, C:3, S:8, 2017, s.641-642.

1961 Anayasasının yürürlüğe girmesinden sonra TBMM 1. (12.) Dönemi için yapılan genel seçimde Yeni Türkiye Partisi (YTP)¹⁸⁸ adayı olarak Cumhuriyet Senatosu Erzincan Üyeliğine seçildi. Ancak daha sonra 7 Nisan 1964'de partisinden ayrılarak CHP'ye geçti. 7 Haziran 1964'deki üçte bir yenileme seçimlerinde CHP adayı olarak yeniden seçilmekle üyeliğini 14 Ekim 1973 genel seçimlerine kadar korudu. Bu arada 2 Mayıs 1967'de CHP'den de ayrılarak Güven Partisi (GP)'nde senato üyeliğini sürdürdü. Cumhuriyet Senatosu Erzincan Üyesi Fehmi Baysoy, Senato'da Sanayi ve Tarım, KİT komisyonlarında üye, Tarım Komisyonunda Sözcü Üye, Mali ve İktisadi İşler Komisyonunda Üye, Senato Hesaplarını İnceleme Komisyonunda Katip Üye ve son olarak Bayındırlık, Ulaştırma ve İmar-İskan Komisyonunda üye olarak çalıştı. Ayrıca Türkiye AET Parlamento Komisyonunun 14-18 Mayıs 1969'da Paris'te yaptığı toplantıya üye olarak katıldı. Evli ve beş çocuk babasıdır. Yabancı dil olarak, Almanca ve Fransızca bilmektedir¹⁸⁹. Baysoy, Senatodan ayrıldıktan sonra yaşamını İzmir'de sürdürdü¹⁹⁰. 19 Ocak 1984 tarihinde vefat etti. Menemen'de toprağa verildi¹⁹¹.

III. 1. 2. Seçimi

Fehmi Baysoy, 15 Ekim 1961 Cumhuriyet Senatosu Genel Seçiminde, Erzincan ilinden YTP senatör adayı olarak seçimlere girmiştir. Erzincan'daki seçimlere ilişkin rakamlar ve Baysoy'un, almış olduğu oy miktarı aşağıdaki gibidir:

Kayıtlı Seçmen Sayısı: 101.733

Oy Kullanan Seçmen Sayısı: 83.519

Katılma Oranı: % 82,1

Geçerli Oy Sayısı: 79.861

Kaç Oyla Senatör Seçildiği: 41.793 (%52,3) (YTP)

¹⁸⁸ YTP Ekrem Alican başkanlığında 13 Şubat 1961 tarihinde kurulmuştur.

¹⁸⁹ TBMM Arşivi, *Fehmi Baysoy'un Hal Tercümesi Kağıdı*, Sicil Dosya No:73; Çoker, *Türk Parlamento Tarihi Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Özgeçmişleri (1961-1964)*, s.213-214.

¹⁹⁰ Rıfki Kaymaz-Halil İbrahim Özdemir, *Erzincanlılar Ansiklopedisi*, 2. bs. Doğu Yayınları, Erzincan 2010, s.101.

¹⁹¹ *Milliyet*, 20.1.1984, s.2.

Seçilecek Toplam Senatör Sayısı: 1

Uygulanan seçim sistemi itibariyle, liste usulü çoğunluğun olduğu 1961 yılı senatörlük seçimlerinde Erzincan ilinde diğer siyasi partilerin aldığı oy sayısı ve oranları ise şöyledir; CHP 35.456 (%44,4), AP 2.612 (%3,3)¹⁹².

Buna göre ülke genelinde yapılan Cumhuriyet Senatosu seçimleri sonucunda Fehmi Baysoy, YTP'den Erzincan Senatörü seçilmiştir¹⁹³. Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Seçim Kanunu gereğince, 41793 oyla YTP'den Cumhuriyet Senatosu Üyeliğine seçilen Fehmi Baysoy, mazbatasını İl Seçim Kurulu'ndan, 17 Ekim 1961 tarihinde almıştır¹⁹⁴.

Anayasaya göre Cumhuriyet Senatosu üyelerinin üçte birinin yenilenmesi gerektiğinden, 30 Mart 1964 tarihinde yapılan özel oturumda senato seçimlerinin yenileneceği iller ve senatörlükler için kura çekilmiş, arasında Erzincan'ın da olduğu C Grubuna dâhil, seçim bölgelerinde senato seçimlerinin yenilenmesi kararlaştırılmıştır¹⁹⁵. Haziran ayının ilk Pazar günü yapılacak olan senatörlük seçimlerinde, Fehmi Baysoy, tekrar senatör adayı olmuştur.

7 Haziran 1964 Cumhuriyet Senatosu Üçte Bir Yenileme Seçimlerinde bu kez CHP adayı olarak seçimlere giren Fehmi Baysoy'un, seçimde aldığı oy miktarı ve Erzincan'daki seçimlere ilişkin bazı rakamlar aşağıdaki gibidir:

Kayıtlı Seçmen Sayısı: 97. 651

Oy Kullanan Seçmen Sayısı: 73.372

Katılma Oranı: %75,1

Geçerli Oy Sayısı: 73.082

Kaç Oyla Senatör Seçildiği: 37.678 (%51.5) (CHP)

Seçilecek Toplam Senatör Sayısı: 1

¹⁹² Tuncer, *Cumhuriyet Senatosu Seçimleri*, s.216 ve sonrası.

¹⁹³ *Cumhuriyet*, 17 Ekim 1961, s.1.

¹⁹⁴ TBMM Arşivi, *Fehmi Baysoy'un Seçim Mazbatası*, SDN:73.

¹⁹⁵ *Cumhuriyet*, 31 Mart 1964, s.1-7.

Uygulanan seçim sistemi itibariyle, çevre barajlı d'Hont sisteminin olduğu bu seçimde, Erzincan'da diğer siyasi partilerin aldığı oy sayısı ve oranları ise şöyledir; AP 33.523 (45,9), YTP 1.881 (2,6)¹⁹⁶.

Erzincan'da yapılan seçim sonucunda Fehmi Baysoy, CHP Erzincan Senatörü olarak seçilmiştir. C Grubunda, CHP'nin kazandığı toplam senatörlük sayısı ise 18 olmuştur¹⁹⁷.

III. 1. 3. Senato Faaliyetleri

Senato içerisinde oldukça aktif görünen Cumhuriyet Senatosu Erzincan Üyesi Fehmi Baysoy, gerek yapmış olduğu konuşmalar gerekse de farklı konularda vermiş olduğu önergeler ile senato çalışmalarına önemli katkılar sağlamıştır. Baysoy'un yapmış olduğu faaliyetleri söz alma, soru önergeleri ve demeçleri olmak üzere üç başlık altında toplamak mümkündür.

III. 1. 3. 1. Söz Almalar

Fehmi Baysoy, farklı konularda söz almış olup meclis bünyesinde çok sayıda konuşma yapmıştır. Baysoy'un söz almalar neticesinde yapmış olduğu konuşmalar, Cumhuriyet Senatosu'nun toplantı yılları dikkate alınarak sırasıyla verilmiştir. Yaptığı konuşmalarda özellikle önemli ulusal meseleler ile memleketi ve aynı zamanda senato üyesi olduğu il olan Erzincan ile ilgili görüşleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu yüzden konuşmalarında bazı ulusal meseleler ve Erzincan bahsi geçmiş olanlar detaylı aktarılmaya ve açıklanmaya çalışılmıştır. Geri kalan konuşmalar, detaya inilmeden diğer söz almalar başlığı altında madde madde sıralanmıştır.

III. 1. 3. 1. 1. Doğudaki Kuraklık Münasebetiyle

Bazı Doğu Anadolu illerinde insan yiyeceği ve hayvan yemi bakımından çekilmekte olan darlık nedeniyle Hükümet adına dönemin Devlet Bakanı Turhan Feyzioğlu açıklamalar yapmıştır. Baysoy, dönem itibariyle doğudaki yaşanan bu kuraklık nedeniyle hükümetin yapmış olduğu açıklamaları dinledikten sonra söz

¹⁹⁶ Tuncer, *Cumhuriyet Senatosu Seçimleri*, s.250 ve sonrası.

¹⁹⁷ *Milliyet*, 8 Haziran 1964, s.1.

olarak “Türkiye’deki hububat rekoltesi bu sene iyi değildir. Dolayısıyla Tarım Bakanlığı istihsal mntikalarından yeteri kadar tohumluk elde edemedi. Elde edemeyince Doğunun ihtiyacı da normal olarak karşılanamadı. Zannediyorum ki, karşılanan miktar üçte biri geçmez. Hal böyle olunca ilkbaharda tohumluğu verememek zarureti karşımıza çıkar, Ama yine zannediyorum ki, ilkbahar tohumunu da verecek durumda değildir, Tarım Bakanlığı. Şu halde yapılacak bir şey varsa o da şudur: Tarım Bakanlığı veya Ziraat Bankası vasıtasıyla köylüye tohumluk kredi verilecek ve mahallinden temin edilen tohumluk orada kullanılacak...” şeklinde devam eden sözleriyle öncelikle tohum sıkıntısına yönelik çözüm önerisi getirmiştir. Daha sonra çiftçinin elinde bulunan verimsiz ve zayıf düşmüş hayvanların tespiti ve bu sorunla ilgili atılacak adımın gerekliliğini belirtmiştir. Kuraklığın devam ettiği bölgelerde pancar ekimi konusuna değinmiş ve Ziraat Bankası’nın haciz koyduğu pancar paralarına ilişkin eleştiri getirmiştir. Et ve Balık Kurumunun amacına uygun olarak görev yapması konusunda sözleri de olmuştur. Son olarak, ileriki yıllarda yaşanması muhtemel yem kıtlığı nedeniyle belirli yerlerde yem ve yiyecek depolarının kurulması konusunda düşüncelerini ifade etmiştir. Genel olarak konuşmasının içeriğinde yaşanan soruna yaklaşımı ve çözüm önerileri mevcuttur¹⁹⁸.

III. 1. 3. 1. 2. Tarım Bakanlığı 1962 Yılı Bütçesi Münasebetiyle

1962 yılı Tarım Bakanlığı bütçesi üzerinde söz alan Baysoy, konuşmasını YTP Cumhuriyet Senatosu grubu adına yapmıştır. Konuşmasına, ziraat sektörüne hükümet programında amaca uygun yer verilmesi konusuna değinerek başlamıştır. Daha sonra konuşmasını “Tarım Bakanlığı, bilhassa Ziraat ve Veteriner Umum müdürlükleri bünyelerinde bir organizasyon yapmadıkça esas ekonomik hizmetlerini tespit ederek buna giden yolu tayin ve bu yolda yürümedikçe çalışmalarından iyi bir netice alacağına kani değiliz... Tarım Bakanlığı bütçelerinin senelerden beri hem tüm olarak, hem de sektör olarak kifayetsiz bulunduğu bu bakımlardan bugünkü bütçe metninde aynı yetersizliklerin arz ettiği müşahede olunuyor. Zira bugünkü bütçe Devlet bütçesinin ancak %10 nuna tekabül etmektedir. Halbuki tarımın net belli gelir içindeki hissesi, endüstri dâhil, diğer millî gelir kollarıyla aynı hâsılada olduğu

¹⁹⁸ Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi (CSTD), C:1, B.20, 9.1.1962, s.305-306.

görülmektedir. Vaziyet böyle başa baş iken umumi Devlet bütçesinde %10 gibi pek az bir hisse alması diğer sektör bütçelerine nazaran kıfayetsizliğinin en güzel misali olmaktadır. Bu hal gösteriyor ki, Tarım Bakanlığı bütçesi millî hasılaya göre ayarlanarak hakkı verilmiş bir bütçe değildir.” bu şekilde sürdürerek bütçeye yönelik eleştirisini getirmiştir. Ayrıca o yıl itibariyle 27 milyon olarak belirttiği ülke nüfusunun çalışma gücünün, beslenmeye bağlı olduğunun bunun için artan protein ihtiyacına yönelik Tarım Bakanlığının dikkatini çekmek istemiştir. Tarım nüfusu ve zirai işletme miktarı konusuna, temas etmiş bu konudan hareketle, özellikle köy kalkınma kooperatifler ile zirai işletmeleri, meskun mahallere yoğunlaştırarak köy birleştirme politikasının uygulanmasını faydalı gördüğünü ifade etmiştir. Konuşmasının son bölümlerinde, milli yapıya uygun milli bir tarım, hayvancılık ve ormancılık planına ihtiyaç olduğunu bunun da yapılacak olan bir tarım şurasında uzun vadeli olarak hazırlanması yönündeki düşüncelerini açıklamıştır¹⁹⁹.

III. 1. 3. 1. 3. İmar ve İskan Bakanlığı 1962 Yılı Bütçesi Münasebetiyle

Baysoy, 1 Şubat 1962 tarihinde yapılan birleşimde, 1962 yılı İmar ve İskan Bakanlığı bütçesi hakkında söz almıştır. Bu konuşmasını yaptığı tarihten yirmi üç yıl önce yani, 1939 yılında gerçekleşmiş Erzincan zelzelesi sonrasında yaşananlara dikkat çekmek istemiş İmar ve İskan Bakanı ile mesai arkadaşlarından deprem sonrasında süre gelen sorunların iyileştirilmesi adına taleplerde bulunarak 1962 yılı Erzincan şehrine dair bir takım tespitlerde bulunmuştur. Bu konuşma şöyledir: “Erzincan’ın büyük bir zelzele felâketi geçirmiş olduğunu hepimiz hatırlayacağız. O zaman Türk halkı yedisinden yetmişine kadar birbirleriyle adeta yarışa çıkmış ve Erzincan felâketzedelerine yardıma koşmuştur. Aynı zamanda Hükümet de gerekli tedbirleri almış ve gerekli kanunları çıkarmıştı. Fakat ne yazık ki, işlerin iyi organize edilemeyişi ve kötü bir şans olarak arkasından da İkinci Cihan Harbinin çıkışı, bu yardımların yerine masruf olmasına imkân vermedi ve halkın menfaati icabı çıkarılan kanunlarla Erzincan halkı gereği gibi tatmin edilemedi. Çıkarılan kanun gereğince Erzincan’daki yıkılan ev yerlerine mukabil yeni arsalar verilecekti. Aradan 23 sene geçtiği halde hâlâ arsasını alamayan vatandaşlar bulunduğunu

¹⁹⁹ CSTD, C:2, B:34, 8.2.1962, s.375-378.

söylersem her halde umumi bütçenin görüşülmesi içinde bir memleketin davasını bu kürsüye getirmemde beni mazur görürsünüz. Erzincan'ın bugünkü durumunu bu kürsüden ifade etmek çok güç olacaktır. Onu yerinde tetkik eden ve gören arkadaşlar ancak, takdir edebilirler. Halen üç şehir halinde bulunmaktadır. Bir tanesi yenişehir, diğer muvakkat şehir bir üçüncü kısmı da yasak şehir isimlerini alırlar. Nüfusu da buna göre üç kısma taksim edilmiştir. Üçte biri yenişehir de, üçte biri muvakkat şehirde ve geri kalan üçte biri de yasak şehirde oturmaktadır... Bizim zavallı halk da hâlâ Hükümet yardım edecek, bize arsa gösterecek diye bakmaktadır. Eğer ikinci Cihan Harbi olmasaydı Erzincan halkı bugün kendi kendimi tamamıyla iskân edebilecek bir durumda olurdu. Çünkü ağacın bol olduğu bir zamanda yapılmış muazzam bir şehirdir. O zamanlar Erzincan'ın kerestesinin dışarıya çıkarılmasına mâni olursa ve arsası gösterilebilseydi, bugün halk başını sokacak bir eve kavuşabilirdi. Sayın senatör arkadaşlarımdan ricam, yolları düştüğü zaman buralarını bir görsünler. Sayın Bakan ve arkadaşlarından da bu yarayı tedavi etmelerini rica etmekteyim. İnşallah bu şeref kendilerime nasip olur.” Konuşmasının içeriğinde Erzincan'ın o yıl itibariyle mevcut imar durumuna ilişkin bilgiler ve barınma yapılarına ilişkin özellikler vardır. Sonuç olarak konuşmasında, Erzincan'ın deprem sonrası ihtiyaçlı halkı için senatonun dikkatini çekmek istemiş ve hükümetten taleplerde bulunmuştur²⁰⁰.

Erzincan Ovasında, tespit edilebildiği ölçüde 10. yüzyıldan itibaren sık sayıda depremler meydana gelmiştir. Şimdiye kadar Urfalı Mateos'a dayanılarak ilk Erzincan depremi 1045 olarak işaretlenmiştir. 1939 depremi ise 27/28 Aralık Çarşamba'yı Perşembe gününe bağlayan gece saat 2'de olmuştur. 7-8 şiddetindeki deprem, Erzincan ve civarında toplam 15.600 kişinin hayatına mal olmuş, hemen hemen şehirdeki bütün binalar yıkılmıştır. Bu depremden sonra pek çok vatandaş Devlet tarafından veya kendi imkânlarıyla Türkiye'nin batı ve güney illerine göç etmiştir. Bunların birçoğu tekrar geri dönmüş, ancak önemli bir miktarı da gittikleri yerlerde daimi olarak ikamet etmişlerdir. Bu depremle birlikte, Erzincan şehri yer

²⁰⁰ CSTD, C:2, B:35, 9.2.1962, s.550-551.

değiştirmiş; önce 1 km kuzeye “muvakkat” (geçici) şehir olarak taşınıp, daha sonra bu mahallinden kuzeyine bugünkü yerine imar olunmuştur²⁰¹

III. 1. 3. 1. 4. Doğu İllerindeki Kıtık Múnasebetiyle

Cumhuriyet Senatosu Genel Kurulunun 11 Ocak 1962 tarihli 21. Birleşiminde, Doğu illerindeki kıtlık durumunu yerinde incelemek üzere 5 kişiden oluşturulan komisyonun raporu üzerine söz almıştır. Baysoy, konuşmasında Doğuya buğday yardımı başlığı üzerinde durmuştur. Buğdayın önce kredili daha sonra hibe olarak verilmesi eleştirmiştir. Kişisel gürüşlerini şöyle açıklamıştır: “*Bizim köylümüzün arazisi hayvan verimini ve ihtiyacını karşılayacak durumdadır. Eğer ondan verim istiyorsak, eğer ondan istifade etmek istiyorsak, her şeyden evvel onu çalıştırmasını bilelim. Meselâ Sağlık Bakanlığı bâzı yerlerde pilot bölgeler kurmuştur. Gönül isterdi ki, Ziraat Bakanlığı da bu şekilde pilot bölgeler kursun. Ziraatte, veterinerde, ormanda bir seferberlik Teşkilâti kursun. Nitekim, bu tatbikatın çok iyi misalleri ilerde görülecektir. İyi alışan ziraat teşkilâtlarının bulunduğu yerlerde pekâlâ banka borçları ödenmiştir... Doğu’ya en büyük yardım Devlet Demiryollarında yapılan tenzilâttir. Bu tenzilâtı duyan halk bir araya gelmişler, hayvanlarına en çabuk ve en ucuz yemi nereden buldularsa, temin edip memleketlerine sevk etmişlerdir. Bence alışma bu şekilde olmalıdır. Bedavacılığa bir nihayet vermek mecburiyetindeyiz.*”²⁰²

III. 1. 3. 1. 5. Devlet İstatistik Enstitüsü Múnasebetiyle

Devlet İstatistik Enstitüsünün görev, yetki ve kuruluşu hakkında Millet Meclisince kabul edilen kanun tasarısı ve Geçici komisyon raporu nedeniyle söz alan Baysoy, çeşitli branşları içine alması gereken İstatistik Enstitüsü’nde hayvancılıkla meşgul bir uzmanın da bulunması gerektiği gürüşünü aıklamıřtır²⁰³. Baysoy’un veteriner hekim kimliğine sahip olması, hayvancılıkla ilgili bu hassasiyetini açıklamaktadır.

²⁰¹ Şahin, *Erzincan Tarihi II*, s.532.

²⁰² CSTD, C:3, B:42, 1.3.1962, s.123.

²⁰³ CSTD, C:3, B:58, 3.5.1962, s.614

III. 1. 3. 1. 6. Yedek Subay ve Yedek Askeri Memurlar Münasebetiyle

1076 sayılı Yedek subay ve yedek askeri memurlar Kanununun 3. maddesinin 3. fıkrasının değiştirilmesi hakkında Millet Meclisince kabul edilen kanun tasarısı ve Cumhuriyet Senatosu Milli Savunma Komisyonu raporu nedeniyle söz alan Baysoy, Kanunun birinci maddesinin son kısmında bulunan “*Milli Savunma Bakanlığınca lüzumu kadar uzatılabilir ve ihtiyaç halinde tabip, eczacı ve diş tabipleri için üç aya kadar indirilebilir. Bu uzatma ve kısaltmadan dolayı iki senelik hizmet süresi değişmez*” hükmünde yer alan tabip kelimesi arasında veteriner hekiminin düşünülüp düşünülmedi tartışması açmıştır. Çünkü Baysoy’un beyanatına göre o dönem orduda hala atlı birlikler bulunmuyordu dolayısıyla memleketin geniş miktarda veteriner ihtiyacı olduğuna göre diğerlerinin sürelerinin kısaltılması durumunda veterinerlerinde sürelerinin kısaltılması gerektiğini söylemiştir. Bu konuşmasının üzerine bir kez daha söz alarak söylediklerine açıklık getiren Baysoy, o dönemde 80 bin hayvana bir veteriner düştüğü tespitini yapmıştır. Dolayısıyla veteriner olanların sivil olarak görevlerini icra etmesinin daha faydalı olacağı mantığını kurmuştur²⁰⁴.

III. 1. 3. 1. 7. Devlet Memurları Aylıkları Münasebetiyle

Devlet memurları aylıklarının birleştirilmesi ve denkleştirilmesine ait olan 3656 sayılı Kanun a bağlı (1) numaralı cetvelde değişiklik yapılması ve Gümrük ve Tekel Bakanlığı Teşkilatı ve Ödevleri hakkındaki 2825 sayılı Kanuna iki madde eklenmesi hakkındaki 4607 sayılı Kanuna ek 1. maddesinin değiştirilmesi hakkındaki kanun teklifinin Millet Meclisince kabul metni ve Cumhuriyet Senatosu Mali ve iktisadi İşler ve Bütçe komisyonları raporları nedeniyle söz alan Baysoy, kanun üzerinde değişiklik teklif eden bir önerge sunmuştur²⁰⁵.

III. 1. 3. 1. 8. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Münasebetiyle

Birinci Beş Yıllık (1963-1967) Kalkınma Planı’nın sunulduğuna dair başkanlık tezkeresi ve Kalkınma Planı ile Plan Karma Komisyonu Raporu hakkında yapılan konuşmaların bir kısmı olumlu bir kısmı ise olumsuz olmuştur. Baysoy ise yaptığı konuşmada planın iyi uygulanmasına dikkat çekmiştir. Artık planlı bir

²⁰⁴ CSTD, C:4, B:73, 26.6.1962, s.325-327.

²⁰⁵ CSTD, C:5, B:94, 23.10.1962, s.570.

devrede olunduğunu söyleyerek 1963 yılı plan devresine girileceğini belirtmiştir. Ancak henüz bakanlıklarda buna paralel bir yürüyüşün çok ağır gittiğinden bahsetmiştir. Konuşmasını içeriğinde veteriner maaşlarının azlığı konusu vardır bunun çözümü için ise personel kanunu işaret etmiştir. Planda 1. derecede yer verilen tarım sektörü ve yine önemli bir kısmını oluşturan toprak reformu değindiği diğer konulardır. Konuşmasında son olarak hayvancılık konusuna girerek Mera Kanununun öneminden bahsetmiştir²⁰⁶.

Birinci Beş Yıllık Planın çerçevesine baktığımızda, büyümenin sürükleyici gücü olarak kamu yatırımlarını ve devlet işletmeciliğini görmüş; ithal ikameci sanayileşmeyi tüm sektör politikalarını yönlendiren açık bir stratejik tercih olarak ortaya koymuştur. Buna karşılık İkinci Plan ve aynı yaklaşımı sürdüren Üçüncü Plan, özel birikimi yaygın teşvik ve desteklemelerle ön plana çıkararak; kamu kesimini esas olarak özel kesimi destekleyici bir işlevle sınırlayarak, sosyal hedefleri giderek arka plana kaydırmıştır²⁰⁷.

III. 1. 3. 1. 9. Ticaret Bakanlığı 1963 Yılı Bütçesi Münasebetiyle

1963 yılı Ticaret Bakanlığı bütçe kanunu tasarısıyla ilgili söz alan Baysoy iki konu üzerinde kişisel görüşlerini açıklamıştır. Bunlardan birincisi su ürünleri kanunuyla ilgilidir ikinci konu ise hayvan kaçakçılığı üzerinedir. Bu iki konu başlıkları üzerinden konuşmasını yapan Baysoy önce, Ticaret Bakanlığınca hazırlanan su ürünleri kanununu eleştirmiştir. Bu düzenlemeye göre, balıkçılık tamamen Et ve Balık Kurumundan ayrılıyor Baysoy, iki ayrı umum müdürlüğü şeklinde düzenlenmesi planını doğru bulmamıştır. Daha sonra hayvan kaçakçılığı konusuna değinmiştir²⁰⁸.

III. 1. 3. 1. 10. İmar ve İskan Bakanlığı 1963 Yılı Bütçesi Münasebetiyle

Baysoy geçmiş yılın yani 1962 yılının bütçe müzakereleri sırasında, büyük zelzelede Erzincan'ın yıkılışından sonra aradan yirmi üç sene geçtiği halde bu işin

²⁰⁶ CSTD, C:6, B:6, 9.11.1962, s.216.

²⁰⁷ Korkut Boratav, *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2009*, 21. bs. İmge Kitabevi, Ankara 2005, s.129.

²⁰⁸ CSTD, C:9, B:39, 4.2.1963, s.244-246.

ele alınmayışını böyle bir meselenin kürsüde ifade edilmeyişinden bahsetmişti. İmar ve İskan Bakanlığı'nın 1963 yılı bütçe kanunu tasarısıyla ilgili son söz Baysoy'a verildiğinde de yine bu konu üzerine konuşmuştur. 1963 yılında Bakan ve mesai arkadaşlarının Erzincan'a gelerek durumu yerinde gördüklerini belirten Baysoy bu ziyaretin Erzincanlıları tamamen tatmin etmediğini söylemiştir. Ancak yinede bu durumun önümüzdeki senelerde olumlu bir takım gelişmelere sebebiyet vereceği görülmüştür. Ayrıca bu ziyaret esnasında yapılan incelemelerde Erzincan'ın durumunu belirten bir filmde hazırlandığı bilgisini vermiştir²⁰⁹.

Neticede yerel bir sorunu konuşmasında dile getirdiğini söyleyen Baysoy, hem senatörlerin dikkatini bu konu üzerine çekmek hem de bakanlıktan sorunun çözümünü istemiştir.

III. 1. 3. 1. 11. TÜBİTAK Münasebetiyle

Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu kurulması hakkındaki kanun tasarısının görüşülmesi esnasında söz alan Baysoy, kişisel konuşma yapmıştır. Konu hakkında olumlu bir konuşma gerçekleştirmiştir²¹⁰.

III. 1. 3. 1. 12. DPT 1964 Yılı Bütçesi Münasebetiyle

Devlet Planlama Teşkilatı Bütçesinin 1964 yılı senato görüşmelerinde söz alan Baysoy, konuşmasını seçim bölgesi olan Erzincan üzerinden yapmıştır. Konuşma şöyledir: *“İller Bankası Erzincan'ın içme suları için bir yatırım programı hazırlamış. Bunun 1963 kısmı tamamıyla yapılmış. Yani eski şehir suları bir drenajla meydana çıkarılmış. Böylece bugün natamam olan şehrin suyunu karşılayacak su meydana getirilmiş ve bu su iki depoya bağlanmış şimdi bu iki depodan suyun şehrin normal su borularına bağlanması meselesi kalmış, bu da 1964 programına konulmuştur. Yalnız, geçen senelerde bu gibi işler yapılırken iki yoldan gidilmiştir. Bir tanesi belediyelere hibe şeklinde konan paradan yapılır; bir kısmı da belediyeleri borçlandırmak suretiyle yapılmış. Fakat bu sene Plânlama Dairesi hibe suretiyle verilen paralara nihayet vermiş. Buna bir diyeceğimiz yok. Ancak diğer normal*

²⁰⁹ CSTD. C:9, B:41, 6.2.1963, s.603-604.

²¹⁰ CSTD, C:12, B:86, 4.7.1963, s.619.

parayla da yapılan plânın içine bu şehir şebekesini bağlama işi konmadığı için işin devamı yapılamıyor. Şimdi şehrin iki tarafında iki tane mükemmel depo var, su depoya kadar geliyor fakat bu depolardan şehrin normal su borularına suyun bağlanmasına imkân bulunamıyor. Dolayısıyla yapılan yatırımdan faydalanılamıyor... İkinci bir mevzuumuz da beş senelik plânla bakanlıkların lojman yatırımları tamamıyla kaldırılmış, kabul. Fakat bazı vilâyetlerimizin hususiyetleri vardır. Bilfarz Erzincan 1939 zelzelesine uğramış, şehir harap olmuş. Sene 1963-1964 e girdik, hâlâ şehir normal durumunu almadı. Zelzeleden sonra Devlet daireleri tarafından memurlara barakalar yapılmıştı. Bu barakalar halen mevcut ve bazı memurlar bu barakalarda oturmaktadır. Fakat şimdi şehir büyümüş ve güzelleşmiştir. Bunların yerine yeni tesislerin kurulması icap ediyor. Yani şu veya bu binaların yapılması gerekiyor. Tasavvur buyurun, ilgili daireler diyorlar ki, lojman inşaatını plânlama kaldırmıştır, lojman yapamayız. Şimdi bu binaları kaldırırsak, nihayet buralarda oturanlar zaten küçük maaşlı memurlardır, bunlar bina imkânı çok az olan Erzincan'da oturacak bina bulamayacaklar veya en az 200 lira vererek bulabileceklerdir. Yani bir memuru asgari iki derece tenzili rütbe ettirmiş gibi mağdur edeceğiz. Bu hususun plânlamaca nazarı itibara alınarak lojman yaptırılmasına müsaade etmesi lâzımdır kanısındayım...”²¹¹

Konuşmadan da anlaşılacağı üzere Baysoy, seçim bölgesi olan Erzincan'ın çok önemli sorunlarını olan su ve barınma konusunu gündeme taşıyarak taleplerde bulunmuştur. Yine konuşmanın içeriğinden o dönemde Erzincan'da yaşayanların karşı karşıya kaldıkları sorunların tespiti mümkündür.

III. 1. 3. 1. 13. BTGM Bütçesi Münasebetiyle

Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü'nün 1965 yılı Bütçesi nedeniyle söz alan Baysoy, bazı yerlerde spor salonlarının yapılacağını söyledikten sonra Erzincan'da da bir kapalı spor salonunun yapılması tasarısını hatırlatmıştır ve devamında “*Bu, sene tahakkuk etmedi. Evvelce de programa alınmış olduğu halde ne evvelki senelerde ve ne de bu sene ele alınmadı. Bu ne zaman yapılacaktır.*” Sorusunu sormuştur. Bunu üzerine dönemin Devlet Bakanı Malik Yolaç, şöyle bir cevap

²¹¹ CSTD, C:18, B:35, 2.2.1964, s.156-157.

vermiştir: “1963 senesi programında Erzincan’da bir kapalı spor salonu bulunmakta idi. Biliyorsunuz ki, bu bizim 5 senelik plândır, bu Beş senelik plân içinde eğer 1963 te Erzincan’ın kapalı spor salonu var idi ise bu Beş yıllık devrede muhakkak yapılacaktır. Ancak bunun 1963 senesinde yapılmayışının iki sebebi vardır. Ne olduğuna şu anda cevap veremeyeceğim ama, tahminî bir şey söyleyeyim, ya yeri belediyece tespit edilip verilmemiştir. Belediye yeri zamanında vermemiştir, yahut da, demin arz ettiğim gibi, malî sıkıntılar yüzünden çıkarılmıştır. Ve ondan sonra da bölge müdürlüğümüz bunu takip etmemiştir. Yani benim bir senelik Bakanlığım sırasında böyle bir müracaat yapılmadığına itimat ediniz.”²¹²

Baysoy’un bu konuşmasından seçim bölgesi olan Erzincan’daki imar faaliyetlerini yakından takip ettiği anlaşılmaktadır. Böylece yaşanan gecikmeleri ve aksaklıkları gündeme getirmiştir.

III. 1. 3. 1. 14. Adalet Bakanlığı 1965 Yılı Bütçesi Münasebetiyle

Baysoy, konuşmasında ilk olarak Hukuk Fakültesi mezunlarının bir yıllık staj sürelerinin ardından kurayla tayin edilmeleri konusuna değinmiştir. Bu durumdan hareketle bu kişilerin yani hakim olacak kişilerin yetiştirilme tarzları ve tayin şekillerine ilişkin inceleme ve süzgeçten geçirme gerektiğini ifade etmiş özellikle de stajyer hakimlerin iyi yetiştirilmesi gerektiğini söylemiştir. Daha sonra bir başka konuya değinerek mer’i kanunların gözden geçirilmesinin faydalı olacağını ifade etmiştir. Son olarak savcılarının eksikliğinden bahsedip, savcı tayin edilecek kişi sayısını arttırılması gerektiğini ifade etmiştir²¹³.

III. 1. 3. 1. 15. İçişleri Bakanlığı 1965 Yılı Bütçesi Münasebetiyle

1965 yılı İçişleri Bakanlığı Bütçesi nedeniyle söz alan Baysoy’un temas ettiği konu, bakanlıklar arasındaki koordinasyonun noksanlıkları yüzünden iktisadi olarak girilen zararlar üzerinedir. Bu konu üzerinden şu soruna dikkat çekmiştir: “Bizim hayvan ihracatımıza mâni olan salgın hayvan hastalıkları dolayısıyla Avrupa memleketlerine biz hayvan mahsullerini sevk edemiyoruz. Yalnız şu son 1,5 sene

²¹² CSTD, C:24, B:31, 27.1.1965, s.311

²¹³ CSTD, C:24, B:31, 27.1.1965, s.334-335.

içindeki muntazam bir çalışma, Trakya muntikasındaki şap hastalığını tamamiyle tampon bölge olarak bütün hasta hayvanları aşılama suretiyle oradan bu sene biraz ihraç yapabileceğiz. Gönül isterdi ki, bütün Türkiye’de hayvanları evvelâ hastalıktan koruyalım ve bugün bu sağlam döviz kaynağını bu şekilde kullanmış olalım... Şimdi Anadolu’nun orta vilâyetlerinde, Kırşehir’de Erzurum ve Erzincan muntikalarında yeni şap hastalığının çıktığı haberleri gelmeye başlamıştır. Halbuki mevsim kıştır. Tasavvur buyurun bu yaza intikal ederse mazallah büyük bir afet olabilir. Çiftçimizin bütün işini durdurabilir. Şu halde buna şimdiden tedbir almaya mecburuz. Tedbir ne ile alınacaktır? Sadece hastalığın takibi ile meşgul olan veteriner teşkilâtının bunu halletmesine imkân yoktur. Bu işte kanun idare âmirlerine, jandarmaya, valilere, belediye zabıtasına vazife vermiştir. Fakat çokları bu vazifelerimden haberdar dahi değildirler. Hastalığın bir yerden bir yere naklini önlemek için tedbirler alınır, kordonlar konur. Kordon zabıta kuvvetiyle muhafaza edilir. Ama, bunun farkında olmadıkları için hiç alâkadar olmazlar ve yahut verilen emirleri de biraz küçümserler. Benim istirhamım, Sayın Dahiliye Vekâleti mensuplarının şu memleketin iktisadi durumunu nazarı itibara alarak bu işte ehemmiyetle ilgilenmelerini istirham edeceğim...” Böylece ilk olarak İçişleri Bakanlığının Jandarma eliyle hayvan hastalıkları sorunuyla ilgilenmesini istemiştir. Daha sonra ikinci konuya geçmiş ve jandarmanın motorize hale getirilmesi gerektiği yönündeki görüşünü açıklamıştır. Konuşmasının son bölümlerinde jandarmanın iâşe miktarı, muhabere vasıtası ile ilgili tespit ettiği sorunları aktarmıştır²¹⁴.

Baysoy’un, konuşmasının ilk bölümünde bakanlıklar arasındaki işbirliğine dikkat çekmesi ve burada Erzincan ilinde de şap hastalığına rastlandığı bilgisini vermesi temsilcisi olduğu şehirde, yaşanan sorunlardan haberdar oluşu bakımından önemlidir. Bunun yanı sıra veteriner kimliği de konuya olan ilgisini arttırmış gözükmektedir.

III. 1. 3. 1. 16. DPT 1966 Yılı Bütçesi Münasebetiyle

1966 yılı Devlet Planlama Teşkilatı Bütçesinin plan ve programını incelediğini belirten Baysoy, söz alarak bazı hususlara dikkat çekmiştir. Özellikle bu plan ve

²¹⁴ CSTD, C:24, B:32, 28.1.1962, s.414-415.

hedef stratejisinde bulunan, yatırımların yurt genelinde dengeli bir dağılımı söz konusuken uygulamada görülen uyuşmazlıklara dikkat çekmiştir. Özellikle geri kalmış yerlerin ön planda olması gerektiğini söylemiştir. Konuşmasının devamında Erzincan ilinin diğer illerle bağlantısını sağlayan yolların durumu hakkında bilgiler mevcuttur. Konuşmanın ilgili kısmı şöyledir: *“Doğu’da hakikaten çok geri kalmış yerlerimiz vardır. Her nedense tabiat da buraya biraz kıskanç davranmıştır. Bizim Doğu ve Orta-Anadolu’umuzda çok zaman köylü iki senede bir mahsul alır, onu da hava şartları müsait gitmezse zaman zaman kıtlıkla da karşılaşır. Şu halde buralara bugün ilmi, tekniği, fenni götürüp hiç olmazsa her sene bir mahsul alma imkânlarını aramız lâzımdır ve bu imkân dahilindedir. Bugün Avrupa’dan kalkan bir vasıta, İstanbul’dan kalkan bir vasıta yazın ta İran’a kadar gidebilir. Fakat kış mevsiminde gelir Refahiye’ye kadar, orada kalır. Ondan sonra geri dönüp ya sahil yolunu, ya Cenup yolunu takip etmek mecburiyetinde kalır. Öbür taraftan Erzincan’dan kalkan bir vasıta yine hududa kadar gidebilir. Nihayet aradaki 85 Km. lik mesafe üç senedir yapılamamaktadır. Ama ele alınmıştır. 3 mütaahhide ihale edilmiştir, iki tanesi bitirmiştir, birisi hâlâ bitirememiştir ve o yüzden Avrupa’yı Doğu’ya bağlayan yolumuz kış mevsiminde tamamen kapalıdır...”*

Konuşmasında önemine değindiği bir başka konu ise şöyledir: *“Ben şahsen çok lüzumlu gördüğüm bir konuyu huzurunuzda getirmek isterim. Muhterem arkadaşlar, Doğu’nun ve hatta Güney Doğu’nun bir kısmının geçimi çok sıkıntılıdır. Bugün kış mevsiminde ısınmak için hayvanı ile, çoluğu ve çocuğu ile aynı yerde yatarlar. Bunu belki görmeyenler mübalağa ediyor, dersiniz. Çünkü bizde seyahatler ekseriya yazın olur. Merak edenler varsa, şu bütçeden sonraki tatilde gidip beraber gezeriz. Simdi şartları böyle olan yerde, Türkçeyi daha doğru dürüst konuşamayan yerlerde bir de sağdan ve soldan gelen cereyanlara rağmen eğer bunlar mukavemet edebiliyorlarsa memleketlerini çok seven iyi insanlar olmaları bakımından bu cereyanlar burada bir faaliyet göstermemiştir. Ama zaman geçiyor ve devir değişiyor. Bunların üzerlerine eğilmezsek, bunları okutmaz ve yazdırmaz ve onların istihallerini artırmazsak günün birinde bu kötü cereyanlara kapılmak ihtimalleri olur. Türk Milletinin bekası*

için çok zararlı bir durum hâsıl olur. Bu bakımdan alâkaluların bu konuda ilgisini rica ediyorum."²¹⁵

Cumhuriyet'in ilk yıllarında başlayan ulaşım ağını geliştirme çalışmalarının 1966 yılında Türkiye'de hala devam ettiğini görüyoruz. Anlaşıyor ki demiryolunun yanında karayolunda da bu çalışmalar hızla devam etmiştir. Doğu ve Batı illeri arasında bir geçiş güzergahında bulunan Erzincan ilinden geçen karayolunda da çalışmalar geniş boyutlu devam etmiştir. Ancak Erzincan'ın batı istikameti üzerinde bulunan Refahiye kısmında çalışmalarda o yıllar içerisinde gecikmeler yaşanmıştır.

III. 1. 3. 1. 17. Bayındırlık Bakanlığı 1966 Yılı Bütçesi Münasebetiyle

1966 yılı Bayındırlık Bakanlığı Bütçesi nedeniyle söz alan Baysoy, konuşmasını Erzincan'ın Tercan ilçesinde 1962 yılında yapımı planlanan baraj üzerinden yapmıştır. 1962 yılında yapımı düşünülen bu barajın dış finansman desteği ile yapılacak barajlar arasında olduğunu belirten Baysoy, daha sonra bu projenin Fırat havzasından çıkarıldığını ifade etmiştir. Bu gelişmeden sonra ise milli imkanlarla yapılması için etüt ve projeleri yapıldığı bilgisini vermiştir. Baysoy, son olarak barajın 1966 yılının ilk aylarında tekrar programa alındığını söylemiş ve sürecin sonuçlanması yönündeki beklentilerini ifade etmiştir²¹⁶.

III. 1. 3. 1. 18. Ticaret Bakanlığı 1966 Yılı Bütçesi Münasebetiyle

1966 yılı Ticaret Bakanlığı Bütçesi nedeniyle söz alan Baysoy, Ticaret Bakanlığında yapacağı iş bakımından çok şeyler beklediğini belirtmiştir. Konuşmasının içeriğinde Erzincan köylü ve çiftçisinin durumunu anlatan bir örnek vardır: *"Ben Erzincanlıyım. Benim çocukluğum zamanında köylü kadın ve çocuğu tarlaya gitmezdi. Yalnız eşine ve çocuğuna veya babasına yemek götürmek için giderdi. Fakat ne zamanki Erzincan'da çapa nebatları, arkasından şeker pancarı para etmeye başladı, inanınız, arkadaşlar, bugün 20 günlük çocuğunu beşiğine koyup, kadın tarlasına götürüyor. Demek ki, biz iktisadi faktörü köylümüzün ayağına götürdüğümüz takdirde köylümüz çok çalışkan oluyor. O halde her tarafta bu*

²¹⁵ CSTD, C:32, B:39, 2.2.1966, s.193-194.

²¹⁶ CSTD, C:32, B:42, 5.2.1966, s.551.

imkânları köylümüze yaratmak mecburiyetindeyiz...”²¹⁷ Baysoy’un bu anlatımının Ticaret Bakanlığı ile alakası yok gibi gözükse de Baysoy, yinede Ticaret Bakanlığı’nın bu konulara el koyarak özellikle diğer bakanlıklarla olan koordinasyonu sıklaştırıp memleketin ziraatini ve hayvancılığının kalkındırılabilceğine inanmıştır. Ayrıca Erzincan’da şeker pancarının pazarda zaman içerisinde değerlendirildiği anlaşılmıştır bu durumda bu işle uğraşan Erzincanlıların ekonomisinin iyileştiğini söyleyebiliriz.

III. 1. 3. 1. 19. Gümrük ve Tekel Bakanlığı 1966 Yılı Bütçesi Münasebetiyle

1966 yılı Gümrük ve Tekel Bakanlığı Bütçesi hakkında söz alan Baysoy’un, ilgili konuşması şöyledir: *“Efendim Türk sigaraları vaktiyle Avrupa’da aranan ve hediye olarak götürdüğümüzde çok makbule geçen bir meta idi. Fakat bugün artık sigaralarımız tutulmuyor. Sebep olarak da şu gösteriliyor: Bir koku vardır. Bu koku sindiği zaman kolay çıkmıyor. Bir odada bir tek sigara içilirse sigaraların açılmasından dolayı bir daha o odaya girseler dahi rahatsız olunuyor. Avrupa bunu halletmiştir. Acaba bizde de sigaralar üzerinde bu şekilde bir çalışma olabilir mi veya düşünülüyor mu?”*

Dönemin Gümrük ve Tekel Bakanı İbrahim Tekin, Baysoy’un sorusuna yanıt olarak şunu söylemiştir: *“Muhterem arkadaşlarım, sigaranın ihraç edilememesindeki sebep bence bu değildir. Başka bir sebebi vardır. Mamul sigaraların gümrük resmi çok fazladır. Beğenmediğiniz bir koku olduğunu ben şahsan bilmiyordum. Bu satılmasına mânidir dediniz de ben onun için cevap vermek istedim. Asıl satılmasına mâni olan şudur, belirtmek isterim. Sırf bu sebepten ileri gelmemektedir. Avrupa iki cihan harplerinden sonra Virjinya, Amerika tütününe alışmıştır. Senelerden beri Virjinya-Amerikan tütünü içmektedir. Biliyorsunuz tütün bir tiryakilik, alışkanlık işidir. Bunda değişiklik yapmak çok zordur, öyle bir şey varsa üzerinde duracağım.”*²¹⁸

²¹⁷ CSTD, C:32, B:42, 5.2.1966, s.584-585.

²¹⁸ CSTD, C:33, B:43, 6.2.1966, s.34.

III. 1. 3. 1. 20. Ulaştırma Bakanlığı 1966 Yılı Bütçesi Münasebetiyle

1966 yılı Ulaştırma Bakanlığı Bütçesi nedeniyle söz alan Baysoy, ilk olarak doğruya motorlu tren çalışmasından bahsetmiştir. Daha sonra ise, 1961 yılında otomatik telefon için Erzincan'dan başvuru yapıldığını belirtmiştir. Ancak sözleşme her yıl bir sonraki yıla ertelenmiştir. Nihayetinde fabrikanın kurulup telefonların ihale edilmesi 1967 ye kaldığını söylemiş ve bu durumdan yakınmıştır²¹⁹.

III. 1. 3. 1. 21. İmar ve İskan Bakanlığı 1966 Yılı Bütçesi Münasebetiyle

1966 yılı İmar ve İskan Bakanlığı Bütçesi nedeniyle söz alan Baysoy, Erzincan ile ilgili şu konuşmayı yapmıştır: *“Bizim Erzincan’da Hükümetin eliyle kurulmuş gündüz konu mevzuu vardır. 1939’dan beri envanteri yapıldı. Bu bakımdan medyunu şükranım. Fakat hâlâ bir el uzanamamıştır. Burada 12 bin nüfus vardır. Aşağı-yukarı Erzincan’ın büyük bir nüfusu oradadır. Fakat burası feci bir durumdadır. Şimdiye kadar birkaç bakan buraya seyahat yaparak halkı sevindirdiler, fakat bir neticesi çıkmadı. Bu mevzuu bu sene ele alacak mısınız, bu hususta ne düşünüyorsunuz?”* Bu konuşmanın ardından dönemin İmar ve İskan Bakanı Haldun Menteseoğlu şu yanıtı vermiştir: *“Muhterem arkadaşım Sayın Baysoy müsterih olsunlar, Bütçe müzakereleri bittikten sonra ilk gideceğim yer Erzincan’dır. Bu konu üzerinde durmaktayız. Bu sene ne kadar ev yapacağımızı da plânlamak üzereyiz. Arzu ederlerse, kendileri de buyursunlar. Bakanlığım bu sene Erzincan üzerinde kudreti nöbetinde ciddiyetle duracaktır.”*²²⁰

III. 1. 3. 1. 22. Çarşı ve Mahalle Bekçileri Kanunu Münasebetiyle

Çarşı ve mahalle bekçileri kanun tasarısı hakkında söz alan Baysoy, bekçi olacak kişilerin eğitim durumunun ne olması gerektiğine ilişkin şu konuşmayı yapmıştır: *“Muhterem arkadaşlar, altıncı maddenin (b) fıkrasında, ilkokul mezunu olmayı şart koşuyor bekçiler için. Vakaa bundan evvelki üçüncü maddede bekçilere yüklenen külfet gözden geçirilirse, hakikaten tahsilli insanlar olmasını gerektirir durumlar var. Çünkü kendilerine bir hayli vazifeler yüklenmiş bulunuyor. Ancak, çok iyi hatırlarım, belediye reisleri Seçim Kanunu hazırlandığı zaman; orada da tahsil*

²¹⁹ CSTD, C:33, B:44, 7.2.1966, s.149.

²²⁰ CSTD, C:33, B:46, 9.2.1966, s.348.

kaydı konması üzerinde ısrarla durmuştuk. O zaman ve verilen cevap şu idi: Dediler ki, bizim bâzı ilçelerimiz vardır ki, tahsilli arkadaş o ilçelerde bulamayız. Bulamadığımız için belediye reisi seçemeyecek miyiz? Şimdi, aynı durum çarşı ve mahalle bekçileri için de bu ilçeleri nazarı itibara alırsak çok yerde öyle zannederim ki, ilkokul mezunu, ehliyetli insanlar pek bulunamayacağı kanaatindeyim. Güçlükler çıkacaktır. İlkokul mezunu şartını koymayalım.”²²¹

III. 1. 3. 1. 23. İmar ve İskan Bakanı'nun Verdiği Cevap Münasebetiyle

Baysoy, 1961 yılından itibaren Erzincan konusunu bütçe görüşmelerinde dile getirmiştir. 3908 sayılı Kanuna dair sözlü sorusuna İmar ve İskan Bakanı Haldun Menteşeoğlu'nun verdiği cevap nedeniyle söz alan Baysoy, yine Erzincan konusu üzerinden sözlerini sarf etmiştir ve şehrin durumu ile ilgili bilgiler vermiştir: “*Şimdi Erzincan'ın büyük bir şanssızlığı var arkadaşlarım. Bu şanssızlığın birincisi zelzeleyi mütaakap biliyorsunuz bizim çağdaki arkadaşların yaşadığı en ağır geçen zelzelelerden birisi ilk Erzincan zelzelesidir. Binaenaleyh, bütün Türkiye'den ve aşağı-yukarı bütün komşu memleketlerden âzami yardım gelmesine rağmen, hemen arkasından İkinci Cihan Harbinin çıkması yardımın, yerine sarfına imkân vermedi ve işler o zaman iyi organize edilmedi. Yoksa şimdiye kadar bunun çoktan ortadan kaldırılması gerekirdi... Erzincan'ın hakikî yerlisi muvakkat şehir denilen ve o zaman bir sene için burada oturacaksınız, birer baraka yapın diye Hükümetin müsaadesi ile, ki ben buna gündüz konu tâbirini kullanıyorum, bu gündüz kondular yaptırılmış. Sene 1939, sene 1967. Arkadaşlar, hâlâ o Erzincan'ın bizatihi yerli halkı o barakanın içindedir... Bu baraka olan kısım Erzincan'ın ticari merkezidir. Diğer taraftan bir yasak kısım vardır ki, bu demiryolunun altındaki kısım. Burada halen 546 aile oturmaktadır. Tamamıyla temelsiz, kerpiçten yapılmış binalardır...*”²²² Bu konuşmanın içeriğinden anlaşılacağı üzere uzun yıllardır devam eden meselenin artık çözüme kavuşturulmasını dile getiren Baysoy, vatandaşların kendi evlerini yapmak istemeleri durumunda desteklenmesi gerektiğini talep etmiştir. Bu söz almaya ilişkin soru ve bakanın cevabı, soru ve araştırma önermeleri başlığı altında verilmiştir.

²²¹ CSTD, C:36, B:87, 13.7.1966, s.280-281.

²²² CSTD, C:39, B:46, 28.3.1967, s.506-507.

III. 1. 3. 1. 24. DPT 1968 Yılı Bütçesi Münasebetiyle

1968 yılı Devlet Planlama Teşkilatı Bütçesi nedeniyle söz alan Baysoy, Türkiye'nin bir bütün olduğunu vurgulamış sonrasında ise geri kalmış yerlerin yatırımlar konusunda öncelikle dikkate alınması gerektiği görüşünü açıklamıştır. Buradan hareketle konuşmasını, önemli gördüğü Erzincan Tercan ovasının sulanma konusunu hakkında yapmıştır. Bu bölgede yapılacak barajın, faaliyete geçmesi durumunda 25 bin hektarlık verimli bir alanın suya kavuşacağını söylemiştir. Baysoy, Tercan'da bir baraj yapılmasının faydasını bu konuşmasında defalarca dile getirmiş ve proje sürecine ilişkin bilgiler vermiştir. Konuyu dönemin başbakanın ilgisine sunmuştur. Konuşmasında bir başka konuya daha değinmiştir. Et ve süte koyulan narhı eleştirmiştir. Beş yıllık plandan pasajlar okumuş bu bağlamda özellikle doğu bölgesinde hayvancılık planlamasının ele alınması gerektiğini söylemiştir. Son olarak kıtlık yıllarını hatırlatmış hükümetin kıtlıkların yaşandığı bölgelerde yem ve yiyecek stokları bulundurmasının zorunlu olduğunu dile getirmiştir²²³.

III. 1. 3. 1. 25. Vakıflar Genel Müdürlüğü 1968 Yılı Bütçesi Münasebetiyle

Baysoy, 1968 yılı Vakıflar Genel Müdürlüğü Bütçesi nedeniyle GP Grubu adına söz almıştır. Konuşmasında ilk olarak vakıfların idare tarihimiz içerisindeki öneminden ve kamu hizmetleri açısından faydasından bahsetmiştir. Devamında vakıf eserlerinin onarımı ve bu yöndeki bütçe ihtiyacı için tespit edilen miktarın ne kadar olduğuna dair bilgiler vermiştir. Baysoy, bütçe üzerine görüşlerini belirttikten sonra grubu adına dört maddelik bir teklif sunmuştur²²⁴.

III. 1. 3. 1. 26. İçişleri Bakanlığı 1968 Yılı Bütçesi Münasebetiyle

1968 yılı İçişleri Bakanlığı Bütçesi nedeniyle söz alan Baysoy, konuşmasına tapu, nüfus, askerlik dairelerinin kendisi için ne anlama geldiğini açıklayarak başlamıştır. Buradan hareketle bu dairelerde işlerin nasıl yürütüldüğü konusunda bir takım eleştirileri olmuştur. Daha sonra özel idareler hakkında eleştiri getirmiştir. Erzincan özel idarede yaşadığı bir olay üzerinden yaptığı gözlemi ile arazi tahriri konusuna değinmiştir. Konuşmada ilgili kısmın detayı şöyledir: “Bundan 4 sene

²²³ CSTD, C:45, B:56, 3.2.1968, s.292-294.

²²⁴ CSTD, C:45, B:26, 3.2.1968, s.383-384.

evvel Erzincan'da özel idarededeki bir arkadaşımın yanına gittim. Tesadüf tahsildar da orada bulunuyordu. Fehmi Bey dedi, sizin aileye ait bir tarlanın vergisi nasılsa gözden kaçmış ve kalmış. Şunun makbuzunu keseyim mi? Ben de kes dedim. Arkasından sordum, ne zamanın bu? Efendim dedi. 5 senelik. Tesadüf o gün param azdı, içimde bir korku; ya param yetişmezse. Adam makbuzu kesti, uzattı ne çıkarsa beğenirsiniz beyler, beş senelik, cezası ile sevabı ile sadece 12,5 lira. Bu çok gülünç bir şeydir. Şu halde tahririn biran evvel yapılması lazım. Bilhassa kadastrosu yapılan yerlerin muhakkak tahriri yapılmalıdır. Belki o ekiplere bir memur vermek suretiyle çok pratik bir şekilde de bunun halli imkânı olabilir. Bu hususu da ilgililerin nazarı dikkatine arz ederim.” Böylece dönemin arazi vergilerinin miktarlarını konuşma üzerinden tespitini ilgililerin dikkatine sunmuştur. Son olarak valilik makamıyla ilgili, bir bakıma eleştirel olan şu görüşünü sunmuştur: “Evet valilerimizin hepsi muhteremdir, hepsine hürmet ederiz, nihayet Devleti temsil ediyorlar. Ama gönül istiyor ki, haliyle, edvarı ile, bilgisi ile makamını doldursun. Dün şu iktidarın valisi iken onun hoşuna gidecek şekilde hareket eden ve bugün bu iktidar gelmiştir diye bu iktidarın hoşuna gider diye hareket eden valiler üzerinde lütfedip biraz durursak çok yerinde olur kanaatindeyim. Bu kazanç hem iktidarın, hem memleketin olur. Hepinizi hürmetle selâmlarım. Yalnız Sayın Bakanlıktan bu mevzu üzerinde bilhassa durmasını istirham ederiz.”²²⁵

III. 1. 3. 1. 27. Bayındırlık Bakanlığı 1968 Yılı Bütçesi Münasebetiyle

1968 yılı Bayındırlık Bakanlığı Bütçesi nedeniyle söz alan Baysoy, Erzincan ile ilgili şunları dile getirmiştir: “Parlamentoya geldiğimiz günden beri, ben değil, Meclisteki arkadaşlarım dâhil, hangi partiye mensup olursa olsun, Erzincan'ın bir derdiyle meşgullerdi. Bu da Tercan barajı. Sebep şu: Erzincan'ın adlî tarihini tetkik edecek olursanız, birbirine kızıp şu veya bu sebepten, kan dâvası yüzünden adam öldürmeye pek tesadüf edemezsiniz, ama uzun seneler kıtali su yüzünden görürsünüz. Nihayet adamın ekmek meselesidir. Binaenaleyh, biz ihtilâli mütaakıp Parlamentoya geldiğimiz günden itibaren bu su davamızda hangi partiye mensup olursak olalım, bu arkadaşlarımız bu işle meşgullerdi. Fakat, büyük bir şanssızlık eseri olarak Birinci

²²⁵ CSTD, C:45, B:27, 4.2.1968, s.520-521.

Dünya Harbinin Erzincan'a yaptığı tahribat, onun arkasında büyük zelzelenin Erzincan'a yaptığı tahribat, bizi bu normal işlerimizi yaptırmaktan bir hayli geri bırakmıştır..." Baysoy, bu konuşmanın devamında baraj meselesinin Erzincan için önemini yinelemiş barajın yapımına ilişkin bir takım teknik bilgiler vermiş ve gecikmesine neden olan iki ana gerekçeyi dile getirmiştir²²⁶.

III. 1. 3. 1. 28. Ulaştırma Bakanlığı 1968 Yılı Bütçesi Münasebetiyle

Baysoy, 1968 yılı Ulaştırma Bakanlığının bütçesi hakkında 7 Şubat 1968 tarihli birleşimde söz almıştır ve ilk olarak doğu trenleri üzerinde durmuştur. Ankara'ya ulaşım noktasında doğu illerinde, özellikle de Erzincanlılar için tren yolunun öneminden bahsetmiştir. Konuşmasının devamında ise yine yerel bir sorunu dile getiren Baysoy, 1952 yılında Erzincan'da bulunan hava alanı bahsini açmıştır. Bu dönemde burayı işleten bir tümenin olduğunu ancak daha sonra başka bir yere nakil edilmesiyle hava ulaşımında yaşanan sorunları dile getirmiş ve bu konunun incelenmesini istemiştir²²⁷.

III. 1. 3. 1. 29. Sanayi Bakanlığı 1968 Yılı Bütçesi Münasebetiyle

1968 yılı Sanayi Bakanlığı bütçesi hakkında söz alan Baysoy, konuşmasına şu sözlerle başlamıştır: *"Muhterem arkadaşlarım, ben şuna inanıyorum ki; Türkiye topraklarının bekası, Türk halkının teminat altına alınması, yurdun orman ve ağaç miktarının, bugün mevcudolan %12 den, %30 a çıkarılması ile sağlanabilir. Bir. İkincisi de, artan nüfusumuzun, iaşesini, yiyeceğini ve giyeceğini karşılayacak zirai ürünleri artırmaya mecburuz."* Daha sonra özellikle Orta Anadolu ve Doğu Anadolu da bütan gazının bulunmayışı, bununda evlerde yakacak sorununa neden olduğunu dile getirmiştir. Bu konuyla ilgili bütan gazı sıkıntısı çekilen yerlerde gaz depolarının yapılmasının faydalı olacağı görüşündedir. Anadolu'nun çeşitli yerlerinde bulunan linyitler üzerinde hızlı bir şekilde hareket edilmesi gerektiğini temenni ettikten sonra konuşmasını şöyle sonlandırmıştır: *"Bir de Sayın Sanayi Bakanından bir ricamız olacak. Muhterem arkadaşlarım, Türk sanatkarının hakikaten buluşu, çalışışı bambaşka bir şey ama, birçok yerlerde çok kötü şartlar içerisindedir. İzbe yerlerde,*

²²⁶ CSTD, C:45, B:28, 5.2.1958, s.668.

²²⁷ CSTD, C:45, B:30, 7.2.1968, s.954-955.

ufacık dükkânlarda, çok kıymetli sanatkârlar var. Öyle zannediyorum ki bunlar biraz derlenip toparlansa bizim bugün ihtiyacımız olan ve dışarıdan ithal ettiğimiz birçok parçaları bunlara yaptırmak mümkün olacaktır ve dolayısıyla büyük sanayi küçük, ufak ufak nüveler pekâlâ karşılayabilecektir. Bu bakımdan, bu konu üzerinde bir çalışmaları var mı yok mu, bilmiyorum ama böyle bir görüşümü arz etmek istedim.”²²⁸

III. 1. 3. 1. 30. Umumi Hayata Müessir Afetler Münasebetiyle

Umumi hayata müessir afetler dolayısıyla alınacak tedbirlerle yapılacak yardımlara dair 15.5.1959 gün ve 7269 sayılı Kanunun bazı maddelerinin değiştirilmesi ve bu kanuna bazı maddeler eklenmesi hakkında kanun tasarısı nedeniyle söz alan Baysoy, kendisinin de bir afet bölgesi çocuğu olduğunu belirterek bu kanunun bir hayli yenilikler getirdiğini ifade etmiştir. Erzincan Ovasında yaşanan su taşkını, Kemah Yardara Köyü’nde yaşanan kayma sonrasında yaşanan gelişmeleri, Üzümlü Bucağındaki dere taşması gibi bölgeye ait afet sorunlarını meclis kürsüsüne taşımıştır. Bu tarz afetlere müdahale noktasında yaşanan organizasyon sorunlarının çözümüne ilişkin önerileri olmuştur. Talimatnameler hazırlanırken bir takvim yapılmasını yine talimatnamelerde merkezin daha yumuşak davranması gerektiği dile getirmiştir. Konuşmasını afete olası yerlerde tedbirler alınması, bu konu üzerinde durulması gerektiğini söyleyerek bağlamıştır²²⁹.

III. 1. 3. 1. 31. Üniversiteler Kanunu Münasebetiyle

4936 sayılı Üniversiteler Kanununun 27.10.1960 tarih ve 115 sayılı Kanunla değiştirilen 32 ve 38. maddelerinde değişiklik yapılmasına, bir ek ve iki geçici madde ilavesine ve 7163 sayılı Kanunun 19. maddesinin değiştirilmesine dair kanun tasarısı nedeniyle söz alan Baysoy, bu tasarı aleyhinde konuşmuştur. Aynı zamanda üniversitelerin yapısına ilişkin düşüncelerini de belirttiği konuşmasının ilk bölümü şöyledir: “*Kanun efkârı umumiyeye, ilk zamanlarda, bir ‘üniversite Reform Kanunu’ diye lanse edilmiş idi. Fakat sonradan bu, üniversite reform tasarısının ancak muayyen bir kısmını ihtiva eden tasarı halinde yani bir tazminat tasarısı halinde*

²²⁸ CSTD, C:45, B:31, 8.2.1968, s.1110.

²²⁹ CSTD, C:47, B:55, 27.6.1968, s.172-173.

önümüze geldi. Şimdi, bu arada Sayın Bakanın da konuşmalarını dinledikten sonra anlıyoruz ki; üniversite reform tasarısının geç kalışında bazı sebepler var. Meselâ; sebeplerden bir tanesinde, mevcut üniversitelerimizin bu reform tasarılarını zamanında hazırlayıp göndermemiş olmaları da esbabı mucibe olarak gösteriliyor. Şimdi, üniversitelerimiz muhtardır. Daha dünya gençliğinin Avrupa’da harekete geçtiği günlerdi bu hareketin zamanla Türkiye’ye de intikal edeceğini görüp, o zamandan bâzı tedbirleri sayın muhtar üniversitelerimizin ele almalarını, gönlümüz isterdi. Ondan sonra hâdiseler nihayet Türkiye’imize de intikal etti ve belki bunların arasında şu veya bu şekilde menfi propagandalar da kısmen rol oynadı ise de, esas mesele; hakikaten, üniversitemizde yapılması lâzım gelen reformun lüzumunu bir kat daha belirtti. Bunalımın büyük kısmı oradan geliyordu. Ama, arz ettiğim gibi veyahut ifade buyrulduğu gibi, bakıyoruz ki, hâlâ daha bazı üniversitelerimiz bu tasarımı ikmal edip ilgili yere ulaştırmamış.” Konuşmasının devamında tasarımı incelediğini belirten Baysoy, 3. maddede yer alan asistanlar ile profesörlere ödenecek tazminatların tarihlerindeki farklılığa değinmiş ve bu durumu eleştirmiştir²³⁰.

III. 1. 3. 1. 32. MSB 1971 Yılı Bütçesi Münasebetiyle

Baysoy, Milli Savunma Bakanlığı 1971 yılı bütçesi hakkında MGP Grubu adına söz almıştır. Kendinden önce yapılan konuşmalarda Milli Savunmanın borçları üzerinden bir, iki noktaya temas edilmiştir. Baysoy’da bu konu üzerinden daha detaylı bir örnek vermiştir. Erzincan Belediyesi’nin, Ordu’dan alamadığı elektrik ve su ücreti olan 450 bin lirayı ve bu konu hakkında dönemin Erzincan Belediye Reisi ile yaşadığı konuşmayı aktarmıştır. Daha sonra Milli Savunmanın, iktisadi devlet teşebbüslerine de borcu olduğu iddiasını gündeme getirmiştir. Konuşmasını grubu adına selamlayarak sonlandırmıştır²³¹. MSB bütçesi üzerinde parti grupları adına ve kişisel görüşlere ilişkin konuşmalar yapıldıktan sonra bu defa dönemin Milli Savunma Bakanı Ahmet Topaloğlu da bir konuşma yapmıştır. Bakanın konuşmasında Baysoy’a cevaben şu kısım yer alır: “Bâzı iktisadi Devlet Teşekküllerine ve belediyelere borcumuz olduğu doğrudur. Silâhlı Kuvvetler büyük

²³⁰ CSTD, C:53, B:71, 27.10.1969, s.704-705.

²³¹ CSTD, C:63, B:31, 29.1.1971, s.381-382.

bir müessesedir. Her fiyat hareketi Silâhlı Kuvvetlerde reperküsyonunu yapar, büyük müstehlik bir küttedir. Fiyat artışları dolayısıyla bütçe dengelemelerinde bazen zorluklar çekilir. Bizim halen Maliye Vekâletinde serbest bırakılmamış 40 milyon liramız ve bugün Mecliste çoğunluk olmadığı için kanunlaşmayan 108 milyon liralık da bir transfer paramız var. Bunlarla malî yıl sonuna kadar borçlarımız arasında dengeli bir şekilde tevzii yapılacaktır. Eski yıllara ait borçlar da Maliye Vekâleti tarafından karşılanacaktır.”²³²

III. 1. 3. 1. 33. DPT 1970 Yılı Bütçesi Münasebetiyle

1970 yılı Devlet Planlama Teşkilatı Bütçesi nedeniyle söz alan Baysoy, birkaç konuyu gündeme getirmiştir. Konuşmasında açtığı ilk başlık sosyalizasyon bölgeleridir; bu konu altında sağlık ocağı binaları ve burada ki personellere ilişkin yapılan plan ve projeler hakkında görüşlerini ifade etmiştir. Konuşmasında değindiği diğer bir konu kontrollü kredi sistemidir. Bu uygulama ilk kez Denizli’de daha sonra Erzincan’da başlatılmıştır. Bu uygulamada bir takım usulsüzlüklerin yaşandığını bunun giderilmesi için düzenlemeye ihtiyaç duyulduğunu belirten Baysoy, açıklamalarına tarım ve ziraat konularıyla devam etmiştir ve yapılacak yatırımların ne yönde olması gerektiği üzerine fikirlerini beyan etmiştir²³³.

III. 1. 3. 1. 34. DİB 1970 Yılı Bütçesi Münasebetiyle

1970 yılı Diyanet İşleri Başkanlığı Bütçesi nedeniyle GP Grubu adına söz alan Baysoy yaklaşık 5 dakikalık bir konuşma yapmıştır. Sözlerine başlamadan önce; “yarı hekim insan candan, yarı hoca da insanı dinden eder.” şeklindeki atasözünü hatırlatmıştır. Buradan hareketle hocaların yetiştirilmesinin ne derece önemli olduğunu vurgulamıştır. Konuşmasını şöyle devam ettirmiştir: “*Muhtelif vesilelerle ve seçim beyannamemizde de dine saygılı bir parti olduğumuzu beyan etmiştik, Türkiye’de İmam Hatip Okullarını ve İslam Enstitülerinin açılmasına taraftarız. Ancak tam ve bilgili öğretim üyesi olmadıktan sonra adedin fazlalaştırılmasının da*

²³² CSTD, C:63, B:31, 29.1.1971, s.393.

²³³ CSTD, C:56, B:33, 30.1.1970, s.408-410.

hatalı olacağı gayet tabiidir. Şu halde okullarımızı açarken yetişmiş öğretim üyelerini de temin etmekle mükellef olmamız gerekir.”²³⁴

III. 1. 3. 1. 35. Ulaştırma Bakanlığı 1971 Yılı Bütçesi Münasebetiyle

Ulaştırma Bakanlığı bütçe görüşmeleri esnasında söz alan Baysoy, öncelikle PTT'nin son zamanlarda yaptığı zamlara değinmiştir. Daha sonra doğu trenlerinin temizliği, hareket saatleri, personelin davranışlarının iyileştirilmesini ilgililerden talep etmiştir. Son olarak Erzincan yerelinde var olan bir sıkıntıdan bahsetmiştir. Bu sorun Erzincan Hava Alanıdır ve ilk kez 1968 yılı bütçe görüşmelerinde gündeme getirmiştir. 1971 yılında bu meseleyi konuşmasında şöyle işlemiştir: “*Malumunuz, şimdi orada bir de ordu merkezi vardır. Erzincan vatandaşı da havayollarına alışmıştır. Gidip gelmeyi arzu eder. Daha doğrusu, bir şeye evvelâ alıştırıyorsunuz, vaktiyle her gün uçak seferleri olan yeri haftada ikiye, üçe falan indiriyorsunuz. Ya bir şeye bizi alıştırmayın, yahut alıştırdınızsa onu da normal bir şekilde yürütün. Sonra bir derdimiz daha var. Alana büyük uçaklar inmez, küçük uçaklar iner. Sebep? Pistin 50 metre kadar uzatılması lazımmiş. Vallâ, iki senedir bu iş için rica ederiz, ilgilenen olmaz. Lütfedin de, hele yeni Sayın Ulaştırma Bakanı lütfederse, hakikaten Erzincan'ın büyük bir derdi halledilmiş olur.*”²³⁵

Baysoy, Memleketin çözümü uzun sürelere yayılan sorunlarını gündemde tutmaya devam etmiştir ve ilgililerin bu konular üzerine eğilmelerini istediğini belirtmiştir.

III. 1. 3. 1. 36. Çalışma Bakanlığı 1971 Yılı Bütçesi Münasebetiyle

Baysoy, Çalışma Bakanlığı 1971 yılı bütçesi hakkında GP Grubu adına söz almıştır. Geçen yıl yine GP Grubu adına Çalışma Bakanlığı bütçesinin tenkidini yaptığı konuşmayı hatırlatmış ve sonrasında konuşmasının esas maddelerine geçmiştir. İlk olarak işçi olayları ve işçi sendikaları, sıkıyönetim ve sıkıyönetim mahkemeleri konularına değinmiş ve konuya ilişkin şu ifadeleri olmuştur: “*Türkiye’de işçi hakları, sosyal haklar kavga ile elde edilmemiştir. Bunlar milli*

²³⁴ CSTD, C:56, B:33, 30.1.1970, s.451.

²³⁵ CSTD, C:63, B:34, 1.2.1971, s.139-140.

dayanışmanın, adalet duygusunun ve sevgisinin mahsulüdür. İşçilerimizin, hürriyet ve hukuk düzeni içerisindeki memleketlerdeki işçilere sağlanmış olan haklara sahip olmaları gerekliliğine inanmaktayız. Bu inançla Güven Partisi olarak haklı işçi davalarının yanında olmuşuzdur ve olmakta da devam edeceğiz. Türk işçilerinden birçoğunun; demokratik rejime bağlı, sınıf kavgasını reddeden, hedef tutmayan, kanunlara saygılı haklarını arayan milliyetçi kuruluşlar etrafında toplanmasından sevinç ve iftihar duymaktayız. Geçen seneki tenkidlerimizde; Bakanlık iş anlaşmazlığında tarafların mutabakata vardığı meseleleri tatbik etmeli, işlerin hallini çabuklaştırmalıdır demiştik. Arabuluculuk müesseselerinde, hakem tayinlerinde hem işverenin, hem de işçinin, işçi kuruluşunun büyük meblağ ödediği malumunuzdur. Bu konuda da bazı tedbirlerin alınmasını temenni etmiştik. Bakanlığın bu konularda bir çalışması olup olmadığını öğrenmek isteriz.” Ayrıca, Çalışma Bakanlığı Teşkilat Kanunu, işçi dövizleri, emekli aylıkları, işçi kontenjanları bu konuşmasında üzerinde durduğu diğer konulardır²³⁶.

III. 1. 3. 1. 37. Çay Kurumu Kanunu Münasebetiyle

Baysoy, 18 Ağustos 1971 tarihli birleşimde Çay Kurumu kanunu teklifi hakkında söz almıştır. İktisadi devlet teşekküllerin kuruluş yerlerine ilişkin düşüncelerini açıklamıştır. İlgili konuşması şöyledir: “Bu yeni kurulan Çay Kurumunun umum müdürlüğünün Rize’de olmasının bazı sakıncaları var. Bunu bilebilmek için, o mintıkayı iyi tanımak lâzım. Öyle zannediyorum ki, Komisyonda da o mintikanın mümessillerinden her halde üyeler vardı. Mubayaa²³⁷ zamanları eksperlerin hangi tazyikler altında iş gördüklerini, o mintika halkının çok çetin halk olduğunu hepimiz biliriz. Zannediyorum ki şimdi Sayın Komisyon sözcümüz buna gülüyor ama, benden daha iyi bilirler bunu. Şimdi, teşkilat bu tazyik altında iken bir de umum müdürlüğü götürüp aynı tazyikin içine korsak, zannediyorum ki ilerde çok nahoş hâdiselerle karşılaşılabilir veya beklenen randıman o umum müdürlükten alınamaz. Gelim müsaade edin Meclisin kabul ettiği gibi, umum müdürlüğü yine

²³⁶ CSTD, C:63, B:35, 2.2.1971, s.177-179.

²³⁷ Mubayaa: Satın alma.

Ankara'da olsun, teşkilatı da rahatlıkla çalışsın, hiç olmazsa dediğim gibi bu tazyik altında umum müdürlüğü bulundurmayalım."²³⁸

III. 1. 3. 1. 38. TKGM 1972 Yılı Bütçesi Münasebetiyle

Baysoy, 1972 yılı Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Bütçesi hakkında MGP Grubu adına söz almıştır. Görüşlerini parti grubu adına arz ederken öncelikle öneminin altını çizdiği şu konuya değinmiştir: *"Taşınmaz malların hukuki yönden açıklığa kavuşturulması, vatandaşlarımızın toprağa ve dolayısıyla mülkiyet hakkına sıkı sıkıya bağlanabilmesi, bunun huzur ve teminatı tapulama ve kadastro işlerinin tamamlanması ile mümkün olacaktır. Yurdumuzda asayişin sağlanmasında, korunmasında ve kalkınma plânlarının uygulanmasında da bu hizmetin önemini kabul etmek ve şüphesiz ki, hizmeti hızlandıran imkân ve tedbirleri de bütçede görmek istemekteyiz."* Tapu ve kadastro işlerinin bütün vatandaş topluluklarını yakından ilgilendirdiğini ve çok yönlü bir mesele olduğuna değinen Baysoy, konuşmasında ayrıca, yapılacaklara ilişkin öneri mahiyetinde sekiz madde sıralamıştır. Sözlerine son verirken noksan olan araç ve gereçlerine rağmen, yıllık hedeflerine varmak için feragat ve fedakarlıkla çalıştığını söylediği kadastro personeline başarılar dileyerek, Yüce Senatoyu şahsı ve Grubu adına hürmetle selamladığını beyan etmiştir²³⁹.

III. 1. 3. 1. 39. Orman Bakanlığı 1972 Yılı Bütçesi Münasebetiyle

Baysoy, 1972 yılı Orman Bakanlığı Bütçesi hakkında MGP Grubu adına söz almıştır. Ormanlık konusunun, sosyo-ekonomik düzenle ilgili yurdumuzun problem konularından biri olduğunu belirterek konuşmasına başlamıştır. Orman varlığının iklim, odun ham maddesi ve kereste ihtiyacı ile iş imkânlarına yönelik faydalarından bahsetmiştir. Ayrıca turistik ve sportif gelişmelere de yardımcı olan ormanların korunmasının ve ekonomik kolektif nimetlerinden düzenli ve yeterli bir şekilde faydalanmanın ancak belirli bir orman politikası ile sağlanabileceği belirtmiştir. Geçmiş yılların plansız ve düzensiz ormanlık politikasını eleştirmiştir. Diğer taraftan ormanların korunmasının Anayasal bir görev olduğunu hatırlatmıştır. Halk-

²³⁸ CSTD, C:66, B:103, 18.8.1971, s.703-704.

²³⁹ CSTD, C:2, B:27, 3.2.1972, s.245-246.

orman ilişkilerinde Hükümetin ciddi tedbirler alması ve vatandaşları orman suçunu işlemeye iten nedenleri ortadan kaldırıcı sosyo-ekonomik nitelikteki faaliyetlerin yapılmasını ana konu olduğunu dile getirmiştir. Bunların dışında orman-hudut ihtilafları, orman mahsullerinin kıymetlendirilmesi, erozyonla mücadele ve ağaçlandırma, orman işçilerinin sosyal sigorta kapsamı içine alınması değindiği diğer önemli konulardır. Baysoy, konuşmasını şöyle tamamlamıştır: “*Orman Bakanlığı hakkındaki konuşmamızı tamamlarken, ormancılığın ana prensipleri olan ve Anayasamızın 131 nci maddesinde yer alan hususlara göre Orman Bakanlığının gerekli teşkilâtı kurarak, halk-orman ilişkileri bakımından önemli sayılan ekonomik yatırım faaliyeti çalışmalarına kısa zamanda başlamasını temenni ediyoruz. Orman Bakanlığı Bütçesinin, Bakanlığa, memleketle ve meslektaşlarımıza hayırlı ve uğurlu olmasını temenni eder, Milli Güven Partisi Grubu adına hepinizi hürmetle selamlarım.*”²⁴⁰

III. 1. 3. 1. 40. Diğer Söz Almalar

1 Ağustos 1962 tarihinden beri İstanbul-Ankara yolunda kaç trafik kazası olduğuna dair sözlü sorusu münasebetiyle kişisel konuşma²⁴¹.

Türkiye Radyo-Televizyonu Kurumu kanunu tasarısı münasebetiyle kişisel konuşma²⁴².

1964 yılı Bayındırlık Bakanlığı Bütçesi münasebetiyle kişisel konuşma²⁴³.

1964 yılı Ticaret Bakanlığı Bütçesi münasebetiyle kişisel konuşma²⁴⁴.

1964 yılı Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı Bütçesi münasebetiyle kişisel konuşma²⁴⁵.

1964 yılı Tarım Bakanlığı Bütçesi münasebetiyle YTP Grubu adına²⁴⁶.

²⁴⁰ CSTD, C:2, B:30, 6.2.1972, s.587-589.

²⁴¹ CSTD, C:7, B:15, 11.12.1962, s.296-297.

²⁴² CSTD, C:15, B:124, 25.10.1963, s.489.

²⁴³ CSTD, C:18, B:39, 6.2.1964, s.588.

²⁴⁴ CSTD, C:18, B:39, 6.2.1964, s.637-638.

²⁴⁵ CSTD, C:18, B:40, 7.2.1964, s.678-691.

²⁴⁶ CSTD, C:18, B:40, 7.2.1964, s.752-755.

1111 sayılı Kanuna bir madde eklenmesi ve bununla ilgili diğer kanun teklifleri münasebetiyle kişisel konuşma²⁴⁷.

Ticaret Bakanlığı 1965 yılı Bütçesi münasebetiyle kişisel konuşma²⁴⁸.

Tarım Bakanlığı 1965 yılı Bütçesi münasebetiyle kişisel konuşma²⁴⁹ ve CHP Grubu adına²⁵⁰.

Islahı Hayvanat Kanununun 5883 sayılı Kanunla değişik 35. maddesine bazı hükümler eklenmesine dair 7454 sayılı Kanunun 1. maddesinin son fıkrasının kaldırılması hakkında kanun tasarısı münasebetiyle²⁵¹.

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti İle Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti arasında yapılan Zirai istihlal fazlası andlaşmaları gereğince ithal olunacak zirai ve gıdai maddeler ile bedelsiz olarak verilen Amerikan ihtiyaç fazlası malzeme, teçhizat ve vasıtaların vergi muafiyeti hakkında kanunu tasarısı münasebetiyle²⁵².

Çalışma Bakanlığı 1965 yılı Bütçesi münasebetiyle kişisel konuşma²⁵³.

TBMM Kamu İktisadi Teşebbüsleri Karma Komisyonu raporu münasebetiyle kişisel konuşma²⁵⁴ ve CHP Grubu adına²⁵⁵.

Silahlı Kuvvetlerde görevli muvazzaf tabip, dış tabibi ve eczacılara tazminat verilmesi hakkındaki kanun tasarısı münasebetiyle kişisel konuşma²⁵⁶.

1965 yılı Bütçe Kanununa bağlı cetvellerin Diyanet İşleri Başkanlığı kısmında değişiklik yapılması hakkındaki kanun tasarısı münasebetiyle kişisel konuşma²⁵⁷.

Toplum zabıtası kurulması hakkındaki kanun tasarısı münasebetiyle kişisel konuşma²⁵⁸.

²⁴⁷ CSTD, C:23, B:28, 22.1.1965, s.328-329.

²⁴⁸ CSTD, C:24, B:34, 30.1.1965, s.669-671.

²⁴⁹ CSTD, C:24, B:35, 31.1.1965, s.823-824.

²⁵⁰ CSTD, C:27, B:81, 10.5.1965, s.475-479.

²⁵¹ CSTD, C:26, B:69, 7.4.1965, s.714.

²⁵² CSTD, C:26, B:70, 8.4.1965, s.741-742.

²⁵³ CSTD, C:27, B:82, 11.5.1965, s.592.

²⁵⁴ CSTD, C:28, B:90, 4.6.1965, s.245-248.

²⁵⁵ CSTD, C:28, B:93, 8.6.1965, s.433-436.

²⁵⁶ CSTD, C:29, B:108, 1.7.1965, s.599.

²⁵⁷ CSTD, C:30, B:112, 7.7.1965, s.153.

Orman Kanununa geçici bir madde eklenmesine dair kanun tasarısı münasebetiyle kişisel konuşma²⁵⁹.

Türk Silahlı Kuvvetleri Personel kanunu tasarısı münasebetiyle kişisel konuşma²⁶⁰.

13.7.1956 tarihli ve 6802 sayılı Gelir Vergisi Kanununa bağlı 1 numaralı tablo ile IV numaralı tablonun sonuna birer pozisyon eklenmesi hakkındaki kanun tasarısı münasebetiyle kişisel konuşma²⁶¹.

440 sayılı Kanunun 1. maddesinde değişiklik yapılması hakkındaki kanun tasarısı münasebetiyle kişisel konuşma²⁶².

Tapulama kanunu tasarısı münasebetiyle kişisel konuşma²⁶³.

Milletlerarası Akdeniz Yüksek Zirai Etütler Merkezinin kurulması hakkındaki Andlaşma ile eki protokollerin onaylanmasının uygun bulunduğu dair kanun tasarısı münasebetiyle kişisel konuşma²⁶⁴.

1967 yılı Ticaret Bakanlığı bütçesi münasebetiyle kişisel konuşma²⁶⁵.

1967 yılı Tarım Bakanlığı bütçesi münasebetiyle CHP Grubu adına²⁶⁶.

Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanununun 32. maddesine 6842 sayılı Kanunla eklenen (g) fıkrasının değiştirilmesine dair kanun tasarısı münasebetiyle kişisel konuşma²⁶⁷.

Tarım Bakanlığı teşkilatında çalışan veteriner hekimlere ödenek verilmesine dair kanun tasarısı münasebetiyle kişisel konuşma²⁶⁸.

²⁵⁸ CSTD, C:30, B:117, 14.7.1965, s.479-482.

²⁵⁹ CSTD, C:30, B:118, 15.7.1965, s.535.

²⁶⁰ CSTD, C:34, B:54, 3.3.1966, s.630.

²⁶¹ CSTD, C:35, B:62, 22.3.1966, s.518-531.

²⁶² CSTD, C:35, B:67, 19.4.1966, s.700.

²⁶³ CSTD, C:36, B:82, 28.6.1966, s.142-143.

²⁶⁴ CSTD, C:38, B:21, 17.1.1967, s.48.

²⁶⁵ CSTD, C:38, B:30, 5.2.1967, s.831-832.

²⁶⁶ CSTD, C:38, B:31, 6.2.1967, s.922-925.

²⁶⁷ CSTD, C:40, B:65, 1.6.1967, s.350.

²⁶⁸ CSTD, C:40, B:69, 15.6.1967, s.492.

Ereğli Demir ve Çelik Fabrikaları Türk Anonim Şirketi kâr hisseleri hakkındaki kanun tasarısı münasebetiyle kişisel konuşma²⁶⁹.

Hafta tatili hakkındaki 394 sayılı Kanununun 4. maddesinin (D) fıkrasına bazı ilaveler yapılmasına dair kanun tasarısı münasebetiyle kişisel konuşma²⁷⁰.

1968 yılı Tarım Bakanlığı Bütçesi münasebetiyle GP Grubu adına²⁷¹.

1968 yılı Sanayi Bakanlığı Bütçesi münasebetiyle kişisel konuşma²⁷².

Rulet, tilt, langirt ve benzeri oyun alet ve makinaları hakkındaki kanun teklifi münasebetiyle kişisel konuşma²⁷³.

Siyasi Partiler Kanununun 74. maddesinin değiştirilmesine dair kanun teklifi münasebetiyle kişisel konuşma²⁷⁴.

Kadro dolayısıyla açıkta kalanların açıkta geçirdikleri sürelerin kıdem ve emekliliklerine sayılmasına dair kanun teklifi münasebetiyle²⁷⁵.

Erzincan ovasındaki taşkınlara dair sözlü sorusunu Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Refet Sezgin ile Tarım Bakanı Bahri Dağdaş'ın verdikleri cevap münasebetiyle kişisel konuşma²⁷⁶. Bu söz almaya ilişkin soru ve bakanın cevabı, soru ve araştırma önermeleri başlığı altında verilmiştir.

Türkiye Zirai Donatım Kurumu, Ziraat Aletleri ve Makinaları Fabrikaları Müessesesi, Türkiye Süt Endüstrisi Kurumu Atatürk Orman Çiftliği ve Toprak Mahsuller Ofisi 1964, 1966, 1967 yılları bilanço ve kâr ve zarar hesapları hakkında GP Grubu adına²⁷⁷.

²⁶⁹ CSTD, C:42, B:78, 28.6.1967, s.72.

²⁷⁰ CSTD, C:42, B:79, 29.6.1967, s.100.

²⁷¹ CSTD, C:45, B:30, 7.2.1968, s.861-864.

²⁷² CSTD, C:45, B:31, 8.2.1968, s.1110.

²⁷³ CSTD, C:45, B:35, 20.2.1968, s.1388

²⁷⁴ CSTD, C:45, B:36, 22.2.1968, s.1468-1471.

²⁷⁵ CSTD, C:47, B:51, 13.6.1968, s.77.

²⁷⁶ CSTD, C:47, B:62, 1.10.1968, s.474-475.

²⁷⁷ CSTD, C:48, B:67, 12.10.1968, s.159-164.

Yem Sanayii TAŞ ile Aksaray Azmi Millî, Ülfet Gıda ve Sabun Sanayii, Güney Doğu Sanayii ve Ticaret Yurt Ürünleri Sanayii ve Ticaret Kauçuk Sanayii T Ar Şirketleri 1964, 1965, 1966 yılları hesap neticeleri hakkında GP Grubu adına²⁷⁸.

Et ve Balık Kurumu Devlet Malzeme Ofisi 1964, 1965, 1966 hesap neticeleri hakkında GP Grubu adına²⁷⁹.

Azot Sanayii 1964, 1965, 1966 yılları hesap ve neticeleri hakkında kişisel konuşma²⁸⁰.

Milli Prodüktivite Merkezinin 1965, 1966 yılları hesap ve neticeleri münasebetiyle GP Grubu adına²⁸¹.

Özel Yüksek okullar hakkında Araştırma Komisyonu raporu münasebetiyle GP Grubu adına²⁸².

Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü 1969 yılı Bütçe kanunu tasarısı münasebetiyle kişisel konuşma²⁸³.

Vakıflar Genel Müdürlüğü 1969 yılı Bütçe kanunu tasarısı münasebetiyle kişisel konuşma²⁸⁴.

Milli Savunma Bakanlığı 1969 yılı bütçe kanunu tasarısı münasebetiyle kişisel konuşma²⁸⁵.

Tarım Bakanlığı 1969 yılı Bütçe kanunu tasarısı münasebetiyle GP Grubu adına²⁸⁶.

Çalışma Bakanlığı 1969 yılı Bütçe kanunu tasarısı münasebetiyle GP Grubu adına²⁸⁷.

Kifayet aleyhinde kişisel konuşma²⁸⁸.

²⁷⁸ CSTD, C:48, B:68, 14.10.1968, s.183-191.

²⁷⁹ CSTD, C:48, B:72, 18.10.1968, s.453-465.

²⁸⁰ CSTD, C:48, B:73, 19.10.1968, s.524-525.

²⁸¹ CSTD, C:48, B:75, 22.10.1968, s.687-689.

²⁸² CSTD, C:49, B:20, 15.1.1969, s.700-702.

²⁸³ CSTD, C:50, B:27, 30.1.1969, s.396-397.

²⁸⁴ CSTD, C:50, B:27, 30.1.1969, s.383.

²⁸⁵ CSTD, C:50, B:28, 31.1.1969, s.549.

²⁸⁶ CSTD, C:51, B:31, 3.2.1969, s.364-371.

²⁸⁷ CSTD, C:51, B:32, 4.2.1969, s.515-518.

Maliye Bakanlığı 1969 yılı Bütçe kanunu tasarısı münasebetiyle kişisel konuşma²⁸⁹.

7402 sayılı sıtmanın imhası hakkındaki Kanuna ek, Sıtma Eradikasyonu merkez ve taşra teşkilat ve müesseselerinde çalışan bilumum memur ve hizmetlilerin intibakları hakkındaki kanun teklifi münasebetiyle kişisel konuşma²⁹⁰.

Su ürünleri kanun tasarısı münasebetiyle kişisel konuşma²⁹¹.

237 sayılı Taşıt Kanununa bağlı 1 ve 2 sayılı cetvellerde değişiklik yapılması hakkında kanun teklifi münasebetiyle kişisel konuşma²⁹².

Su ürünleri kanun tasarısı münasebetiyle geçici komisyon sözcüsü olarak²⁹³.

Milli Eğitim Bakanlığı, üniversiteler ve İktisadi ve Ticari İlimler akademileri 1970 bütçeleri münasebetiyle GP Grubu adına²⁹⁴.

Ticaret Bakanlığı 1970 yılı Bütçesi münasebetiyle GP Grubu adına²⁹⁵.

Çalışma Bakanlığı 1970 mali yılı Bütçesi münasebetiyle GP Grubu adına²⁹⁶.

Sanayi Bakanlığı 1970 mali yılı Bütçesi münasebetiyle kişisel konuşma²⁹⁷.

Tarım Bakanlığı 1970 mali yılı Bütçesi münasebetiyle GP Grubu adına²⁹⁸.

Maliye Bakanlığı 1970 mali yılı Bütçesi münasebetiyle kişisel konuşma²⁹⁹.

Orman Bakanlığı 1970 mali yılı Bütçesi münasebetiyle GP Grubu adına³⁰⁰.

Ankara Üniversitesi kuruluş kadroları hakkındaki 5239 sayılı Kanuna ek Elazığ'da Veteriner Fakültesi kurulmasına dair kanun tasarısı münasebetiyle GP Grubu adına³⁰¹.

²⁸⁸ CSTD, C:51, B:34, 6.2.1969, s.839.

²⁸⁹ CSTD, C:51, B:34, 6.2.1969, s.849.

²⁹⁰ CSTD, C:52, B:52, 17.4.1969, s.675-676.

²⁹¹ CSTD, C:54, B:8, 20.11.1969, s.378.

²⁹² CSTD, C:54, B:10, 25.11.1969, s.409.

²⁹³ CSTD, B:55, B:26, 15.1.1970, s.288-325.

²⁹⁴ CSTD, C:56, B:36, 2.2.1970, s.51-52.

²⁹⁵ CSTD, C:56, B:36, 2.2.1970, s.132-133.

²⁹⁶ CSTD, C:56, B:37, 3.2.1970, s.298-301.

²⁹⁷ CSTD: C:56, B:38, 4.2.1970, s.367-368.

²⁹⁸ CSTD, C:56, B:38, 4.2.1970, s.401-406.

²⁹⁹ CSTD, C:56, B:39, 5.2.1970, s.666.

³⁰⁰ CSTD, C:56, B:39, 5.2.1970, s.623-626.

TC Anayasasının 131. maddesinin değiştirilmesine dair kanun teklifi münasebetiyle GP Grubu adına³⁰².

657 sayılı Devlet Memurları Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesi ve bu kanuna bazı maddeler eklenmesine ve bu kanunun kapsamı dışında kalan kamu personelinin aylık ve ücretlerine dair kanun tasarısı münasebetiyle³⁰³.

27.7.1967 tarih ve 926 sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesi ve bu kanuna bazı maddeler eklenmesi hakkındaki kanun tasarısı münasebetiyle kişisel konuşma³⁰⁴.

6964 sayılı Ziraat Odaları ve Türkiye Ziraat Odaları Birliği Kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesi hakkındaki kanun tasarısı münasebetiyle GP Grubu adına³⁰⁵ ve kişisel konuşma³⁰⁶.

1971 yılı Bütçe Kanunu münasebetiyle kişisel konuşma³⁰⁷.

Devlet Planlama Teşkilatı 1971 yılı bütçesi münasebetiyle kişisel konuşma³⁰⁸.

Gençlik ve Spor Bakanlığı bütçesi münasebetiyle kişisel konuşma³⁰⁹.

Orman Genel Müdürlüğü 1971 yılı bütçesi münasebetiyle GP grubu adına³¹⁰.

Tarım Bakanlığı 1971 yılı bütçesi münasebetiyle Milli Güven Partisi (MGP)³¹¹ Grubu adına³¹².

1972 yılı Bayındırlık Bakanlığı Bütçesi münasebetiyle MGP Grubu adına³¹³.

³⁰¹ CSTD, C:57, B:59, 14.4.1970, s.660-661.

³⁰² CSTD, C:57, B:60, 16.4.1970, s.695-696.

³⁰³ CSTD, C:61, B:104, 29.7.1970, s.416-417.

³⁰⁴ CSTD, C:61, B:104, 29.7.1970, s.458-460.

³⁰⁵ CSTD, C:62, B:15, 15.12.1970, s.261-262.

³⁰⁶ CSTD, C:62, B:23, 7.1.1971, s.539-540.

³⁰⁷ CSTD, C:63, B:29, 27.1.1971, s.121-123.

³⁰⁸ CSTD, C:63, B:30, 28.1.1971, s.273-285.

³⁰⁹ CSTD, C:63, B:34, 1.2.1971, s.57.

³¹⁰ CSTD, C:63, B:34, 1.2.1971, s.78-80.

³¹¹ 29 Ocak 1971'de toplanan GP Olağanüstü Büyük Kongresinin verdiği yetkiye dayanılarak Güven Partisi bu tarihten itibaren Milli Güven Partisi adı altında çalışmalarına devam etmesi oy birliği ile kararlaştırılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz: Gürcan Bozkır, "Türk Siyasal Hayatında Cumhuriyetçi Güven Partisi", *ÇTTAD*, C:6, Güz 2007, s.275-308.)

³¹² CSTD, C:63, B:35, 2.2.1971, s.298-301.

³¹³ CSTD, C:2, B:28, 4.2.1972, s.449-451.

1972 yılı Çalışma Bakanlığı Bütçesi münasebetiyle MGP Grubu adına³¹⁴.

1972 yılı Tarım Bakanlığı Bütçesi münasebetiyle MGP Grubu adına³¹⁵.

1972 yılı Ticaret Bakanlığı Bütçesi münasebetiyle kişisel konuşma³¹⁶.

Cumhuriyet Senatosu Aydın Üyesi İskender Cenap Ege ve 4 arkadaşının, 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu ile bu kanunu değiştiren 1327 sayılı Kanun ve 1322 sayılı Genel Kadro Kanununun uygulanmasındaki aksaklıklar konusunda bir genel görüşme açılmasına dair önergesi münasebetiyle MGP Grubu adına³¹⁷.

Üçüncü Beş Yıllık (1973-1977) Kalkınma Planı münasebetiyle kişisel konuşma³¹⁸.

1973 yılı Çalışma Bakanlığı Bütçesi münasebetiyle MGP Grubu adına³¹⁹.

1973 yılı Orman Genel Müdürlüğü Bütçesi münasebetiyle MGP Grubu adına³²⁰.

1973 yılı Ulaştırma Bakanlığı Bütçesi münasebetiyle kişisel konuşma³²¹.

1973 yılı Tarım Bakanlığı Bütçesi münasebetiyle MGP Grubu adına³²².

Cumhuriyetin ilanının 50. Yıldönümünün kutlanması hakkında Kanun tasarısının Millet Meclisince kabul olunan metni münasebetiyle kişisel konuşma³²³.

Yem kanunu tasarısı münasebetiyle kişisel konuşma³²⁴.

III. 1. 3. 2. Önergeler

Cumhuriyet Senatosu Erzincan Üyesi Fehmi Baysoy'un, farklı konularda soru önergeleri vardır. Araştırma önergesi tespit edilememiştir. Önergeler Senatonun toplantı yılları dikkate alınarak sırasıyla verilmiştir.

³¹⁴ CSTD, C:3, B:31, 7.2.1972, s.18-19.

³¹⁵ CSTD, C:3, B:31, 7.2.1972, s.78-96.

³¹⁶ CSTD, C:3, B:33, 9.2.1972, s.292-294.

³¹⁷ CSTD, C:6, B:89, 5.10.1972, s.230-231.

³¹⁸ CSTD, C:6, B:93, 12.10.1972, s.458-463.

³¹⁹ CSTD, C:8, B:25, 3.2.1973, s.562-564.

³²⁰ CSTD, C:8, B:26, 4.2.1973, s.612-614.

³²¹ CSTD, C:8, B:26, 4.2.1973, s.720-721.

³²² CSTD, C:9, B:28, 6.2.1973, s.143-146.

³²³ CSTD, C:10, B:43, 14.3.1973, s.263.

³²⁴ CSTD, C:11, B:68, 23.5.1973, s.427.

III. 1. 3. 2. 1. İstanbul-Ankara Yolundaki Trafik Kazalarına Dair

Fehmi Baysoy'un, 1 Ağustos 1962 tarihinden beri İstanbul-Ankara yolunda kaç trafik kazası olduğuna dair Bayındırlık ve İçişleri Bakanlarından yanıt beklediği sözlü sorusu 3 maddeyi içermektedir. Birinci sorusu, 1 Ağustos 1962 tarihinden bugüne kadar İstanbul-Ankara yolunda kaç trafik kazası olmuş, bu kazalar neticesi kaç kişi ölmüş, kaç kişi sakatlanmış ve kaç vasıta harap olmuştur? İkinci sorusu, Karayolları Umum Müdürlüğüne trafik kontrolü için bu yıl içinde sarf edilen para miktarı ile, istihdam edilen eleman ve vasıta miktarı ne kadardır? Üçüncü sorusu ise, bu kazaların önlenmesi için ne düşünülmektedir?

Dönemin İçişleri Bakanı Hıfzı Oğuz Bekata, Baysoy'un sözlü soru önergesinin bakanlığını ilgilendiren kısmını şöyle cevaplamıştır:

“1. 1 Ağustos 1962 ve 1 Ekim 1962 tarihleri arasında İstanbul-Ankara karayolu üzerinde 191 trafik kazası olmuş ve bu kazalar neticesi 61 kişi ölmüş, 273 kişi yaralanmış veya sakat kalmış, 225 vasıta hasara uğramış ve yekûn olarak 542 375 liralık maddi hasar meydana gelmiştir.

2. Karayollarımızda trafik emniyetinin ve nizamının turizmde ileri gitmiş memleketlerdeki standartlara uygun olarak sağlanması zaruri görülmektedir. Bu da her şeyden önce iyi bir kontrol ve çalışmayı bünyesinde toplayan rasyonel çalışma sisteminin tatbiki ile gerçekleşebilir. Henüz böyle bir sistem kurulamamış olmakla beraber, bu mevzudaki faaliyetlerimize eldeki imkânlardan azami istifade suretiyle devam edilmektedir. Ancak muvaffakiyetimizin trafik tesis, teçhizat ve personel imkânları ile orantılı olduğu kabul edilmelidir. Devlet yollarımızın uzunluğu 27 000 Km.nin üstündedir. Bu yollar üzerinde trafik, toplam olarak, 4,5 milyon taşıt kilometredir. Karayollarımız üzerinde trafik orantılı bir şekilde dağılmış olmayıp mevsim ve mahal itibariyle değişmekte ve ithalât-ihracat merkezleri ile turistik yerlere doğru dağılmaktadır. Bu sebeple trafik kontrollerinin öncelikle trafiği daha kesif olan yerlerde yapılması en iyi olarak düşünülmüştür. Trafiği daha kesif olan ve Devlet yollarının % 15ni teşkil eden ve bu kadar az yüzdeye rağmen, yekûn trafiğin yaklaşık olarak % 40 mı bulan 4 028 Km.lik karayolunun üzerinde Avrupa standartlarına yaklaşık bir kontrol şebekesi kurulması zaruridir. Bu kontrol ağının

ihdası, düzenli ve faydalı olarak işlemesi için 25 350 000 TL tutarında tesis, malzeme ve vasıtaya ihtiyaç göstermektedir. Bu mevzuda Maliye Bakanlığı ile yapılan temas ve yazışmalar neticesinde proje, program ve haritalar hazırlanarak Maliye Bakanlığına tevdi edilmiş olup halen çalışmalar devam etmektedir. Yukarıda izah ettiğimiz gibi 1963 yılı için kaynaklardan gerekli miktarlar alınabildiği takdirde trafik emniyet ve nizamının ehemmiyetli bir şekilde sağlanabilmesi mümkün olacaktır. Bununla beraber Ankara-İstanbul yolu üzerinde son bir ay içinde ciddi tedbirler alınmıştır. Bu sayede kazaların azaldığını ve emniyetin temin edildiğini memnuniyetle arz ederim.”

Bayındırlık Bakanı İlyas Seçkin’in yanıtı ise şu şekildedir:

“1. 1 Ağustos 1962 tarihinden itibaren Ankara-İstanbul yolunda vuku bulan trafik kazalarına ait istatistikî bilgi içişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğünce toplanmaktadır.

2. Karayolları Genel Müdürlüğünce 1962 malî yılı içinde trafik kontrolü için merkez ve bölge teşkilâtında, şoförler dâhil, 27 personel kullanılmaktadır. Kontrol ekiplerinde 4 adet Sedan tipi Dodge marka, 4 adet Panel tipi Chevrolet marka, 4 adet Pick-up tipi Chevrolet marka araç kullanılmaktadır. Ekiplerde, ayrıca fren ölçme aleti, radar, telsiz telefon gibi aletler mevcut olup, 1962 yılı içinde bunlara ödenen para yukarıda yatırımlar kısmında gösterilmiştir. Yapılan bütün harcamaların genel toplamı 434 226,68 liradır.

3. Medeni memleketlerin ölçülerine göre, memleketimizde maalesef fazla trafik kazası olmaktadır. Ayrı bir bilim yolu olan trafik konusunun tesadüfi ve köklü olmayan tedbirlerle halline imkân olmadığı tabiidir. Trafik kazalarının ve kaza sonucu kayıpların makul bir hadde indirilmesi hususu Karayolları Genel Müdürlüğünce incelenmekte olup, bu konuda bir kanun tasarısı hazırlanmaktadır. Tasarı, trafik işlerini tamamıyla kapsayan yeni bir teşkilâtın kurulmasını ve bu teşkilâtın çalışma şekil ve usullerini düzenleyecektir. Bu tasarı Hükümetçe kabul

buyurulduğu takdirde Yüce Parlâmentoya arz edilecek ve kanuniyet kesbedeceğini hürmetlerimle arz ederim.”³²⁵

III. 1. 3. 2. 2. Kredili Buğday Tahsisine Dair

Baysoy, kredili buğday tahsisine dair yazılı bir soru önergesi vermiştir. Bu önerge Ticaret Bakanlığına gönderilmiştir³²⁶. Baysoy’un sunmuş olduğu 3 maddelik soru önergesinin ilk maddesi, 1963 yılı içinde hangi vilayet ve kazalara ne miktar kredili buğday tahsis edilmiştir? İkinci maddesi, tevzi müddetleri kaç defa uzatılmıştır? Son maddesi ise, hibe suretiyle buğday verilir verilmediği verilmiş ise miktarı ile nerelere verildiği? Şeklinde olmuştur ve bunların yazılı olarak cevaplandırılmasını istemiştir.

Baysoy’un kredili buğday tahsisi ile ilgili önergesi incelenerek dönemin Ticaret Bakanı Ahmet Oğuz tarafından yazılı bir cevap verilmiştir. Verilen cevap 3 maddeliktir. İlk maddede, 1963 yılında hangi vilayetlere ne miktar kredili buğday tahsis edildiği il il çıkarılmıştır. İkinci maddede, 31 Temmuz 1963 tarihinde sona eren tevziat müddeti, 31 Ağustos 1963, 30 Eylül 1963 ve 31 Ekim 1963 tarihine kadar üç defa uzatılmıştır şeklinde cevap verilmiştir. Soru önergesinin son maddesine ise, 1963 yılında hibe buğday tahsisi yapılmamış olup doğrudan doğruya Ordu ve Trabzon’a üçer bin tondan toplam olarak 6000 ton buğday tahsis edilmiştir şeklinde cevap verilmiştir³²⁷.

III. 1. 3. 2. 3. Et ve Balık Kurumuna Dair

Baysoy, Et ve Balık Kurumunun soğuk hava depolarına dair yazılı bir soru önergesi vermiştir. Bu önerge, 6 Ocak 1965 Çarşamba günü gerçekleşen 22. birleşimde Ticaret Bakanlığına gönderilmiştir³²⁸. Baysoy’un sunmuş olduğu soru önergesi, yurdun çeşitli yerlerinde Et ve Balık Kurumu Müdürlüğünce yaptırılıp da: Tamamlanmamış veya işletmeye açılmamış soğuk hava depoları nerelerde vardır ve mahiyeti nedir? Bu depolar hangi tarihlerde yaptırılmıştır? Ve yapıldıkları günden

³²⁵ CSTD, C:7, B:15, 11.12.1962, s.294-296.

³²⁶ CSTD, C:16, B:17, 21.11.1963, s.68.

³²⁷ CSTD, C:16, B:10, 3.12.1963, s.119.

³²⁸ CSTD, C:23, B:22, 6.1.1965, s.76

itibaren bakım ve bekçi masrafları olarak ne kadar ödeme yapılmıştır? Şeklinde olmuştur ve bunların Ticaret Bakanlığı tarafından cevaplandırılmasını istemiştir.

Baysoy'un Et ve Balık Kurumunun soğuk hava depoları ile ilgili soru önergesi incelenerek dönemin Ticaret Bakanı Macit Zeren tarafından yazılı bir cevap verilmiştir. Verilen cevapta, yurdun çeşitli yerlerinde Et ve Balık Kurumu tarafından başlanıp, daha sonra bakanlar kurulu kararı ile terk ve tehir³²⁹ edilen soğuk depoların buldukları yerler, inşaatın başlama ve durdurulma tarihleriyle, inşaatın durdurulmasından bugüne kadar bakım ve bekçi masraflarını gösterir bilgi kalem kalem çıkarılmıştır. Cevapta ayrıca hükümetçe terk ve tehir edilen tesislerle ilgili olarak DPT Müsteşarlığının Et ve Balık Kurumuna gönderdiği bir yazı ile; farklı illerde yarım bırakılmış kurum tesislerinin tamamlanmalarından fayda elde edilecek olanlarını tespit etmek üzere, gelişen mahalli iktisadi şartlar ve her biri için fiilen yapılmış ve tamamlanmaları için yapılması gereken yatırımlar göz önünde tutularak bir incelemenin yaptırılıp sonucun bildirilmesi istenildiği belirtilmiş, kurumca sözü edilen tesislerin buna göre durumları ele alınmıştır. Bu konudaki kurum çalışmalarının devam ettiği yanıtta yer almıştır³³⁰.

III. 1. 3. 2. 4. 3908 Sayılı Kanuna Dair

Baysoy, 3908 sayılı Kanuna³³¹ dair verdiği sözlü sorusunun İmar ve İskan Bakanı tarafından sözlü olarak cevaplandırılmasını istemiştir. Baysoy'un yanıtını beklediği sözlü sorusunun tüm maddeleri Erzincan Depremi sonrası çıkarılan 3908 sayılı Kanundan hareketle yöneltilmiştir. Sözlü sorusu şöyledir:

“1. 3908 sayılı Kanununun 4. maddesine göre; Bugüne kadar eski Erzincan'daki gayrimenkullerine karşılık arsa almayan var mıdır? Varsa almayanlar için ne düşünülmektedir?”

³²⁹ Tehir: Başka bir zamana bırakma.

³³⁰ CSTD, C:25, B:51, 9.3.1965, s.447-448.

³³¹ Yeniden kurulacak Erzincan şehir yerinin istimplâkine dair kanun 07.08.1940 tarihinde kabul edilmiştir. 10.08.1940 tarihinde Resmi Gazete'de ilan edilmiştir. 3908 sayılı kanun metni için bkz: TBMM Kanunlar Dergisi, C:21, s.1093-1094.

2. Yeniden kurulacak Erzincan şehri yerinin istimlakına dair vergi matrahı üzerinden istimlak edilen; Arazi miktarı ne kadardır? Bu arazi için ne kadar para ödenmiştir?

3. İmar ve İskan Bakanlığına yaptığımız müteaddit müracaatlar ve bütçe görüşmelerindeki isteklerimiz üzerine Erzincan'ın (yasak şehir) tabir olunan Beydağı ve İstasyon mahalleleriyle muvakkat şehrin durumu, iskan şartları Bakanlıkça tetkik ettirilmiş filmi çektirilmiş anketler yaptırılmış bu arada 190 ev inşa ettirilmiştir.

Yasak bölgede 546 aile bulunduğu, şimdiye kadar ancak 190 aile için ev yapıldığına göre, geri kalan 356 aile için ne düşünülmektedir?

4. Mesken Genel Müdürlüğü Araştırma Başkanlığının 27.2.1965 tarihli Erzincan'da yapılacak konutlara ilişkin rapora göre bir işlem yapılması düşünülmekte midir?

5. Zelzelede en çok zarar gören, üstelik bir kısmının arazisi de hususi Kanuna göre vergi kıymeti üzerinden istimlak edilmek suretiyle ikinci defa mağdur edilen ve 1939 yılından bugüne kadar Hükümetin müsaadesi ile kurdukları barakalarda (gündüz kondularında) oturan, ekseriyetini de bizatihi Erzincanlıların teşkil ettiği muvakkat şehir sakinleri için ne düşünülmektedir?

6. İmar ve İskân Bakanlığının 1967 programlarında Erzincan'la ilgili hangi konular yer almıştır?"

Baysoy'un yukarıdaki soru önermesine dönemin İmar ve İskan Bakanı Haldun Mentешеoğlu cevap vermiştir. Verilen cevap şöyledir: "3908 sayılı Kanununun tatbikatı olarak Erzincan'dan halen 171 aile arsa talebinde bulunmuş, bunun 119 u ev, 42 si dükkan talebidir. Ayrıca bu konuda 50 afetzedenin de müracaat ettiği belediyesince Bakanlığımıza bildirilmiştir. Bu konuda Erzincan'ımızın mühim bir meselesi olarak 1939 yılından beri devam ede gelmektedir. 1940 senesinde çıkmış olan bu kanunun bir maddesini Devlet Şûrasının bir kararına bağlaması dolayısıyla eline gayrimenkulün tapusunu veya vergi kaydını veyahut afetzede olduğuna dair bir belge alabilen her vatandaş belediyesine müracaat ederek arsa istemekte ve arsaya müstahak kabul edilmektedir... 3908 sayılı Kanununun tatbikatı olarak Erzincan'da

2 541 338 metrekare yer istimlâk edilmiştir ve bunun için 68 908 lira ödenmiştir... Fay hattı üzerinde bulunan ve Erzincan'ın mahalli dili ile muvakkat şehir denilen barakalarda oturan vatandaşlarımızın, afetzedelerimizin sağlam ve fennî evlere intikali işi 1963 yılından itibaren ele alınmış ve çıkarılan kararnamelere evvelâ 100 konut yapılmış, bilâhare bu sene de 190 konutu bitirmiş bulunmaktayız. Bunlardan 100 ü müstahak olan vatandaşlara tevzi edilmiş, 190 ının da tevzi hazırlıkları yapılmış, vali ve belediyesinden bu sabah aldığım yeni malûmata göre bu haftanın sonunda kuraları çekilerek vatandaşlarımıza tevzi ve teslim edilmiş olacaktır. Erzincan'ımız geçirmiş olduğu büyük felâketin etkisi altında ve biraz evvel de işaret ettiğim şehir ekonomisinin ve sosyal hayatının icabı olarak bir şehirleşme merkezi haline gelme istidadı içindedir... Bunun dışında afetler mevzuu olarak bu sene tasarruflarımızın el verdiği nispet içinde muayyen bir birim dâhilinde gene afetzede vatandaşlarımız için evler yapacağız ve önümüzdeki sene 1968 yılı içinde de geri kalmış olan mesken ihtiyaçlarını yıllık programın içine alarak 1968 yılı sonunda bitirmek kararındayız. Bir taraftan gecekondü önleme bölgelerinde mesken ihtiyacını sağlamak bu suretle muvakkat barakada bulunanları intikal ettirmek, diğer taraftan da afet işlerinin bir tatbikatı olarak en geç 1968 senesi sonunda yıllardan beri barakada oturan vatandaşlarımızın sağlam ve fennî evlere intikali sağlanmış bulunacaktır..." Verilen bu cevapta bakanlıkça yapılan çalışmaların özeti ifade edilmiştir. Bunun dışında cevapta ayrıca afete ilişkin olarak 10 köyde vaktiyle başlanmış olan, afetzede vatandaşların ev inşaatlarına devam edileceği Menteseoğlu tarafından ifade edilmiştir³³².

III. 1. 3. 2. 5. Erzincan Ovasındaki Taşkınlara Dair

Baysoy'un, Erzincan ovasındaki taşkınlara dair sunmuş olduğu sözlü sorusu 2 maddeyi içermektedir. Bir numaralı sorusu; "Erzincan ovası sağ sahilindeki yan derelerin, köylerin ev ve arazilerinde bu seneki taşkından ne kadar zarar gördükleri? Bu Taşkınlardan zarar görenlere bir yardım yapılmış mıdır? Yine bu derelerin ıslahı ve gelecek zararların önlenmesi için ne düşünülüyor?" Şeklinde olmuştur. İki numaralı sorusu ise; "Erzincan'da Fırat'ın bu yılki taşkınyndan: Ne kadar arazi

³³² CSTD, C:39, B:46, 28.3.1967, s.505-506.

zarar görmüş, ne kadar ev yıkılmış ve zarara uğrayanlara ne gibi yardımlar yapılmıştır? Gelecek senelerde olması muhtemel taşkınları önlemek için Fırat setlerinin yükseltilmesi düşünülüyor mu, düşünülüyorsa ne zaman başlanacaktır?” Şeklinde. Baysoy, bu sorulardan bir numaralı olanı Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı ile Tarım Bakanı, iki numaralı sorusunun da yalnızca Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı tarafından sözlü olarak cevaplandırılmasını istemiştir.

Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Refet Sezgin, cevap olarak 1968 Nisan ortalarında meydana gelen taşkınlarda öncelikle zarar gören ve etkilenen arazilerin mevkii ve alan ölçülerini vermiştir. Taşkınlardan sonra Devlet Su İşleri 8 inci Bölge Müdürlüğüne gerekli makina yardımının yapıldığını bilgisini vermiştir. Daha sonra bu taşkınlar neticesinde hangi ölçüde ekili arazinin suya teslim olduğu ne miktarda evin zarar gördüğü hususuna değinmiştir. Devamında ise yapılan çalışmalara ilişkin bilgiler vererek şöyle devam etmiştir: *“Taşkına maruz kalan arazide yeniden ekim yapılmıştır. Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğüne Feyezan sırasında köylerin boşaltılması için vasıta yardımı yapılmış ve acil olarak iktiza eden tedbirler, ittihaz edilmiştir. Ayrıca patlayan Fırat sol sahil şeddeleri de bilâhare onarılmış bulunmaktadır. Fırat nehrinin Erzincan Ovasında tevlidettiği taşkınların önlenmesi için mevcut şeddelerin yükseltilmesi konusu, bütçe imkânlarına bağlı olarak önümüzdeki yıllar inşaat programının tanzimi sırasında nazarı dikkate alınacaktır. Diğer taraftan evvelce yapılmış olan Erzincan Projesi Plânlama çalışmaları revize edilmekte olup, Erzincan sağ sahil sulaması kati projeleri 1969 yılının sonlarında tamamlanacak ve sulama projesi bütçe imkânlarına bağlı olarak inşaat programlarının tanzimi sırasında dikkate alınacaktır. Bu projelerin tahakkuku ile beraber sulama sahasının korunması gayesiyle Fırat nehri ve yan derelerinin tevlidetmiş bulunduğu taşkınların önlenmesi için gerekli tedbirler alınmış olacaktır...”* Sezgin, bunların yanında mahsulü zarar gören, hasara uğrayan çiftçilere 5254 sayılı Kanuna³³³ göre gerekli yardımların yapıldığını bildirmiştir.

³³³ Muhtaç çiftçileri ödünç Tohumluk verilmesi hakkında kanun 08.07.1948 tarihinde kabul edilmiştir. 14.07.1948 tarihinde Resmi Gazete’de ilan edilmiştir. 5254 sayılı kanun metni için bkz: TBMM Kanunlar Dergisi, C:30, s.778-779.

Daha sonra Tarım Bakanı Bahri Dağdaş'da Erzincan ovasının yan derelerinin taşması yüzünden bakanlığına gelen sorunlara ilişkin açıklamada bulunmuştur. Köylerde ailelerin gördüğü zararların tespitine ilişkin bilgiler veren bakan, zarar gören bu ailelerin ihtiyacı bulunan tohumluk ve yiyecek buğday konusunda Tarım Bakanlığı'nın gereken hazırlığı yaptığını belirtmiştir³³⁴.

III. 1. 3. 2. 6. Diğer Önergeler

Cumhuriyet Senatosu Erzincan Üyesi Fehmi Baysoy, bazı ilaçların bulunmamasına dair, yazılı bir soru önergesi vermiştir. Bu önerge, 3 Kasım 1970 Salı günü gerçekleşen 2. birleşimde Sağlık Bakanlığına gönderilmiştir³³⁵. Baysoy'un sunmuş olduğu önerge dönemin Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Vedat Ali Özkan tarafından 3 nüsha olarak yazılı şekilde cevaplandırılmıştır³³⁶.

Fehmi Baysoy, sığır vebasına dair yazılı bir soru önergesi vermiştir. Bu önerge, 10 Aralık 1970 Perşembe günü gerçekleşen 14. birleşimde Tarım ve Ticaret Bakanlıklarına gönderilmiştir³³⁷. Baysoy'un sunmuş olduğu önerge dönemin Tarım Bakanı İlhami Ertem tarafından yazılı olarak cevaplandırılmıştır³³⁸. Yine bu önerge 7 Mart 1971 tarihindeki oturumda bu kez Ticaret Bakanı Gürhan Titrek tarafından cevaplandırılmıştır³³⁹.

III. 1. 3. 3. Demeç ve Söylevler

Cumhuriyet Senatosu Erzincan Üyesi Fehmi Baysoy'un demeçleri, Senatonun toplantı yılları dikkate alınarak sırasıyla verilmiştir.

III. 1. 3. 3. 1. Gelir Vergisi

21 Mart 1963 tarihli 51. birleşimde, Gelir Vergisi Kanununda yapılan zirai faaliyette bulunanların Gelir Vergisine tabi tutulması konusu ile ilgili tadillerin köylüye intikal ettirildiği ve bu hususta gerekli tedbirlerin alınarak köylünün irşadı

³³⁴ CSTD, C:47, B:62, 1.10.1968, s.473-474.

³³⁵ CSTD, C:62, B:2, 3.11.1970, s.25.

³³⁶ CSTD, C:62, B:5, 10.11.1970, s.53-54.

³³⁷ CSTD, C:62, B:14, 10.12.1970, s.206.

³³⁸ CSTD, C:62, B:22, 5.1.1971, s.478-482.

³³⁹ CSTD, C:64, B:49, 9.3.1971, s.327-328.

ile; yeni açılan ordu pazarlarından esnafın duyduğu endişenin giderilmesi ve ordu mensuplarıyla esnaf menfaatlerinin telifi lüzumuna dair demeci.

Fehmi Baysoy, demeci iki konu üzerinden gerçekleştirmiştir. Baysoy, ilk olarak Erzurum-Erzincan Karayolu üzerinde bulunan bir köye uğradığını anlatıp burada köylüden Zirai Gelir Vergisi konusunda dinlediği şikâyetleri iletmıştır. Bu şikâyetlerin giderilmesi için de köylüyle yakın temasta olan memurların, örneğin öğretmenlerin plan ve konulan vergiler hakkında bilgilendirilmesi gerekliliği üzerinde durmuştur. Mesela bu memurların Gelir Vergisi Kanununda zirai faaliyette bulunanların Gelir Vergisine tabi tutulması konusu ile ilgili yapılan değişiklikler hakkında bilgilendirilip onlarında bu bilgileri köylere iletilip bu konuda gerekli tedbirlerin alınarak köylünün aydınlatılması gerektiği düşüncesindedir. Demecinin devamında ise bir başka konu üzerinde durmuş, ordu pazarlarından esnafın duyduğu endişenin giderilmesi ve ordu mensuplarıyla esnaf menfaatlerinin uzlaştırılması gerekliliği fikrini dile getirmiştir³⁴⁰.

III. 1. 3. 3. 2. Devlet Dairelerindeki Çalışmaların Rasyonelleşmesi

5 Mart 1964 tarihli 48. birleşimde, gündem dışı söz alan Fehmi Baysoy'un, devlet dairelerindeki çalışmaların rasyonelleştirilmesi lüzumuna dair demeci.

Bu konuşmasında devlet dairelerinin bir kısmında işlere hak edildiği kadar önem verilmediği konusuna değinmiştir. İşlerin zamanında ve normal sınırlar içerisinde yürütülmediğini belirten Baysoy, bu soruna bir çözüm bulunması gerektiğini şu ifadelerle söylemiştir: *“Bu hale bir çare bulmak lüzumludur. Ama bu çare nasıl bulunacak? Hükümet bir heyet teşkil edip, bu işler niçin böyle oluyor diye nedenlerini mi tetkik edecek yahut Yüksek Senatonuz mu bu işlerle alâkadar olacak? Bunu ben şahsan çok lüzumlu görüyorum.”* Konuşmasının devamında ise devlet kurumlarında tespit ettiği bu sorunla alakalı bir örnek vermiştir: *“Erzincan'ın iki nahiyesine bağlı 12 köyünde Cimin ile Gökbayır nahiyelerinde bu sene yani 1963 yaz aylarında bir hastalık hâsıl olmuş ve meyve, sebze, üzümle geçinen bu köylerin bütün mahsulü harap olmuş. Yapılan tetkikler sonunda yüzde 85-90 hasar tespit edilmiş.*

³⁴⁰ CSTD, C:10, B:51, 21.3.1963, s.410-411.

Bir kere işin bir tarafı şu: Bugünkü fennî vasıtalar, imkânlar ve ilâçlar karşısında, hele böyle mahdut bir muhitte bir mahalde mahsulünün yüzde 85-90 ının hasar görmesini benim havsalam kabul etmiyor. Bu muntıka halkı ne yapacağız diye dert yanarken kendilerine, ‘Vilâyete müracaat edin, gerekli işlem yapılır.’ dendi. Müracaat yapıldı, vilâyet tetkik etti. Hasarın %80, %90 civarında olduğunu ve kendilerine kredi ile buğday verilmesi için gerekli muamele ikmal edilerek, üç vekâlete birden gönderilmiş. Gönderilme tarihi, 1963 yılının 9 ncu ayının 10 ncu günüdür. Evrakın bir tanesi Tarım Bakanlığına, bir tanesi Ticaret Bakanlığına, bir tanesi de Ziraat Bankası Umum Müdürlüğüne verilmiştir. Ben işler normal yürüyor diye bu işle alâkadar olmadım. Aradan zaman geçti... Tasavvur buyurunuz arkadaşlar, 9 ncu ayın 10 ncu gününde başlayan müracaat hâlâ 1964 senesinin 3 ncü ayındayız. Hâlâ daha bir neticeye bağlatamadık.” Sonuç olarak Baysoy, Devlet dairelerinde işlerin daha iyi yürütülmesi için çareler alınmasını gerektiğini yinelemiştir³⁴¹.

III. 1. 3. 3. Diğer Demeçler

9 Haziran 1970 tarihli 78. birleşimde, Personel kanunu tasarısının parlamentoya sevkinin piyasanın yükselmesine sebep olduğuna, Hükümetin bazı ana maddelere yaptığı zamların fiyat yükselişlerini hızlandırdığına dair demeci³⁴².

29 Şubat 1972 tarihli 37. birleşimde, Güney illerinde çekilen gübre sıkıntısı ve alınması gereken tedbirler konusunda gündem dışı demeci³⁴³.

³⁴¹ CSTD, C:19, B:48, 5.3.1964, s.126-127.

³⁴² CSTD, C:59, B:78, 9.6.1970, s.236,237.

³⁴³ CSTD, C:3, B:37, 29.2.1972, s.590.

III. 2. Niyazi Ünsal

III. 2. 1. Özgeçmişi

Niyazi Ünsal, 1927 yılından Erzincan'ın Refahiye ilçesinde dünyaya geldi. Baba adı İsmail, anne adı Türkmen'dir.³⁴⁴ İlk ve orta öğrenimini tamamladıktan sonra 1948 yılında Yıldızeli Pamukpınar Köy Enstitüsünü bitirdi. Enstitüyü bitirdiği yıl Refahiye Köst Köyü Okulu öğretmenliğine atandı. 11 Eylül 1952'de Erzincan'ın Kemah İlçesi, 28 Ekim 1954'de Çayırılı ilçesinde gezici başöğretmen olarak çalıştıktan sonra, 1955 yılında Refahiye İlçesi Zevker Bucağı Okulu Başöğretmeni olarak görevlendirildi. 1 Haziran 1956 tarihinde silah altına alındı. Askerliğe alındığı yılın aralık ayında Yd. P. Asteğmen rütbesiyle Yedek Subay Okulundan mezun olarak kıtaya verildi. 30 Kasım 1957'de terhisinden sonra Refahiye İlçesi Melikşerif Köyü Okulu Başöğretmeni olarak görevine döndü. 1960'da Siirt Tillo Bucağı Merkez Okulu Başöğretmeni, 1961'de Ankara Kızılcahamam Orhangazi Okulu, 1962'de Kazım Karabekir Okulu öğretmenini oldu. 4 Eylül 1964'de girdiği Ankara Gazi Eğitim Enstitüsünün Pedagoji bölümünü, 1966 yaz döneminde bitirdi. Aynı yıl, yani 1966 da Burdur İlkokul öğretmen kadrosundan İlköğretim Müfettişliğine atandı. Daha sonra, 1967'de Erzurum, 1972'de ise Adana İlköğretim Müfettişi olarak görevlendirildi.

14 Ekim 1973'de yapılan Cumhuriyet Senatosu üçte bir yenileme seçiminde CHP adayı olarak Erzincan Üyeliğine seçilmekle Adana'daki görevinden ayrılarak Senato'ya katıldı. Senato'da Milli Eğitim Gençlik ve Spor Komisyonunda üye olarak çalışan Ünsal, ayrıca Parlamentolararası Birlik Türk Grubu üyesi olarak Birlik'in 19-24 Nisan 1976'da New Mexico'da yaptığı toplantıya katıldı. 14 Ekim 1979'daki üçte bir yenileme seçiminde Cumhuriyet Senatosu Erzincan Üyeliği sona erdi. Evli ve beş çocuk babasıdır³⁴⁵.

³⁴⁴ TBMM Albümü 1920-2010, C:4, s.1755.

³⁴⁵ TBMM Arşivi, Niyazi Ünsal'ın Hal Tercümesi Kağıdı, SDN:339; Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Özgeçmişleri (1966-1980)*, C:2, TBMM Vakfı Yayınları No:20, s.293-294

Ünsal'ın, Terör Olgusu ve Türkiye Gerçeği (1996) ve Devlet Terörü adlı yayınlanmış 2 kitabı vardır³⁴⁶.

Eğitimci Niyazi Ünsal, 26 Ekim 2010 yılında 83 yaşında vefat etti³⁴⁷.

III. 2. 2. Seçimi

1973 tarihinde yapılan Cumhuriyet Senatosu Üçte Bir Yenileme Seçimlerinde, Erzincan CHP adayı Niyazi Ünsal olmuştur³⁴⁸. 14 Ekim 1973 tarihindeki Erzincan'daki seçimlere ilişkin rakamlar ve Ünsal'ın almış olduğu oy miktarı aşağıdaki gibidir:

Kayıtlı Seçmen Sayısı: 109.499

Oy Kullanan Seçmen Sayısı: 78.052

Katılma Oranı: %71,3

Geçerli Oy Sayısı: 75.325

Kaç Oyla Senatör Seçildiği: 35.548 (%47,2) (CHP)

Seçilecek Toplam Senatör Sayısı: 1

Uygulanan seçim sistemi itibariyle, barajsız d'Hond sisteminin olduğu 1973 yılında yapılan bu seçimde Erzincan ilinde diğer siyasi partilerin aldığı oy sayısı ve oranları ise şöyledir: AP 18.385 (24,4), CGP 1.959 (2,6), DP 1.749 (2,3), MHP 2.921 (3,9), MSP 12.388 (16,4), TBP 2.375 (3,2)³⁴⁹.

Erzincan'da yapılan bu seçim sonunda Niyazi Ünsal, CHP'den Cumhuriyet Senatosu Üyeliğine seçilmiş ve mazbatasını 17 Ekim 1973 tarihinde almıştır³⁵⁰.

III. 2. 3. Senato Faaliyetleri

Cumhuriyet Senatosu Erzincan Üyesi Niyazi Ünsal'da, Senato içerisinde gerek yapmış olduğu konuşmalar gerekse de farklı konularda vermiş olduğu önergeler ile

³⁴⁶ Kaymaz-Özdemir, *Erzincanlılar Ansiklopedisi*, s.527.

³⁴⁷ *Cumhuriyet*, 28 Ekim 2010, s.8.

³⁴⁸ *Cumhuriyet*, 13 Ağustos 1973, s.1.

³⁴⁹ Tuncer, *Cumhuriyet Senatosu Seçimleri*, s.306 ve sonrası.

³⁵⁰ TBMM Arşivi, *Niyazi Ünsal'ın Seçim Mazbatası*, SDN:339.

oldukça aktif gözükmetedir. Ünsal'ın faaliyetlerini söz almalar, soru önermeleri ve demeçler olmak üzere üç başlık altında toplamak mümkündür.

III. 2. 3. 1. Söz Almalar

Niyazi Ünsal, farklı konularda söz almış olup senato bünyesinde çok sayıda konuşma yapmıştır. Ünsal'ın, söz almalar neticesinde yapmış olduğu konuşmalar Cumhuriyet Senatosunun toplantı yılları dikkate alınarak sırasıyla verilmiştir. Söz almalar başlığı altında verilen konuşmaları daha çok gündeme dair ve Erzincan'la ilgili olanlardır. Geri kalan konuşmalar, detaya inilmeden, diğer söz almalar başlığı altında madde madde sıralanmıştır.

III. 2. 3. 1. 1. DSİ Genel Müdürlüğü 1973 yılı Bütçesi Münasebetiyle

1973 yılı Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü Bütçe Kanununa bağlı cetvellerde değişiklik yapılması hakkında kanun tasarısı üzerine söz alan Ünsal konuşmasında Türkiye'nin bir planlı dönemde olduğuna vurgu yapmıştır. Bu yüzden eğer bir bütçe yapılırsa, bu bütçe de bir plan gereği olması halinde sene sonunda çok sıkışık günlerde yapılan aktarmalara kapıların kapatılması gerektiğini savunmuştur. Konuşmasının sonuç kısmında ilgililerin, bütçesine göre planını, planına göre projesini, bu projelere göre de bütçesini ayarlamak zorunda olduğunu söylemiştir. Bütçe konusunda yapılan aktarmalara biraz daha hassasiyet gösterilmesi gerektiğinin altını çizmiştir. Kanaatine göre büyük usulsüzlüklerin, hatta bir yerde büyük yolsuzlukların yapıldığı nokta burasıdır. Son olarak bu gibi durumlara yol açmamaya dikkat edilmesi gerektiğini söyleyerek konuşmasını bağlamıştır³⁵¹.

III. 2. 3. 1. 2. Siyasi Partiler Kanunu Münasebetiyle

648 sayılı Siyasi Partiler Kanununa bir madde ve bir geçici madde eklenmesine dair kanun teklifi hakkında söz alan Ünsal, görüşlerini şöyle açıklamıştır: “*Şu anda, üzerinde çalıştığımız yasaya eklenen geçici 6. madde, partilerin kendilerine menfaat sağlamasına göre düzenlenmiş bir maddedir. Böyle bir yasa, ya da böyle bir düzenleme her yönü ile sağlıklı düşünmeden çok yoksundur. Bütçesi açık veren bir*

³⁵¹ CSTD, C:13, B:33, 23.2.1974, s.608.

ulusun, yatırımı imkânları çok sınırlı olan bir ulusun partileri burada ele verip, birleşip kendi menfaatleri için, daha evvelki yıllarda yaptıkları borçları kapatmak için millet bütçesinden milyonlar ayırarak bir maddeyi düzenlememelidir. Bu şekildeki maddeleri düzenleyenlerin durumu geçmişte çok görülmüştür. Aynı hatanın, aynı düşüncenin devam etmesi çok üzücüdür. Bunun için, hangi partiden olursa olsun, değerli bütün üyeleri bu konu üzerinde biraz daha sağlıklı düşünmeye davet ediyorum. Evet, ben, Anayasa gereği olarak Devlet bütçesinden, ulustan alınan vergilerden partilere pay ayrılmasını yürekten diliyorum. Anayasamızın en iyi maddelerinden biri olarak bu isteği, bu düşünceyi kabul ediyorum, ama yasası yeni çıkan bir durumu eskiye de kullanarak bundan biraz daha faydalanmanın yolunu seçmenin iyi olacağına, sağlıklı olacağına, yasal olacağına da hiç ihtimal vermiyorum. Bu yasaya eklenen ek geçici 6 ncı maddenin metinden çıkarılmasını teklif ettim, Başkanlığa bu hususta bir teklif de sunmuş bulunuyorum. Kabul edilmesini diliyorum.” Görüldüğü üzere Ünsal’ın, bu yasaya ilişkin kısmen itirazı olmuş ve eklenen ek geçici 6. maddenin metinden çıkarılmasını teklif etmiştir³⁵².

III. 2. 3. 1. 3. Af Kanun Teklifi Münasebetiyle

Cumhuriyetin 50. yılı nedeniyle bazı suç ve cezaların affı dolayısıyla verilen Kanun teklifi hakkında söz alan Ünsal affın gerekçesi ve düşüncesine yönelik görüşlerini açıklamıştır. Af konusunun Türkiye’nin demokrasi anlayışının önemli bir yönünü ortaya koyacağı düşüncesindedir. Affın gerekçesi ve düşüncesinde barış olduğunu söyleyen Ünsal konuya ilişkin bütün değerlendirmeyi, siyasal ve hukuksal eleştiriyi barış açısından görmek gerektiğini ifade etmiştir. Konuşmasının bir bölümünde görüşlerini net ifade eden şu yorumları yapmıştır: “Suçlar, cezalar ve aflar tarihini bilenler bilirler ki, af, en ilkel ve totaliter yönetim biçimini elinde bulunduran kişilerden, en uygar yönetim biçimini uygulayan toplumlara kadar zaman zaman cömertçe ve hatta hakça kullanılmıştır. Bazen, kişilerin ve toplumun önde gelen isterleri içinde yer almıştır af. Bizde de bu ölçüler içinde çok aflar çıkmıştır; daha da çıkacaktır. Çıkarken, sürtüşmelerin olması, karşı düşüncelerin bulunması doğaldır. Bu, sosyal kuralların, sosyal ilişkilerin yapısında vardır. Af

³⁵² CSTD, C:13, B:36, 12.3.1974, s.699.

gelsin, barış olsun diyenler olduğu gibi, olmasın diyenler de olacaktır.” Bu bağlamda hükümete ve başbakana yönelik eleştiriler getirmiştir. İşkence konusuna değinmiştir. Ünsal’ın konuşması sürerken af konusundaki düşüncelerinden dolayı bazı senatörlerle sataşmalar yaşamıştır. Konuşmasının devamında affın kapsamına ilişkin şöyle bir değerlendirmesi olmuştur: “Düşünlerle ilgili, çevirilerle ilgili, okuyanlarla ilgili, gençlerle ilgili maddelerin, okumuşlar meclisinin Anayasa ve Adalet Komisyonunda af kapsamından çıkarılmış olması çok hazindir. Disiplin suçlarının af dışında bırakılması çok acıdır.” Bu sözlerinden sonra konuşmasında 12 Mart’a³⁵³ ilişkin düşüncesini beyan eden şu bölüm de yer alır: “12 Mart’ta anayasal görevlerini yerine getirmediği için, anayasal kuruluşları işlemez, tanınmaz hale getirdiği için, memleketi anarşiye boğduğu için iş başından uzaklaştırılan Demirel, o günkü ithamların sahibi hiç de görünmüyor. Hatta Anayasayı Demirel’in ayakları altından alanları şimdi o suçluyor. O halde bugün affa lâyık görmediklerimiz için geleceğin ne diyeceğini şimdiden kestiremeyiz. Önemli olan geçmişteki yanlışlara düşmemektir. Bizde ve dünyada ünlü kişilerin tümü düşün suçlusu sayılmış, hapsedilmiş, sürgün edilmiş, yargılanıp, ölüme mahkûm edilmiştir. Bu, düşünsel eylemlerin değerini günün koşulları içinde değerlendirenlerin azlığından ileri geliyor. Yönetim biçimi bozuk olan ülkelerde yönetime karşı çıkmak, yasalara göre suçtur; ama doğru olan da bozuk yönetime karşı olmaktır. Bizde de herkes, devam eden düzene bozuk der. Herkes bozuk olan yönetimden yakınıyor; ama bu yönetime karşı çıkınca sizi müesses nizamı yıkmakla suçlar. 12 Marttan önce müesses Demirel yönetiminden yakınmayan kim vardı? Gençler, öğretmenler, düşünen tüm insanlar anayasal düzene, demokratik yöntemlere değil, bozuk düzene karşı çıkmışlardır. Bu bozuk düzenin bozuk yasaları ile de suçlanmışlardır.” Son bölümde ise affın kapsamına ilişkin düşüncesini tekrarlamıştır: “Şimdi, biz, Cumhuriyetin 50 nci yılında genel bir af istiyorsak, bozuk düzenin kader kurbanları yanında, bozuk

³⁵³ “12 Mart Muhtırası” adı verilen müdahale, 12 Mart 1971 tarihinde Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç, Kara Kuvvetleri komutanı Faruk Gürler, Deniz Kuvvetleri komutanı Celal Eyiceoğlu ve Hava Kuvvetleri komutanı Muhsin Batur’un imzasıyla Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay’a bir muhtıra vererek hükümetin istifaya zorlandığı askeri müdahaledir. TRT haber bültenlerinden okunan muhtıra sonrasında Süleyman Demirel’in AP Hükümeti düşürülmüştür. Bu olay Türk siyasi tarihine “sivil siyasete ikinci müdahale” olarak geçmiştir.

demokrasinin, sözde demokrasinin kader kurbanlarının varlığını da düşünmüyoruz.”³⁵⁴

1803 sayılı Cumhuriyet’in 50 nci yılı nedeniyle bazı suç ve cezaların affi hakkında Kanun 15 Mayıs 1974 tarihinde kabul edilerek Resmi Gazete’de yayımlanmıştır³⁵⁵. Gazeteler ise bu haberi aynı gün ilk sayfadan benzer manşetlerle şöyle vermiştir: “AF ÇIKTI. 141-142 KAPSAM DIŞI KALDI”³⁵⁶, “AF (141-142’siz) ÇIKTI” ayrıca 141 ve 142’nin reddedilmesinden sonra CHP Parti Meclisi de olağanüstü toplantıya çağırılmıştır³⁵⁷.

Cumhuriyet Senatosu Anayasa ve Adalet Komisyonun af kanunu kapsamından çıkarmış olduğu Türk Ceza Kanunu’nun bu maddeleri, 12 Mart öncesi “komünist ve anarşistler” i mahkûm eden maddelerdir. Bülent Ecevit’in hazırlamış olduğu af kanunu tasarısında da, Ecevit’in değımiyle; bu maddelerden mahkûm olan siyaset ve düşünce suçluların affi öngörölmüştür³⁵⁸.

III. 2. 3. 1. 4. 1974 Yılı Bütçe Kanunu Münasebetiyle

Ünsal, 1974 yılı Bütçe Kanunu tasarısı hakkında söz almış, Başbakanlık Bütçesi görüşöldüğü için kendisi de Başbakanlığın görevler ve hizmetler açısından bütün bakanlıkları kapsadığından dolayı görüşlerini bu yönde kısaca açıklamıştır. Hükümet programında geri kalmış bölgelere, özellikle Doğı Anadolu bölgesine özel bir özen gösterileceğı ve hizmetlerin bir an evvel bu bölgelere aktarılacağı hatırlatmıştır. Tüm bakanlıkların bütçelerinin hizmet durumlarını bütçe raporlarından ve programlarından incelediğini belirten Ünsal, Hükümet programında bu kayıtlara işaret edilmesine rağmen Doğı Anadolu bölgesi ve diğeri geri kalmış bölgelere eksikliği giderici hizmet verilmediğini dile getirmiştir. İkinci Beş Yıllık Plan sonunda, Rize ilinin %33 ilerlediğı, Erzincan ilinin ise %2 gerilediğı örneğini vermiştir. Genel olarak Doğı Anadolu bölgesi, geri kalmış yöreleri geri kalmışlıktan kurtarmaya yönelik fikirlerini açıklamıştır. Bu sırada CHP sıralarından “Bravo”

³⁵⁴ CSTD, C:14, B:49, 25.4.1974, s.281.

³⁵⁵ T.C. Resmi Gazete, Sayı:14890(M), 18 Mayıs 1974.

³⁵⁶ Cumhuriyet, 15 Mayıs 1974, s.1.

³⁵⁷ Milliyet, 15 Mayıs 1974, s.1.

³⁵⁸ Necip Mirkelamoğlu, Ecevit Ecevit’i Anlatıyor, Kervan Yayınları, İstanbul 1977, s.212.

sesleri duyulmuştur. Konuşmasının son bölümlerinde Hükümete öneriyorum dediği şu kısım yer alır: “Bugünkü Üçüncü Beş Yıllık Planlamanın dışında, ‘Geri kalmış bölgeler.’ adıyla yeni bir planlama dönemine gitmezsek, ek bir planlama yapmazsak, geri kalmış bölgeleri, bu geriliğin içinden, bu unutulmuşluğun içinden, ezikliğin içinden, kurtarmamıza imkân yoktur. Hükümet, derhal ve behemehâl ek bir plan yapmalıdır geri kalmış bölgeler için; Doğu Anadolu bölgesi için. Biz, geri kalmış bölgelerin temsilcileri olarak, halkı olarak Hükümetten fazla bir şey istemiyoruz; bizi de ilerlemiş bölgeler seviyesine getirsinler o kadar. Bunu temin etsinler, bunu temin eden önlemleri biran evvel alsınlar.” Konuşmasını bitirirken son olarak, hükümetin başarısının, halka yaptığı hizmetlerle görüleceği, bu başarının sağlanması içinde elinden gelen destekleri sağlayacakları yönündeki görüşlerini ifade etmiştir³⁵⁹.

III. 2. 3. 1. 5. MEB 1974 Yılı Bütçesi Münasebetiyle

1974 yılı Milli Eğitim Bakanlığı bütçe kanunu tasarısı hakkında söz alan Ünsal bu konuşmasında bazı kaygılarını dile getirmiştir. Diğer bakanlıklardaki yanlışların düzeltilebileceğini ancak üzerinde görüşülmekte olan Milli Eğitim Bakanlığındaki yanlışların ve o güne kadar gelen tortuların kolay kolay temizlenemeyeceğini söylemiştir. Konuşmasının devamında Milli Eğitimin içinde bulunduğu yanlışları sayan Ünsal, bazı köy, şehir uygulamalarında eğitim üzerinde çalışmalarda büyük ayrılıklar olduğunu belirtmiştir. Anayasaya ters düşen uygulamaların olduğunu ve hiçbir hazırlığın da o günkü programlarda olmadığı düşüncesindedir. Bu tip uygulamaları Okumuşlar Meclisinde dile getirip izah etmek için görüşmelerin uzatılmasını istemiştir³⁶⁰.

III. 2. 3. 1. 6. BTGM 1974 Yılı Bütçesi Münasebetiyle

Ünsal, 1974 Yılı Beden Terbiyesi Genel Müdürlüğü bütçe kanunu tasarısı hakkında CHP Grubu adına söz almıştır. Genel olarak Gençlik ve Spor Bakanlığı bütçesi üzerine konuşmuştur. Söz alma neticesinde görüşlerini belirtmiş, konuşmasının bütününde temenni ve tavsiyelerde bulunmuştur. Uzunca bir konuşma

³⁵⁹ CSTD, C:15, B:53, 3.5.1974, s.168.

³⁶⁰ CSTD, C:15, B:56, 6.5.1974, s.596.

yaptıktan sonra grubu adına, Gençlik ve Spor Bakanlığının bütçesinin tüm ulusa ve geçlere hayırlı olmasını dilemiştir³⁶¹.

III. 2. 3. 1. 7. Dışişleri Bakanlığı 1975 Yılı Bütçesi Münasebetiyle

Oturumun açılışında Dışişleri Bakanlığı 1975 yılı bütçesinin tümü üzerinde ilk sözü alan Ünsal, konuşmasını ABD ve NATO'ya yönelik yaptığı eleştirilerle başlatmıştır. Bu eleştirisi öncelikle NATO'nun ortak savunma sisteminden çok, bazı ülkeler için düşünülmüş bir sömürü sistemi olduğuna yöneliktir. Konuşmanın esas konusuna girmeden önce ABD'nin o dönem ülkemize vermiş olduğu araç ve gereçleri anlaşmalardan doğan karşılıklı yardım olarak gösterenleri, emperyalist ağız kullanmakla itham etmiştir. Çünkü yardım, herhangi bir kimsenin içinde bulunduğu zor durumdan çıkması için yapılan karşılıksız bir davranıştır. Ancak ülkemizin o dönemde ABD ile arasında geçen ilişkilerin bu şekilde bir davranışta olmadığı görüşündedir. Her iki devlet, bir ittifakın içinde bazı sorumluluklar yüklenmiş ve bunları anlaşmalara bağlamıştır.

Konuşmasının devamında Kıbrıs Barış Harekâtı sonrasında ABD tarafından Türkiye'ye uygulanan silah ambargosu konusuna değinmiş ve Kıbrıs ile ilgili görüşlerini şöyle ifade etmiştir: *“Sanki güvencemiz Amerikan silahlarıdır, Amerikan ulusudur, Amerikan askerleridir... Bizim güvencemiz Yüce Türk Ulusunun varlığıdır, şaşmaz kararlılığıdır. Kıbrıs'a, bu varlığa güvenerek girdik; Amerikan silahlarına, Amerikan askerine ve halkına değil... Anlaşıyor ki, bazıları Türkün, üstün varlığını hâlâ kavrayamamışlar. Özellikle bunu Amerika öğrenememiştir. Bunca ajanına, barış gönüllüsüne rağmen, bu gerçeği hâlâ kavrayamamıştır. Bizi, 'Suyu kesilmiş değirmen' sayıyorlar. Kurtuluş Savaşına başladığımız günlerde de böyle sanyorlardı. Silahlarımız alınmış, askeri bırakılmış, istila edilmiş bir ülke olarak Kurtuluş Savaşı veren bir ülkeyiz biz. O günlerde İzmir'e çıkan, Çanakkale'yi zorlayan, İstanbul'u ve yurdun birçok yerini istila edenlerin arkasında kimlerin gizlendiğini biz hâlâ biliyoruz. Böyle bir ortamda kahraman Türk Ordusu ve cefakâr Türk halkı, varlığını ortaya koymuş ve gücünü tüm emperyalistlere göstermiştir. Bu nedenle Amerikan dostlarına, Amerikan yanlısı düşünelere bizi anlamalarını, iyi*

³⁶¹ CSTD, C:16, B:57, 7.5.1974, s.45.

anlamalarını tavsiye ederiz. Amerika Birleşik Devletleri sadece bu davranışıyla değil, petrol bunalımı üzerindeki davranışıyla da gerçek tutumunu ortaya koymuştur...” Konuşmasının devamında Johnson Mektubuna³⁶² da temas eden Ünsal, Türkiye'nin Amerika ile olan ilişkisine kesin ve ulusçu bir yön verilmesi gerektiğini savunmuştur. Son olarak bütçenin iyi işlerde kullanılmasını ve hayırlı olmasını dilemiş saygılarını ifade etmiştir³⁶³. Ünsal'ın, Dış politika ve ABD'ye hakkındaki düşüncelerini bu konuşmasından saptamak mümkündür.

Ünsal, NATO ve ABD ile ilişkilerin gözden geçirilmesi fikrini her fırsatta dile getirmiştir³⁶⁴.

III. 2. 3. 1. 8. Bayındırlık Bakanlığı 1975 Yılı Bütçesi Münasebetiyle

Ünsal, 1975 Yılı Bayındırlık Bakanlığı Bütçe Kanunu tasarısı hakkında söz almıştır. Bu konuşmasında Bayındırlık Bakanlığı'nın durumu ve yürüttüğü işler üzerine bir takım bilgiler vermiş bazı eleştirilerini dile getirmiştir. Erzincan'daki Yüksek Öğretmen Okulu ve yatılı bölge okullarının son birim fiyatları nedeniyle tasfiye edilerek bekletilen işlerini ve yine Keban Barajı ve göllenme nedeniyle bu mevkide mahsur kalan köylüler için Bayındırlık Bakanlığının ele aldığı köprü ve rampa işlerinin yapımı ile ilgili yaşanan sıkıntılardan bahsetmiştir. Konuşmasına, Erzincan'ın bazı ilçelerinin o dönemde yaşadığı ulaşım sorunuyla devam etmiştir. Erzincan'ın Kemah İlçesine Tunceli, Elazığ ve Malatya ilini dolaşarak gittiğini ayrıca İliç, Kemah, Kemaliye ilçelerinin karayolu ile hiç bir yere bağlı olmadığını buradan geçecek 65 No'lu yolun uygulamaya konması gerektiğini söylemiştir. Ayrıca Bayındırlık, Enerji ve Tabii Kaynaklar, Köy İşleri Bakanlıklarının Planlama Teşkilatından yararlanarak iş yaptığını gösterecek bir işaret aradığını söyleyerek

³⁶² Johnson Mektubu; Amerika Birleşik Devletleri başkanı Lyndon B. Johnson tarafından Türkiye Başbakanı İsmet İnönü'ye 5 Haziran 1964 tarihinde gönderilmiştir, Mektup Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahalesini önlemek amacıyla yazılmıştır. İki yıl süresince gizli tutulan bu mektup, ilk olarak gazeteci Cüneyt Arcayürek tarafından, Hürriyet gazetesinde 13 Ocak 1966 tarihinde tam metin olarak yayımlanmıştır.

³⁶³ CSTD, C:19, B:29, 8.2.1975, s.375.

³⁶⁴ *Milliyet*, 4 Nisan 1975, s.3.

konuşmasını bütçenin millete, bakanlığa hayırlı ve uğurlu olmasını dileyerek sonlandırmıştır³⁶⁵.

III. 2. 3. 1. 9. MEB 1975 Yılı Bütçesi Münasebetiyle

1975 yılı Milli Eğitim Bakanlığı Bütçe Kanunu tasarısı hakkında CHP Grubu adına söz alan Ünsal, konuşmasında grubu adına Milli Eğitim sorunlarını eleştirmiştir. Öncelikle öğretmen sorununa değinmiştir daha sonra okul sorununa değinmiştir. Konuşmasının bir bölümünde okul yapma işinde köy şehir, doğu batı farklılığı olduğunu söyleyen Ünsal, o dönemde Erzincan İlinin 241 köyünün okulsuz olduğu bilgisini vermiştir. Öğretmen sorunu ve okul sorunundan sonra program sorununa değinmiştir. Konuşmasında dönemin yüksek öğretim sorunu ile ilgili bir konuşma başlığı da açmıştır³⁶⁶.

III. 2. 3. 1. 10. Takbih Cezası ile İlgili Savunması Münasebetiyle

Ünsal'ın, 30 Aralık 1975 tarihinde yapılan 21. birleşimde, gençlik olayları ve öldürülen gençlere dair gündem dışı demeci vardır³⁶⁷. Demeç ve söylevler bölümünde içeriğine ilişkin bilgilerin yer aldığı bu demece, dönemin Milli Eğitim Bakanı ve aynı zamanda İzmir Milletvekili olan Ali Naili Erdem tarafından bir cevap verilmiştir. Bakanın konuşması esnasında, Ünsal da bir takım sözler sarf etmiştir³⁶⁸. Ünsal'ın, Milli Eğitim Bakanını hedef alan bazı sözleri üzerine tutanaklar Senato Başkanlığınca incenmiş, tüzüğün 63. maddesine tamamen aykırı bir takım sözler sarf edildiği bildirilmiştir. Tüzüğün bu maddesi kaba ve edep dışı sözler kullanmayı yasaklamıştır. Yine tüzüğün 154. maddesinin 4. bendi, senato üyelerinin bir veya bir kısmını tehdit etmenin "Takbih"³⁶⁹ cezasını gerektirdiği ifade edilmiştir. Yine tüzük gereği ceza verilmeden önce, Ünsal'a savunma hakkı için söz verilmiştir. Takbih

³⁶⁵ CSTD, C:19, B:30, 9.2.1975, s.497.

³⁶⁶ CSTD, C:19, B:30, 9.2.1975, s.558.

³⁶⁷ CSTD, C:24, B:21, 30.12.1975, s.385.

³⁶⁸ CSTD, C:24, B:22, 6.1.1976, s.394.

³⁶⁹ Takbih: Kınama Aynı birleşimde iki kere uyarma cezası aldığı halde bunu gerektiren hareketten vazgeçmemek; bir ay içinde üç kere uyarma cezası almış olmak; kaba ve yaralayıcı sözler sarf etmek ve hareketler yapmak; saldırıda bulunmak; Mecliste gürültü ve kavgaya sebep olmak veya Meclisin görevini yerine getirmesini önlemek için toplu bir harekete girişilmesine önayak olmak kınama cezasını gerektiren hallerdir. Kınama cezası, Başkan'ın teklifi üzerine Genel Kurulca görüşmesiz, işaret oyu ile kararlaştırılır. (*Parlamento Terimleri Sözlüğü*, www.tbmm.gov.tr)

cezası verilmesi ile ilgili savunması hakkında söz alan Ünsal, bu konuya ilişkin bir konuşma yapmıştır³⁷⁰.

III. 2. 3. 1. 11. İçişleri Bakanlığı 1976 Yılı Bütçesi Münasebetiyle

Ünsal, 5 Şubat 1976 tarihli 33. birleşimin üçüncü oturumunda, İçişleri Bakanlığının 1976 yılı bütçe kanunu tasarısı hakkında üzerine konuşmak için söz almıştır. Dönemin kurulu hükümetine, boğaz köprüsüne, gelir dağılımına yönelik düşüncesine Konuşması şöyledir: *“Hükümetin sermayeden yana takındığı ölçüsüz tavır; kısa süreli sosyal bünyemizde derin yaralar açmış, toplumun hemen her kesimini etkisi altına almıştır. Bu etkiye, hızlı ve haklı bir tepki doğmuş; bu tepkinin karşısında idare maalesef acze düşmüştür. Hükümet, şimdi bu aczin içindedir. Böyle bir ortamda Hükümet yine, her malın arandığı zaman bulunacağını söylüyor; sarsıntının duracağını, can güvenliğinin sağlanacağını söylemiyor. Mal güvenliğine verdiği önemi, önceliği, güvenceyi, can güvenliğine veremiyor... Sayın Demirel ‘Büyük Türkiye yaratacağım’ der bir yerine bin verip bize yağ getirebilir; ama özgürlük getiremez, can güvenliği getiremez... Her ne suretle olursa olsun, ülkemizi bağımlı hale getirerek kaynak yaratmaya biz daima karşıyız. Boğaz köprüsüne sağlanan kaynağın ambargosu sürüyor şu günlerde Türkiye’de. Ambargonun yükü, ambargonun ağırlığı bir değil, beş boğaz köprüsü ile ödenemez... Sayın Demirel ‘Bu olaylar, Ecevit zamanında da vardı’ diyor. Elbette olacaktır; elbette olacaktır. Bu düzen değişmedikçe, gelir dağılımındaki dengesizlik giderilmedikçe, yolsuzluk söylentileri kesilmedikçe, köklü ekonomik tedbirler alınmadıkça, kim gelirse gelsin, bu olayla olacaktır. Bozuk düzen içinde devam eden olaylar söylediklerimizi kanıtlamaktadır. Olayların durmasını istiyorsanız, derhal düzenin değişmesinde birleşmelisiniz.”* Görüşlerini ifade ettikten sonra bütçenin topluma ve mensuplarına hayırlı olmasını dilemiştir. Bu konuşması CHP sıralarından alkış almıştır³⁷¹

III. 2. 3. 1. 12. MSB 1976 Yılı Bütçesi Münasebetiyle

1976 yılı Milli Savunma Bakanlığı bütçe kanunu tasarısı hakkında söz alan Ünsal, konuşmasına sayın başkan, sayın senatör ve kahraman ordumuzun değerli

³⁷⁰ CSTD, C:24, B:23, 8.1.1975, s.424.

³⁷¹ CSTD, C:25, B:33, 5.2.1976, s.528.

mensupları hitabıyla başlamıştır. Konuşmasının giriş bölümünde 1950'lerde NATO dayanışması içine giren ordumuzun eğitimi, giyimi kuşama, silahlanması ve savunma taktiğinin çok hızlı bir biçimde bu dayanışmanın yani NATO'nun koşullarına uydurulmaya başlandığı NATO içinde bulunan ülkelere benzetildiği görüşündedir. Konuşmasının devamında Türkiye ve NATO ilişkilerine daha kapsamlı bir şekilde değinmiş Kıbrıs hareketinin bu ilişkilerdeki etkisinden bahsetmiştir. Konuşması bu minvalde devam etmiştir³⁷².

III. 2. 3. 1. 13. Köy İşleri Bakanlığı 1976 Yılı Bütçesi Münasebetiyle

Köy İşleri Bakanlığı 1976 yılı Bütçe kanunu tasarısı hakkında söz almıştır. Görüşmeler sırasında Ünsal, yerel birkaç konuyu dile getirmiştir. Keban göllenme sahası nedeniyle Munzur dağları ile göllenme sahası arasında kalan Başpınar nahiyesinin 24 köyünün şehirle bağlantısının kesildiğini bu konuyu 2 yıl önce mecliste dile getirdiğini belirten Ünsal, buranın yol sorunun aradan geçen süreye rağmen çözülemediği belirtmiştir. Köy İşleri Bakanından ve ilgililerden burada mahsur kalmış köylülerin durumuyla ilgilenmelerini eğer iş Bayındırlık Bakanlığı tarafından yapılacak ise bu bakanlıkla ilgi kurulmasını aracılık yapmasını ve işin köyler adına takip edilmesini istemiştir. Ünsal'ın dile getirdiği diğer bir konuda teklif mahiyetindedir. Bu teklif uzun süre kapalı olan köy yolları üzerinedir. Bazı köy ve bucak yollarının sene içerisinde 7-8 ay kapalı olduğunu söyleyen Ünsal, bakanlığın köy yollarını yapım servisi yanında bir de köy yollarını temizleme, hizmete açma servisinin kurulmasını önermiştir. Daha sonra ise Erzincan'da kar nedeniyle uzun süre yolları kapalı olan yerlerin isimlerini zikrederek geniş sahaya yayılmış bu bölgelerin, yaşamış olduğu ulaşım sorunlarına ilgililerden çözüm talep etmiştir³⁷³.

III. 2. 3. 1. 14. 1977 Yılı Bütçe Kanunu Münasebetiyle

1977 yılı bütçe kanunu tasarısı hakkında söz alan Ünsal'ın, konuşmasının giriş kısmında, genel anlamda bütçeye ilişkin görüşlerini ifade eden şu kısım yer alır: *“Bütçe içeriğini 40 gün süre ile inceledim, diğer inceleyen arkadaşların yaptığı eleştirileri dinledim. Yapılan eleştirilerden ve bütçe üzerinde yaptığım incelemeden*

³⁷² CSTD, C:25, B:33, 5.2.1976, s.570.

³⁷³ CSTD, C:26, B:38, 10.2.1976, s.523.

*çıkardığım sonuç; bu bütçe, hasta bir bütçedir. Bu bütçe, plan anlayışı ile hastadır, bu bütçe gelir kaynakları ile hastadır ve bu bütçe, gider dilimleriyle gider dağılımlarıyla hastadır. Bu bütçenin hastalığı, şu anda bütçeye sahip çıkanların durumundan bütçeye sahip çıkanların tutumundan da anlaşılmalıdır.*³⁷⁴

III. 2. 3. 1. 15. Cumhuriyet Senatosu ve Millet Meclisi 1977 Yılı Bütçesi Münasebetiyle

Ünsal, Millet Meclisi ve Senato Bütçesi üzerine komisyonda yaptığı konuşması sırasında kendi ifadesiyle; “*kafasına takılan birkaç konu*” olmuş, bunlara işaret etmek için, bu defa Senato görüşmelerinde söz almıştır. İşaret ettiği konulardan birisi, parlamenter ödenekleri üzerinde grupların aldığı kararlar ve bu kararlar doğrultusunda Millet Meclisi ve Senato başkanlarına yazılan yazılardır. Tespit ettiği bu konularda grup başkanlarının bütçe ile alakalı başkanlıklara yazdıkları yazıların içeriğinden bir Anayasaya aykırılık tartışması yapmıştır. Ayrıca Bütçe Karma Komisyonunda temsil ödeneği ile ilgili harcamalarda bir rakam verdiğini, büyük harcamalara gidildiğini özellikle hediye faslının çok fazla tutulduğunu bunları daha önce de söylediğini hatırlatmıştır. Konuşmasının satır arasında, 6195 sayılı Yasa ile CHP’nin mallarının Hazineye devredilmek istendiğini ancak Anayasa Mahkemesi bu konuyu, Anayasanın 2, 4, 7, 11 ve 36. maddelerine aykırı bularak hükmü bozduğu örneğini de vermiştir. Konuşmasını bitirirken CHP sıralarından alkışlar duyulmuştur³⁷⁵.

III. 2. 3. 1. 16. İmar ve İskan Bakanlığı 1977 Yılı Bütçesi Münasebetiyle

İmar ve İskan Bakanlığı 1977 yılı bütçe kanunu tasarısı hakkında söz alan Ünsal, Erzincan’ın deprem durumu ile ilgili konuşmuştur. Deprem kuşağında bulunan ülkemizin deprem yönünden en kritik yerinin Erzincan olduğunu belirtmiştir. Konuşmasını yaptığı 1977 yılını baz alan Ünsal, 38 yıl önce yaşamış Erzincan depreminin izlerinin hala silinmediğini belirtmiş ancak silinemeyen bu izleri o günkü kurulu hükümete bağlamamıştır. 1975-77 yılları içerisinde 300 konutun hizmete açıldığını büyük bir kısmının anahtarının hak sahiplerine teslim

³⁷⁴ CSTD, C:30, B:28, 3.2.1977, s.110.

³⁷⁵ CSTD, C:30, B:29, 4.2.1977, s.148.

edildiği bilgisini vermiştir. Yine buna ilaveten merkezde 223 konutu daha yaptırarak afete uğramış vatandaşlara konut hazırlamanın planlarını, hazırlıklarını yapan ihaleye çıkararak bakanlığın tüm personeline, bakanlığa ve bakana teşekkür etmiştir. Yalnız 1939 Erzincan zelzelesini kastederek bu depremin şehirdeki izlerinin bu konutlarla önlenemeyeceğini özellikle merkezdeki Beybağ Mahallesi'nde yeni bir afet sahası durumu oluştuğunun altını çizmiştir. Bunu için bakanlık ilgililerinin bu mahalle için yeni bir tespite gitmesi gerektiğini burada yaşanan bir takım sosyal meselelerin yaşanan zorlukların ortadan kaldırılması gerektiğini söylemiştir. Konuşmasının devamında Erzincan'da yapılan sosyal konutların ihalelendirme durumu ile ilgili tespitlerine yer vermiştir. Bunun dışında Erzincan'ın gerek depremden gerek diğer afetlerden zarar gören önemli birkaç köyü olduğunu o köylerin Refahiye Baştosun, Kırıktaş, Pınaryolu, Çukuryazı köyleri olduğunu söylemiştir. Köylere oturulamaz raporu verildiğini ancak bununla ilgili işlemlerin geçen 10 yıllık süreye rağmen sonuçlandırılmadığına dikkat çekmiştir. Bunun için ilgili bakanlıktan bu köyler üzerindeki işlemlerin hızlandırılmasını istemiştir³⁷⁶.

III. 2. 3. 1. 17. Muhtar Ödenek ve Sosyal Güvenlik Yasası Münasebetiyle

Ünsal, Muhtar ödenek ve sosyal güvenlik yasa tasarı hakkında söz almıştır. Konuşmasında ilk olarak, son 27 yıldır iktidarı elinde bulunduran partilerin, gerek 27 yıldan, yani 1950'den önce işbaşında bulunan partiler ve yöneticilerin köyü, köylüyü ve köyün yöneticisi olan muhtarını ne denli düşündükleri, ne denli onları koruyup kolladıkları, 53 yıl önce, yani 1924'te çıkan bir yasa ile gerek köy, gerek köylüyü, gerekse muhtarın yetkilerini bu yasa içinde tutup tutmaması konusunda bir değerlendirme yapmıştır. Konuşmasını konu hakkında genel değerlendirme mahiyetinde şu kısım yer alır: *“Köylüyü 1924 yılının ölçüleri içinde bırakmışız. 1924 yılının ölçüleri içerisinde bıraktığımız bir yasa ile 1977'de köy idare edeceğiz, muhtar yetkileri kullanacağız... Bugün sosyal içerikli, ekonomik içerikli bir köy yarasını buraya getirerek bu yasayı oluşturmadıkça, bu yasanın içeriği içinde gerek muhtara, gerekse muhtarla birlikte çalışacak olan kurul üyelerine; dört üyeye gerek yetki yönünden, gerek giderleri yönünden bakmadıkça bu yasalara muhtarlar yarası,*

³⁷⁶ CSTD, C:30, B:30, 5.2.1977, s.480.

bu yasalara, köyü düşünen, köyü yönetenleri koruyan, kollayan yasa demek olanağı yoktur. Bunlar, salt siyasal çıkarlar için, partilerin işlerine geldikleri için, ya da bazı üyelerin seçim dolayısıyla işine geldiği için birer oyalama yasasından öteye gidecek yasalar değildir.” Konuşmasını bu minvalde sürdürüp, 1977 Cumhuriyet Senatosunda muhtarlıkla ilgili bu tip yasalarla zaman doldurmanın acı olduğunu ifade etmiştir. Muhtarın aldığı 1,100 liranın azlığından şikâyet etmiştir. Ünsal, konuşmasını sürdürürken Senato Başkanı araya girerek iç tüzük kapsamında bir hatırlatma yaparak kendisine şu soruyu yöneltmiştir: *“Siz, Bütçe Komisyonu üyesisiniz ve Bütçe Komisyonundaki bu tasarinın görüşülmesinde herhangi bir muhalefet şerhiniz söz konusu değil. Bizim elimizdeki metin bu şekilde. Bu konuda acaba bir muhalefetiniz var mıydı? Bu, geçmemiş. Yoksa, İctüzüğümüzün bir hükmü vardır; size hatırlatmak istiyoruz. Komisyonlarda kanun tasarı ve tekliflerinin aleyhine olmayan sayın üyeler Genel Kurullarda o tasarı ve tekliflerin aleyhine görüşmek imkânından yoksundurlar.”* Bunun üzerine Ünsal, komisyonda divan ve başkanlık seçimi yapıldıktan sonra kuruldan ayrıldığını, komisyonda bulunduğu süre zarfında yasanın görüşüldüğünü hatırlamadığını, yasa komisyondan geçerken görüşmelerde bulunmadığını ifade etmiştir.³⁷⁷

III. 2. 3. 1. 18. Bakanlar Kurulu Programının Görüşülmesi Münasebetiyle

Ünsal, Başbakan Bülent Ecevit tarafından kurulan Bakanlar Kurulu Programının görüşülmesi hakkında söz almıştır. Hükümetin, henüz güvenoyu alıp çalışmaya başlamadığını ancak buna rağmen saldırılara ve eleştirilere maruz kaldığı şeklindeki görüşlerini belirterek konuşmasına giriş yapmıştır. Daha sonra toplumun her kesiminin Cephe Hükümetinden büyük ve onarımı güç yaralar aldığını söylemiş, Ecevit hükümetinin ise onarım hükümeti olacağı düşüncesini ifade etmiştir. Konuşmasını geri kalan kısmını da daha önceki kurulu hükümetlere eleştirilere ayırmıştır. Birinci ve İkinci Cephe Hükümeti zamanında isteği dışında yeri değiştirilen, görevinden alınan, atılan ve sürülen kamu görevlilerinin sayısının hükümet tarafından açıklanmasını istemiştir. Diğer bir isteği de tüm Cumhuriyet döneminde işe alınan sözleşmeli personel ile 33 aylık Cephe döneminde işe alınan

³⁷⁷ CSTD, C:33, B:78, 29.8.1977, s.237.

sözleşmeli personel sayısının halka açıklanmasıdır. Bunların yanında savunma sorununun önemli güçlüklerle karşı karşıya olduğunu ifade ederek, Hükümetin bunu öncelikle ele almasını, ulusal savunma sisteminin tam bağımsız biçimde oluşturulması yönünde beklentilerini ifade etmiştir. Programda ulusal eğitim işlevine fazla yer verilmediğini söylemiş ve devamında dönemin eğitim tartışmalarına değinmiştir. Ünsal, Dokuzuncu Eğitim Şurasından sonra alınan bir kararla 93 adet öğretmen okulunun kapatıldığını bunların klasik liseler durumuna getirildiğini sonradan açılan 41 adet yıllık Eğitim Enstitülerinin de öğretmen ihtiyacını karşılayacak durumda olmadığı tespitini yapmıştır. Eğitim konusunda Cephe Hükümetinin daha önce uygulamış olduğu politikaları sert bir şekilde eleştirmiştir. Konuşmasını bu minvalde devam ettirmiş son olarak din eğitimi ile ilgili işlevlerde laiklik esasının uygulandığının, unutulmaması gerektiğini ifade etmiştir.³⁷⁸

III. 2. 3. 1. 19. MEB 1978 Yılı Bütçesi Münasebetiyle

1978 yılı Milli Eğitim Bakanlığı Bütçe Kanunu Tasarısı hakkında söz alan Ünsal, konuşmasını Köy Enstitüleri³⁷⁹ üzerinden başlatmıştır. Köy enstitüleri ilgili bakış açısını ifade eden konuşmasındaki ilgili kısım şöyledir: *“Eğitim tarihimizde köy enstitüleri bir büyük olgudur, toplum yaşamımızda. Köy enstitüleri unutulmayacak bir ülküdür; bir köy ve köycülük ülkesidir. Köy enstitüleri çağdaşlaşma tutkusudur. 1946 ve 1948’lerde eğitim tarihinin değil Türkiye’de, dünyada en büyük üniversitesi kapatılmıştır. Eğer, 1946’da Demokrat Partili olanların çıkışlarıyla halkın okumasından, uyanmasından korkanların baskılarıyla köy enstitüleri kapatılmasaydı, Yüksek Köy Enstitüsü Hasanoğlan kapatılmasaydı; üniversitelerimizin önündeki bugünkü yığıntılar ve tıkanmalar olmayacaktı. Sadece bu da değil; eğer Hasanoğlan kapatılmasaydı, eğitim ve toplum yaşamımızdaki bugünkü yozlaşmalar da olmayacaktı. Bunun günahı, sadece o günlerde Demokrat Parti düşüncesini seçenler değil, o gün başta olan Halk Partililer de yüklenmiştir. Yüksek Köy Enstitüsünün kapatılmasında, büyük üniversitenin kapatılması*

³⁷⁸ CSTD, C:34, B:17, 14.1.1978, s.676.

³⁷⁹ 17 Nisan 1940’ tarihinde çıkarılan Köy Enstitüleri Yasası ile köy okullarında görev alacak olan öğretmenleri yetiştirmek üzere kent ve kasabalardan uzak, geniş arazisi bulunan uygun yerlerde Köy Enstitüleri kurulmaya başlanmıştır. 1946’da bu girişim durdurularak sonraki yıllarda hiç karşı dayanışma olmaksızın ortadan kaldırılmıştır. (www.meb.gov.tr)

suçluluğunda ve köy enstitülerinin kapatılarak saptırılmasında, yozlaştırılmasında Demokrat Partili olanlar kadar, o günkü Halk Partililerin de günahı vardır, suçu vardır, mücadele etmemişlerdir; böyle bir önemli kuruluşun yozlaşmasında, kapatılmasına seyirci kalmışlardır. Köy enstitüleri şu tarihte kapatıldı, bu tarihte kapatıldı değil; 1946'da kapatılmıştır.” Daha sonra köy enstitülerinin o günkü üniversite düşüncesine, üniversite yaşamına yansıyan ağırlığından söz ederek konuşmasına şöyle devam etmiştir *“Türkiye’de süren düzenin; eğitim düzeninin, toplum düzeninin ve yönetiminin etkilerini üniversiteden ayırmamız ya da üniversitenin toplum düzenine yansıttığı ağırlığı birbirinden ayırmamız olanaksızdır. Türkiye’de düzen nasıl sürüyorsa; bugün üniversitede devam eden üniversite düzeni de aynı şekilde bozuk, aynı şekilde etkisiz sürmektedir, devam etmektedir.”* Konuşmasını bu bağlamda açarak üniversite ve kent yaşamına dair örneklerde vermiştir. Daha sonra konuşmasını bir köy enstitülü olma övüncüyle bitirdiğini söylemiş ve böyle bir kuruma emeği geçenleri saygı ile anmıştır ³⁸⁰.

III. 2. 3. 1. 20. Haftalık Ders Saatleri ve Ek Ders Ücretleri Münasebetiyle

Ünsal, 5 Mart 1964 tarihli ve 439 sayılı Milli Eğitim Bakanlığına bağlı yüksek ve orta dereceli okullar öğretmenlerinin haftalık ders saatleri ile ek ders ücretleri hakkındaki kanun adının değiştirilmesine ve bir madde eklenmesine ilişkin kanun tasarısı hakkında CHP Grubu adına söz almıştır. Öncelikle öğretmenler için düzenlenen bu yasa tasarısı üzerinde çalışmalar sürerken, özellikle komisyonda hem muhalefet kanadından gelen üyelerin, hem de iktidar kanadında bulunan diğer üyelerin beraber aynı anlayış ve görüş içerisinde bu yasanın oluşmasına gayret gösterdiklerini ifade etmiştir. İktidar grubu adına, öğretmenlerden yana dönük düşüncelerinden ötürü, iktidar kanadı dışından üye veren tüm partilere, gruplara teşekkür etmiştir. Konuşmasının öğretmenliği kastederek kendisinin de bir meslek adamı olduğunu hatırlatmış bu yasanın bir ayrıcalığı ortadan kaldıracığını ifade ederek çalışma saatlerine ilişkin şu bilgileri vermiştir: *“Gerçekten bugüne kadar az, ya da çok ortaöğretim ve yükseköğretim kesiminde çalışan arkadaşlarımız, öğretmenler belli bir süreyi, yasada belirtilen 18 saatlik süreyi maaş karşılığında*

³⁸⁰ CSTD, C:36, B:29, 11.2.1978, s.48-49.

okuttuktan sonra, bunun üzerindeki olan kısmı da yasalarında belirtilen ücretler karşılığında okuturken, ilköğretim kesiminde bulunan büyük bir öğretmen topluluğu diğerlerinin 18 saat maaş karşısında çalışmalarına karşın, program gereğince 25 saat ders okutmak durumunda idiler. Bunların bir kısmı yatılı bölge okullarında çalışanlar, sağırılar, körler okullarında çalışanlar ve yetiştirme yurtlarında çalışanlar bu 25 saatin de dışında çalışarak haftada 30 saat maaş karşılığında ders okutmak durumunda idiler.” Özlük hakları incelendiğinde zaman, maaş diliminde en az maaşın sınıf ilkokul öğretmenlerinin aldığı belirtilmiş onların çalışma koşullarından bahsetmiştir. Bu yasa tasarısı yasalaştığı zaman yeni ödemeler neticesinde öğretmen ikililiğinin ortadan kalkacağı düşüncesindedir. Özellikle Doğu bölgesi köylerinde öğretmensiz okulların olduğunu ancak bu yasa ile birlikte büyük ölçüde öğretmenleri kendi görevinde tutma olanağı elde edileceğini ve bu durum da öğretmen açığının büyük ölçüde kapatılması beklentisindedir. Konuşmasını öğretmenlerin ve okulların durumu ders saatleri ve çalışma koşulları eğitimin durumu hakkında bilgiler vererek sürdürmüştür. Ünsal konuşmasını bitirdikten sonra aynı birleşimde gündem üzerine ikinci defa söz almıştır bu defa kişisel bir konuşma yapmıştır³⁸¹.

III. 2. 3. 1. 21. Sağlıkla İlgili Kanun Tasarısı Münasebetiyle

Ünsal, sağlık personelinin tam süre çalışma esaslarına dair Kanun tasarısı hakkında söz almıştır. Konuşmasının girişinde kanuna ilişkin düşüncesini ifade eden şu cümleyi kurmuştur: “Böylesine önemli bir konu üzerinde yapılan bir yasaya; yani sağlık hizmetlerinin yaygınlaşmasına, sağlık hizmetinin her insana, her yaşayana yetişmesine karşı çıkmaya olanak yoktur.” Kanunun önemine ve önceliğine vurgu yapmıştır. Daha sonra sağlık konusunda görüşlerini beyan eden konuşmalar yapmıştır. Doktorlara, ya da tüm sağlık hizmetlerinde çalışanlara olanak sağlamakla, onların parasının artırmakla sağlık sorunu çözülemeyeceğini doktora fazla para vermekle, birkaç katı tazminat ödemekle, sağlık hizmeti de yaygınlaşmayacağını söylemiştir. Tasarının ikinci maddesinde, sağlık hizmetinde çalışanlara önemli olanaklar sağlandığını ancak sağlık sorununun çözülmesinde olanağın, sağlık

³⁸¹ CSTD, C:38, B:68, 22.6.1978, s.123-130.

çalışanlarına değil, sağlığı bozulanlara ve hastalara sağlanması gerektiğini ifade etmiştir. Yatak sayısı ve doktor sayısının artırılması gerektiğini düzenlenen yasayla gerçekleştirilmesi amaçlanan olumlu işler için diğer yasaların da gelmesi gerektiğini doktorların serbest muayenehanelerdense kamuda olmasını savunmuştur. 1978 yılı itibariyle bazı illerin doktor ihtiyaç sayılarını vermiştir. Kırsal kesimde ulaşım sorununun olduğu Sağlık ocaklarının, durumundan bahsetmiştir. Konuşmasında genel olarak yasada eksik bulduğu noktalara işaret etmiştir. Son olarak İliç ilçesinde bir diş hekiminin olduğunu ancak diş tedavisiyle, diş çekimiyle ilgili hiçbir aracın bulunmadığını bu durumun üç yıldır devam ettiğini ifade etmiştir³⁸².

III. 2. 3. 1. 22. Madenler Hakkında Kanun Tasarısı Münasebetiyle

Devletçe İşletilecek Madenler Hakkında Kanun Tasarısı ile ilgili 3 Ekim 1978 tarihinde yapılan görüşmede çok sayıda senatör tasarı hakkında lehte, aleyhte ve üzerine konuşmak için söz istemiştir. Üzerine konuşmak üzere söz alan Ünsal, bu tasarının yasalaşmasını salonda bulunan tüm senatörler kadar kendisinin de istediğini söylemiştir. Ve konuşmasının bir bölümünde tasarı hakkında ve madenlerin işletilmesi konusunda bakış açısını yansıtan şu cümleleri sarf etmiştir: “*Sayın senatörler; Yeraltı kaynaklarının devletleştirilmesi, daha açık deyimiyle toplum yararına işletilmesi, yıllardır özlemimizi duyduğumuz konulardandır. Uygur insanlar, toplum yararını kendi yararından önce görenler ve hakça bir düzen isteyenler, yeraltı, yerüstü verilerinin tümünün toplum yararına işletilmesini isterler ve yaşamları süresince böyle bir özlemi duyarlar. Sanıyorum bugün de böyle bir özlemi gidermek üzereyiz. Hükümet bazı kaynakların kamulaştırılmasını, diğer bir deyimiyle toplum yararına işletilmesini sağlayacak bir tasarıyla karşımıza gelmiştir. Hükümetin bu duyarlılığına yürekten katılıyoruz. Madenlerin toplum yararına işletilmesi en çok destekleyeceğimiz, daha doğrusu Hükümetten yapmasını isteyeceğimiz bir konudur Ne var ki, tasarıdaki düzenleme, Hükümetten isteyeceğimiz ve yürekten destekleyeceğimiz devletleştirmeyi yerine getirecek ölçüde değildir. Son derece yüzeysel bir yaklaşım var tasarıda. Tasarı, bu haliyle yıllardır yerli yabancı ellerde sömürülen, çarçur edilen madenlerimizi devletleştirmiyor, sadece işletme*

³⁸² CSTD, C:38, B:71, 29.6.1978, s.256.

haklarını devralıyor. Bu işletme haklarını devralmak için de, bir işletme şartnamesi hazırlamış görünümünde bir tasarı düzenlemiştir.” Devamında kanunun 10. maddesinin 4. bendini okumuş ve şöyle yorumlamıştır: *“Kamulaştırılacak bir işletmenin tüm rezervi ölçüsünde işletme sahibi herhangi biri ile bir sözleşme yapmışsa, ‘Sana şu kadar ton maden vereceğim’ demişse, bizim bu Yasa ile yapacağımız kamulaştırma sonucu, bu madeni teslim edemezse, vermeyeceği madeni vermiş sayarak tazminat ödeyeceğiz.”* Bu sözleri üzerine dönemin Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı ve aynı zamanda Antalya Milletvekili olan Deniz Baykal: *“Mümkün değil.”* diyerek kısaca karşılık vermiştir. Ünsal, aynı minvalde devam eden konuşmasını şöyle tamamlamıştır: *“Bence, hangi partiden olursak olalım; iktidarda olalım, olmayalım, bu ulusal sorun geldiği gün, içerideki çoğunluğun olup olmadığına değil, madenlerin Türkiye’de ne durumda olduğuna bakalım.”*³⁸³

III. 2. 3. 1. 23. Ateşli Silahlar ve Bıçaklar Hakkında Kanun Münasebetiyle

Ünsal, 6136 sayılı Ateşli Silahlar ve Bıçaklar Hakkında Kanunun başlığı ile 1, 2, 3, 4, 5, 12, 13, 14, 15, 16. maddelerinin ve ek maddesinin değiştirilmesine ve iki ek madde ve bir geçici madde eklenmesine dair Kanun Tasarısı hakkında söz almıştır. İlk olarak tartışılan konunun, Bakanlar Kurulu üyelerinin görev süreleri sona erdikten sonra, yaşayan parlamenterlerin silah taşıma sorunu olmadığını sorunun bu parlamenterlerin hangi silahı taşıma sorunu olduğunu söylemiştir. Madde metninde, *“Beyan edecekleri tabancalardan birini taşımaya yetkilidir.”* Dendiğini. *“Bu tabancalardan birini”* sözü, sanki bu kişinin pek çok tabancası var, bu tabancalardan tercih edeceği birine ruhsat alır, diğerleriyle ilgili yapılacak herhangi bir işlem kendiliğinden durdurulur, anlamı çıktığını ifade etmiştir. Bu madde üzerinde bir sorun olduğunu belirterek bir düzenleme önermiştir³⁸⁴.

III. 2. 3. 1. 24. Seçim Kanununu Münasebetiyle

Ünsal, 26.4.1961 tarihli ve 298 sayılı Seçimlerin Temel Hükümleri ve Seçmen Kütükleri Hakkında Kanunun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi, Bazı Maddelerinin Kaldırılması ve Buna Bir Ek Madde ile 5 Geçici Madde Eklenmesi; 24.5.1961 tarihli

³⁸³ CSTD, C:38, B:76, 3.10.1978, s.483-489.

³⁸⁴ CSTD, C:40, B:31, 1.2.1979, s.314.

ve 304 sayılı Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Seçimi Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi 25.5.1961 tarihli ve 306 sayılı Milletvekili Seçimi Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi ve Bazı Maddelerinin Kaldırılması Hakkında Kanun Teklifi hakkında söz almıştır. İlk olarak yasaların bir eksiği giderme, tamamlama ve o giderme içerisinde de ülkedeki yurttaşlara, toplumun tümüne birtakım haklar verme, birtakım haklar getirmek için yapıldığını ifade etmiştir. Ancak üzerinde görüşülen yasanın toplumumuza ve ülkemize hiçbir yeni hak getirmediği görüşündedir. Siyasi anlamda gençlere sorumluluk katma gereğinden ve yurtdışındaki işçilerimize oy verme hakkı tanınmasından bahsederek tasarıda ki bu yöndeki eksiklikleri dile getirmiştir. Görüşlerini şu yönde açıklamıştır: “*Türkiye’de bugün Seçim Yasasında bir değişiklik gerekiyorsa, isteniyorsa ve bu zorunlu ise, deminden beri ve benden önce konuşan sayın üyenin de değindiği, 18 yaşında olanların oy kullanma hakkı. İkincisi; önseçim sistemindeki birtakım usulü, birtakım ahlaksal; yani işlemeyen tutumların değiştirilip akla ve hakkaniyet ölçülerine uygun, demokratik kurallara uygun biçime getirilmesi ve yurt dışındaki yurttaşlarımıza bu hakların tanınması için değişikliğe uğramalıdır. Ama, bunlar yapılmamış; tutanakların nasıl tutulacağı, zarfların nasıl basılacağı, oyun nasıl atılacağı; yani işleyen ne kadar normal mekanizma varsa, onlar üzerinde durulmuş. Ama, öteden beri hepimizin yakındığı, yurttaşların cidden partilerden ve parlamentodan özellikle beklediği konuların hiç birisi ele alınmamış. O halde, ben bu Yasanın gündeme niye geldiğini ve neden yasalaşacağını bir türlü anlayamıyorum.*” Ünsal, konuşmasında ayrıca bir başka konuya daha işaret etmiştir. O da memurların adaylığı sorunudur³⁸⁵.

III. 2. 3. 1. 25. Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Münasebetiyle

Dördüncü Beş Yıllık (1979-1983) Kalkınma Planının 16.10.1962 tarihli ve 77 sayılı Kanunun 1. maddesine göre sunulduğuna dair Başbakanlık tezkeresi ve Plan Karma Komisyonu raporu hakkında söz almıştır. Toplamda yarım saati kapsayan çok uzun bir konuşma yapmıştır. Konuşmasında daha çok plan ve planlama düşüncesi üzerinde durmuştur. Kalkınma planlarına ilişkin görüşlerini şöyle ifade etmiştir: “*Birinci, İkinci ve Üçüncü Plan sonuçlarını inceledim. Dördüncü Beş Yıllık Plan*

³⁸⁵ CSTD, C:43, B:66, 17.5.1979, s.675.

hedeflerini, amacını ve kapsamını Plandan, Hükümet sunularından, Plan Komisyonunda ve Genel Kuruldaki bu görüşmelerde yapılan eleştirilerden dinledim ve değerlendirdim. Gördüm ki, bizde maalesef plan yapılmıyor, hayal yapılıyor. Sonuç bu. Birtakım varsayımlar üzerine güzel hayaller kuruluyor. Her dört Planda da, plan düşüncesi, plan bilimi ve plan verileri yoktur.” Konuşmasının devamında Dördüncü Beş Yıllık Plana yönelik eleştiriler getirmiştir. Bu çerçevede su, yer altı ve yer üstü kaynakları, emek ve kamu düzeninde var olduğunu düşündüğü bozuk düzenin, düzelmeyeceği yönündeki görüşlerini ifade etmiştir. Bu bağlamda Plana karşı çıkan şu cümleleri kurmuştur: “Türkiye’de şu anda Dördüncü Beş Yıllık Plan yapmanın gereği ve yeri yoktur. Akılcı bir plancının bunu bilmesi ve Hükümete önermesi gerekir. Türkiye’de yeni bir plan yapmanın gereği ve yeri yoktur. Anayasadaki zorunluluğa rağmen yoktur; çünkü Anayasanın aradığı plan, şu anda elde uygulanmamış olarak mevcuttur” Devamında bu düşüncesinin nedenlerini açıklamıştır.

Dördüncü Beş Yıllık Planda yaklaşık 865 milyar liralık yatırım öngörüldüğü bilgisini veren Ünsal, Türkiye’nin neden kalkınmadığına dair görüşlerini de ifade etmiştir.

Konuşmasının bir bölümünde Necmettin Erbakan’ın Erzincan’da atmış olduğu fabrika temelini söküp Ankara’ya götürmesi olayı ile ilgili de sözleri olmuştur: “Biliyorsunuz, ben dünyada, Türkiye’de demiyorum, dünyada ilk kez fabrika temelini söken ve bir araba bagajında taşıyan insanım. Bu davranışla, o yatırımın ciddi olmadığını kanıtlamak istiyordum. Planlı bir dönemde, programda ve planlarda olmayan bir işin ciddiyetine katılmadığımı belgelemek istiyordum. Ne var ki, planlarda bağlayıcı nitelik olmadığı için, Hükümette olanlar, bu işi, binalarını yaptırmak suretiyle, yani benim ciddiyetine inanmadığım bu işi, binalarını aynı yerde yaptırmak suretiyle önemli ölçüde gerçekleştirdiler ve benim bulunduğum yörede Erzincan halkına bu yatırımı mal ettiler. Bugün öğreniyoruz ki, yeni plancılar ve yeni uygulayıcılar, binaları yaptırılan ve geniş ölçüde halka mal edilen bu yatırımları Kayseri’ye nakletmişler... Hükümet kurmak için zaman zaman aranan 3-5 oy, fabrikaları kaydırıyor, büyük yatırımları kaydırıyor, planları altüst ediyor, önce

plancıları ve uygulayıcıları, planları bu hastalıklardan arındırmak lâzım. Ben bu Planda, birçok şeyin olduğu gibi, tekerlekli fabrikaların neden olmadığına şaşıyorum. Çünkü sadece Erzincan'dan değil, Yozgat'tan, Tokat'tan, yurdun pek çok yerinden bu yatırımların başka yörelere kaydırıldığını öğreniyoruz. Bu kaydırma işinde zorluk çekmemeleri için bir bölüme tekerlekli yatırımlar koymalı, bu yatırımları siyasi dengeyi sağlamak için istediğimiz tarafa kaydırmalıyız."³⁸⁶

Ünsal'ın, konuşmasının sözünü ettiği ve o yıllar da çok ses getiren temel sökme olayı şöyledir; Başbakan Yardımcı ve MSP lideri Necmettin Erbakan'ın MC döneminde attığı yüzlerce temel sürekli bir tartışma konusu olmuştur. Erbakan'ın temellerine en ilginç tepki CHP Erzincan Senatörü Niyazi Ünsal'dan gelmiştir. Ünsal, Erbakan'ın 1 Ağustos 1976'da Erzincan'da attığı "takım tezgâhları sanayi tesisi" temelini bir otomobil bagajına yükleyerek Ankara'ya getirmiş ve TBMM şeref kapısı önünde bir basın açıklaması yapmıştır. Açıklamada "*temel dedikleri 100 kiloluk bir beton yığınından ibaret. Tesisin yapımıyla ilgili hiçbir devlet kurumunda kayıt yok*" demiştir³⁸⁷.

III. 2. 3. 1. 26. Sıkıyönetim Münasebetiyle

Ünsal, Adana, Adıyaman, Ankara, Bingöl, Diyarbakır, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Gaziantep, Hakkari, İstanbul, Kahramanmaraş, Kars, Malatya, Mardin, Siirt, Sivas, Tunceli ve Urfa illerinde daha önce ilan edilmiş bulunan sıkıyönetimin yeniden 2 ay süre ile uzatılmasına ilişkin Başbakanlık tezkeresi hakkında söz almıştır.

Birleşik toplantıda ki konuşmasında ilk olarak dokuz senedir ülkenin bir sarsıntı içinde olduğunu bu sarsıntıların belirli ölçüde sıkıyönetimle dinebileceğini ancak kesilmeyeceğini ve süreceğini söylemiştir. Yaşanan sarsıntıların önemli yönetsel ve yapısal değişikliklerle kesileceği yönündeki düşüncesini ifade etmiştir. Ülkenin içinde bulunduğu olumsuz koşulların, toplumun çektiği sıkıntıların sorumlusunun o günkü muhalefet olduğunu yönünde eleştirisi de olmuştur. Hedef

³⁸⁶ CSTD, C:39, B:9, 18.11.1978, s.372.

³⁸⁷ Gökhan Atılğan-E.Atilla AYTEKİN vd. (edt.), *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Siyasal Hayat*, İstanbul 2015, s.683.

alan o cümleleri şöyledir: “*Beyler, bizdeki muhalefetin özelliği vardır, ağır sorumluluğu vardır. Bizdeki muhalefet, ülke yönetiminde 30 yıllık sorumluluğu olan muhalefettir. Ülkemizi sıkıyönetim ortamına iten muhalefettir, borç batağına batıran muhalefettir. Daha açık söyleyeyim, sıkıyönetimlik birtakım suçlular bugün Mecliste muhalefettedir. Bu Hükümetin büyük eksiği, böyle bir muhalefetin yaptıklarını bugüne kadar ele almamasındadır. Bu Hükümetin ve halkın büyük talihsizliği, böylesine sorumsuz bir muhalefetle karşı karşıya bulunmasındadır. Dikkat ediyorsanız, bir süredir radyo ve televizyon haberlerinde karalama ile yakalama haberleri birbirini izliyor. Hükümete karşı karalama haberlerini muhalefette bulunan birtakım sorumsuzlar sürdürüyor. Hükümet ise muhalefetteki bu sorumsuzların kurbanı olan gençleri topluyor. Her gün, grup grup, dizi dizi genç içeri giriyor; silahlar yakalanıyor, kanıtlar bulunuyor; ama nedense bu silahları gençlere verenler, yurda sokanlar, gençleri bu eylemlere itenler hiç, ama hiç yakalanmıyor.*” Bu eleştirileri üzerine AP sıralarında gürültüler oluşmuştur. Eleştirileri Ecevit Hükümetinden önce kurulu eski hükümet liderlerine yönelik devam etmiştir. Demirel dönemine sert eleştirilerle konuşmasına devam etmiştir. Bu konuşması CHP sıralarından alkış almıştır³⁸⁸.

III. 2. 3. 1. 27. Diğer Söz Almalar

Niğde Üyesi Kudret Bayhan'ın üyelik durumu münasebetiyle kişisel konuşma³⁸⁹.

25.5.1961 tarih ve 306 sayılı Milletvekili Seçimi Kanununun 9. maddesinin 9. bendi ile 13.7.1965 tarih ve 648 sayılı Siyasi Partiler Kanununun 8. maddesinin 2. fıkrasının ve 104. maddesinin yürürlükten kaldırılması hakkında kanun teklifi münasebetiyle kişisel konuşma³⁹⁰.

Devlet memurlarının disiplin cezalarının affına dair kanun tasarısı münasebetiyle kişisel konuşma³⁹¹.

³⁸⁸ TBMMTD, C:18, B:11, 20.6.1979, s.288.

³⁸⁹ CSTD, C:17, B:76, 11.7.1974, s.410.

³⁹⁰ CSTD, C:18, B:14, 17.12.1974, s.342.

³⁹¹ CSTD, C:22, B:63, 10.6.1975, s.347.

Eskişehir Üyesi Ömer Ucuzal ile Sinop Üyesi Nâzım İnebeyli'nin İçtüzüğü'nün 8. maddesine göre hazırladıkları dağıtım cetveline dair önermeleri münasebetiyle kişisel konuşma³⁹².

Başkanlık Divanı seçimlerine esas tutulacak dağıtım cetvelini hazırlamak üzere kurulan Özel Dağıtım Komisyonu Başkanlığının 11 Aralık 1975 tarihli 2 sayılı raporu münasebetiyle kişisel konuşma³⁹³.

1976 yılı Bütçe kanunu tasarısı münasebetiyle kişisel konuşma³⁹⁴.

Milli Eğitim Bakanlığı 1976 yılı Bütçe kanunu tasarısı münasebetiyle kişisel konuşma³⁹⁵.

Dışişleri Bakanlığı 1976 yılı Bütçe kanunu tasarısı münasebetiyle kişisel konuşma³⁹⁶.

Milli Savunma Bakanlığı İskan İhtiyaçları için sarfiyat icrası ve bu Bakanlıkça kullanılan gayrimenkullerden lüzumu kalmayanların satılmasına salahiyet verilmesi hakkında Kanunun 3. maddesinin değiştirilmesine ilişkin kanun tasarısı münasebetiyle kişisel konuşma³⁹⁷.

Usul hakkında kişisel konuşma³⁹⁸.

Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri arasında yapılan anlaşmalara dair Senato Araştırması isteyen önermesi münasebetiyle kişisel konuşma³⁹⁹.

Devlet Planlama Teşkilatınca kurulan "Kalkınma Fonu" na ayrılan dört yüz milyon liranın dağıtım şekli hakkında Senato Araştırması isteyen önermesi münasebetiyle kişisel konuşma⁴⁰⁰.

Usul hakkında kişisel konuşma⁴⁰¹.

³⁹² CSTD, C:24, B:13, 5.12.1975, s.291.

³⁹³ CSTD, C:24, B:18, 18.12.1975, s.349.

³⁹⁴ CSTD, C:25, B:30, 2.2.1976, s.79.

³⁹⁵ CSTD, C:25, B:34, 6.2.1976, s.695.

³⁹⁶ CSTD, C:26, B:37, 9.2.1976, s.408.

³⁹⁷ CSTD, C:27, B:42, 2.3.1976, s.120.

³⁹⁸ CSTD, C:28, B:65, 11.5.1976, s.186.

³⁹⁹ CSTD, C:28, B:68, 18.5.1976, s.297.

⁴⁰⁰ CSTD, C:28, B:74, 8.6.1976, s.433.

29.7.1970 günlü ve 1318 sayılı Finansman Kanununa ekli İşletme Vergisi ile ilgili II numaralı tabloda ve aynı Kanunun 12. maddesinde değişiklik yapılması hakkında kanun teklifi münasebetiyle kişisel konuşma⁴⁰².

AP ve CHP Grup Başkanlarının Genel Kurul çalışmalarına 28 Eylül 1976 Salı gününe kadar ara verilmesine dair önergesi münasebetiyle kişisel konuşma⁴⁰³.

Bazı vilayetlerde vuku bulduğu iddia edilen işkence olaylarına dair senato Araştırması isteyen önergesi münasebetiyle kişisel konuşma⁴⁰⁴.

Başbakan Süleyman Demirel tarafından kurulan Bakanlar Kurulu Programının görüşülmesi münasebetiyle kişisel konuşma⁴⁰⁵.

1803 sayılı Kanunun 15. maddesinin (A) fıkrasının değiştirilmesine dair kanun teklifi münasebetiyle kişisel konuşma⁴⁰⁶.

Antalya Üyesi Reşat Oğuz ve arkadaşlarının “Can güvenliği ve öğrenim özgürlüğü” konusunda bir Genel Görüşme açılmasına dair önergesi münasebetiyle kişisel konuşma⁴⁰⁷. Önergede imzaları bulunan isimler arasında Niyazi Ünsal’da vardır.

Cumhuriyet Senatosu Ankara Üyesi İbrahim Öztürk ve arkadaşlarının, ekonomimizin bugünkü durumu hakkında bir Genel Görüşme açılmasına dair önergeleri münasebetiyle kişisel konuşma⁴⁰⁸.

Cumhuriyet Senatosu Antalya Üyesi Reşat Oğuz ve arkadaşlarının, can güvenliği ve öğrenim özgürlüğü konusunda bir Genel Görüşme açılmasına dair önergeleri münasebetiyle kişisel konuşma⁴⁰⁹.

⁴⁰¹ CSTD, C:28, B:80, 23.6.1976. s.533.

⁴⁰² CSTD, C:28, B:88, 13.7.1976, s.823-824.

⁴⁰³ CSTD, C:28, B:93, 16.9.1976, s.883.

⁴⁰⁴ CSTD, C:29, B:4, 9.11.1976, s.49.

⁴⁰⁵ CSTD, C:33, B:68, 29.7.1977, s.114.

⁴⁰⁶ CSTD, C:33, B:69, 2.8.1977, s.137-148.

⁴⁰⁷ CSTD, C:34, B:2, 3.11.1977, s.34.

⁴⁰⁸ CSTD, C:34, B:5, 15.11.1970, s.220.

⁴⁰⁹ CSTD, C:34, B:10, 22.12.1977, s.421.

13. 7. 1965 tarih ve 648 Sayılı Siyasi Partiler Kanununun 111. Maddesinin Değiştirilmesi ve bu Kanuna Bir Ek Geçici Madde Eklenmesi Hakkında Kanun Teklifi münasebetiyle kişisel konuşma⁴¹⁰.

Başbakan Bülent Ecevit'in dış politikaya ilişkin konularda İttüzüğün 132. maddesi gereğince açıklaması münasebetiyle kişisel konuşma⁴¹¹.

Keban Barajı hakkında Senato Araştırması isteyen önergesi münasebetiyle kişisel konuşma⁴¹². Bu söz almaya ilişkin önergenin detayı, önergeleri başlığı altında verilmiştir.

TBMM Eski Üyeleri hakkında Kanun Tasarısı münasebetiyle kişisel konuşma⁴¹³.

TC Ziraat Bankasının açtığı krediler ve bunlara bağlı harcamalar hakkında Senato Araştırması isteyen önergesi münasebetiyle kişisel konuşma⁴¹⁴.

Danışma Kurulunun Cumhuriyet Senatosunun çalışmalarıyla ilgili 19.4.1978 tarih ve 3 sayılı kararı münasebetiyle kişisel konuşma⁴¹⁵.

Bütçe Karma Komisyonu tarafından açık bulunan Sayıştay Birinci Başkanlığı ve 7 üyelik için yapılan seçimin onaylanmasına dair Bütçe Karma Komisyonu raporu münasebetiyle kişisel konuşma⁴¹⁶.

İşkence olayları hakkında Senato Araştırması isteyen önergesi münasebetiyle⁴¹⁷.

Bazı Kamu Personeline Tayin Bedeli Verilmesi Hakkında Kanun Tasarısı münasebetiyle⁴¹⁸.

926 sayılı Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Kanununun 31. Maddesinin (A) Bendi ile 49. ve Ek Geçici 14. Maddelerinin Değiştirilmesine, 66 ve 112. Maddesinin

⁴¹⁰ CSTD, C:36, B:30, 12.2.1978, s.268-289.

⁴¹¹ CSTD, C:37, B:41, 23.3.1978, s.159.

⁴¹² CSTD, C:37, B:45, 6.4.1978, s.223.

⁴¹³ CSTD, C:37, B:46, 11.4.1978, s.236.

⁴¹⁴ CSTD, C:37, B:49, 20.4.1978, s.302.

⁴¹⁵ CSTD, C:37, B:51, 25.4.1978, s.338.

⁴¹⁶ CSTD, C:37, B:52, 27.4.1978, s.365.

⁴¹⁷ CSTD, C:37, B:56, 11.5.1978, s.493.

⁴¹⁸ CSTD, C:38, B:68, 22.6.1978, s.120.

3. Fıkra (d) Bendinin Yürürlükten Kaldırılmasına İlişkin Kanun Tasarısı münasebetiyle⁴¹⁹.

Usul hakkında kişisel konuşma⁴²⁰.

Kamu Yönetiminde ve Harcamalarında Etkinlik ve verimliliği Sağlamak ve Savurganlığı önlemek amacıyla alınacak ekonomik ve Mali Önlemler Hakkında Yetki Kanunu tasarısı münasebetiyle⁴²¹.

Cumhuriyet Senatosu Cumhurbaşkanınca Seçilen Üye Zeyyat Baytara ve arkadaşlarının, şiddet olayları üzerinde bir Genel Görüşme açılmasına dair önermeleri münasebetiyle⁴²².

Usul hakkında kişisel konuşma⁴²³.

Cumhuriyet Senatosu Elazığ Üyesi Cahit Dalokay ve arkadaşlarının, başta eğitim enstitüleri olmak üzere Milli Eğitimimiz üzerinde bir Genel Görüşme açılmasına dair önermeleri münasebetiyle kişisel konuşma⁴²⁴.

1979 Yılı Bütçe Kanunu Tasarısının 47. maddesinin (E) fıkrasının yeniden düzenlenmesi münasebetiyle kişisel konuşma⁴²⁵.

3202 sayılı Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine, Bazı Maddeler Eklenmesine ve 20. Maddesinin Kaldırılmasına dair kanun tasarısı münasebetiyle⁴²⁶.

669 sıra sayılı teklifin öncelik ve ivedilikle görüşülmesi hususunda verilen önerge üzerinde kişisel konuşma⁴²⁷.

633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı kuruluş ve görevleri hakkındaki kanunun 36. maddesinin değiştirilmesine ve bu kanuna 3 geçici madde eklenmesine dair kanun teklifi münasebetiyle kişisel konuşma⁴²⁸.

⁴¹⁹ CSTD, C:38, B:70, 28.6.1978, s.170-176.

⁴²⁰ CSTD, C:38, B:72, 19.9.1978, s.322.

⁴²¹ CSTD, C:38, B:74, 26.9.1978, s.388.

⁴²² CSTD, C:39, B:4, 8.11.1978, s.75-113.

⁴²³ CSTD, C:39, B:5, 9.11.1978, s.186.

⁴²⁴ CSTD, C:40, B:24, 9.1.1974, s.51.

⁴²⁵ CSTD, C:42, B:41, 11.2.1979, s.432.

⁴²⁶ CSTD, C:43, B:53, 3.4.1979, s.349.

⁴²⁷ CSTD, C:32, B:39, 24.2.1977, s.33.

222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanununun 16.7.1965 tarihli ve 693 sayılı Kanunla değişik geçici 2. maddesinin değiştirilmesi ve bu maddeye bir fıkra eklenmesine dair kanun tasarısı münasebetiyle kişisel konuşma⁴²⁹.

Usul hakkında kişisel konuşma⁴³⁰.

Ocak 1962 tarih ve 1 sayılı Kanunun 5.6.1975 tarih ve 1905 sayılı Kanunla değişik 1. maddesinin değiştirilmesi ve bu Kanuna 1 geçici madde eklenmesine dair kanun, teklifi münasebetiyle kişisel konuşma⁴³¹.

Bazı Orman Suçlarının Affına ve Bunlardan Mütevellit İdare Şahsi Haklarının Düşürülmesine Dair 1542 sayılı Kanun ile 26 Haziran 1973 Gününde Aynı Başlık Altında Kabul Edilen 1779 sayılı Yasa hakkında Cumhuriyet Senatosu Genel Kurulunun 29 Haziran 1976 tarihli 82. Birleşiminde alınan karar ile Millet Meclisi Genel Kurulunun 5 Ocak 1977 tarihli 28. Birleşiminde alınan kararların birbirine aykırı olması nedeniyle konunun çözümü için Anayasanın 92. maddesine göre bir Karma Komisyon kurulup kurulamayacağına dair Anayasa ve Adalet Komisyonu raporu münasebetiyle kişisel konuşma⁴³².

Ünsal, bunların haricinde gizli oturumlarda da söz almıştır;

Dış siyasi olayların meydana getirdiği şartları görüşmek üzere toplanmış bulunan Türkiye Büyük Millet Meclisi çalışmalarının 20 Temmuz 1974 Cumartesi günü saat 15.00'e kadar ertelenmesine ilişkin başbakanlık tezkeresi hakkında⁴³³.

III. 2. 3. 2. Önergeler

Cumhuriyet Senatosu Erzincan Üyesi Niyazi Ünsal'ın farklı konularda sözlü ve yazılı soruları ile araştırma önermeleri vardır. Önergeler toplantı yılları dikkate alınarak sırasıyla verilmiştir.

⁴²⁸ CSTD, C:32, B:45, 24.3.1977, s.328.

⁴²⁹ CSTD, C:32, B:45, 24.3.1977, s.310-319.

⁴³⁰ CSTD, C:32, B:42, 15.3.1977, s.213.

⁴³¹ CSTD, C:32, B:39, 24.2.1977, s.37-55.

⁴³² CSTD, C:37, B:62, 1.6.1978, s.641.

⁴³³ TBMMTD, C:13, B:2, 18.7.1974, s.11.

III. 2. 3. 2. 1. Tıp Öğreniminden Sonra İntörn Olan Öğrencilere Dair

Niyazi Ünsal'ın, Cumhuriyet Senatosu Başkanlığına Hacettepe ve Atatürk Üniversitelerinde normal tıp öğreniminden sonra İntörn olan öğrencilere dair bir soru önergesi sunmuştur. Bu önerge, 5 Mayıs 1965 tarihli 55. birleşimde Milli Eğitim Bakanlığı'na gönderilmiştir⁴³⁴. Önergenin içeriğinde Hacettepe ve Atatürk Üniversitelerinde normal tıp öğreniminden sonra doktor olacak öğrencilere diploma vermeden intörn doktor adıyla bir sene uygulama yaptırıldığı ancak bu uygulamanın her iki üniversite de farklı biçimde uygulandığı bilgisi yer alır. Bu farklılık ücret alıp almama konusundadır. Ayrıca bu üniversitelerde profesörler kararı ile öğrenim sürelerinde 6 aylık süre ile değişiklik yapıldığı konusu yer alır. Bu iki mesele üzerinden Milli Eğitim Bakanı tarafından yazılı olarak cevaplandırmasını istediği 3 maddelik soru yöneltmiştir. Sorulara ilişkin cevap dönemin Milli Eğitim Bakanı Mustafa Üstündağ tarafından verilmiştir⁴³⁵.

III. 2. 3. 2. 2. Amerikan Firmasıyla Yapılan Sözleşmeye Dair

Ünsal'ın, bir Amerikan firmasıyla yapılan sözleşmeye dair sunduğu soru önergesi 30 Mart 1976 tarihinde Dışişleri Bakanlığına gönderilmiştir⁴³⁶. Soru önergesinde Ünsal'ın ifadeleriyle şu konu yer alır: *“Sahipleri arasında Rum asıllı Amerikalıların bulunduğu bir Amerikan firmasıyla Cephe Hükümetinin anlaşma yaparak, ambargo, Kıbrıs sorunu, haşhaş ekimi konularında, Amerika da lehimize kamuoyu oluşturmak istediği ve bu iş için firmalara büyük paralar ödediği söylentileri üzerine bütçe görüşmelerinde durumu Dışişleri Bakanından sordum. Bakanın verdiği yazılı cevapta, Amerikan firmasıyla sözleşme yapıldığı doğrulanmış, fakat soruda olduğu halde bazı konulara nedense cevap verilmemiştir. Durumun iyiden açıklık kazanması için cevap verilmeyen kısımları yeniden soruyorum.”* Dört maddelik sorunu ilk maddesi: *“Ambargo, Kıbrıs sorunu ve haşhaş ekimi konularında Amerika'da lehimize kamuoyu oluşturmaları için kaç Amerikan firmasıyla sözleşme yapılmıştır? Sözleşme yapılan firmaların adı ve sözleşme tarihleri nedir? Bu firmalar bugüne kadar, lehimize ne gibi çalışmalar yapmıştır ve ne sonuçlar alınmıştır?*

⁴³⁴ CSTD, C:15, B:55, 5.5.1974, s.352.

⁴³⁵ CSTD, C:17, B:63, 30.5.1974, s.38-39.

⁴³⁶ CSTD, C:27, B:50, 30.3. 1976, s.282.

Firmaların sahipleri veya görevlileri arasında Rum asıllı Amerikalı var mıdır?” İkinci maddesi: “Bu iş için firmalara kaç lira ödenmiştir?” Üçüncü maddesi: “Üzerinde durduğumuz konularda, Amerikalılarla son derece uyuşmadığımız bir sırada, böyle bir işi Amerikalı firmalara vermeye Hükümeti zorlayan etkenler nedir?” Dördüncü ve son maddesi: “Daha evvel verdiğiniz cevabın bir bölümünde, ‘bütün milletler bu kabil haklarını Amerika’da, bu alanda uzmanlaşmış firmalar eliyle yürütür.’ diyorsunuz. Orada durum böyle olduğuna göre acaba, Türkiye’de Amerikan çıkarlarını hangi uzmanlaşmış firmalar yürütmektedir?” şeklindedir. Ünsal bu soruların içtüzük uyarınca Dışişleri Bakanı tarafından yazılı olarak cevaplandırılmasını istemiştir.

Yöneltilen soru önergesine dönemin Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil tarafından yine 4 maddelik bir cevap verilmiştir. Yanıtında satır başlıklarında; Ambargo, Kıbrıs ve haşhaş ekimi konularında, biri esas itibarıyla basın-yayın organları nezdinde çalışmak, diğeri kongrede lobby faaliyetlerinde bulunmak üzere iki Amerikan firması ile ortak bir sözleşme imzalandığı belirtilmiştir. Hem basın-yayın temasları için tutulan firmanın hem de kongrede faaliyet gösteren avukatlık firmasının adları zikredilmiştir. Sözleşme tarihleri yer almıştır. Bu firmaların, Türkiye’nin Washington Büyükelçiliğinin denetim ve gözetimi altında olduğu, firmaların sahipleri veya görevlileri arasında Rum asıllı Amerikalı’nın olmadığı belirtilmiştir. Firmaların faaliyetleri, bir yandan senatör ve milletvekilleri ile onların tutumları üzerinde büyük etki sahibi bulunan yardımcıları ve ilgili komitelerin kilit mevkiinde uzmanları ile özel görüşmeler yapılarak, Türk görüşlerinin anlatılması ve Rum kulisinin ileri sürdüğü iddiaların karşılanması, öte yandan aynı yönde basın-yayın mensuplarının aydınlatılması şeklindedir. Firmalara ödenen ücretlerin açıklanması usulden olmadığı için rakam verilmemiştir. Ayrıca son olarak Amerika’nın da Türkiye’de bir kamuoyu oluşturma firmasına müracaat edip etmediği hususunda ise, Bakanlığa ulaşılmış bir bilgi olmadığı belirtilmiştir⁴³⁷.

⁴³⁷ CSTD, C:28, B:74, 8.6.1976, s.452-453.

III. 2. 3. 2. 3. Anayasa Mahkemesinin Hesapları İnceleme Komisyonu Kararına Dair

Ünsal'ın, Anayasa Mahkemesinin Hesapları İnceleme Komisyonu ile ilgili 22.2.1977 tarih ve 15892 sayılı Kararından sonra harcamaların denetiminin nasıl yapılacağına dair bir soru önergesi vardır. Önerge şöyledir: “*Anayasa Mahkemesi 22.2.1977 gün ve 15982 sayılı Kararıyla, Cumhuriyet Senatosu ve Millet Meclisi Hesaplarını inceleme Komisyonlarının Kuruluş ve Çalışmalarını Anayasanın 4., 64., 91., 93. maddelerine aykırı bulmuştur. Her iki meclisin hesaplarını inceleyerek komisyonların kuruluş ve çalışması Anayasanın anılan maddelerine aykırı olduğuna göre, yapılan harcamaların denetimi bundan böyle nasıl gerçekleştirilecektir? Bunu ilgiyle öğrenmek istiyoruz. Ayrıca; Millet Meclisi kesiminden imza ve harcama yetkisi bulunmayan geçici başkanın ödeme yaptığı, milletvekillerine maaş ve yolluk ödediği bilindiğine göre, bu konuya açıklık getirmeyi düşünüyor musunuz?*” İç tüzük uyarınca yazılı olarak cevaplandırılmasını istemiştir. Dönemin Cumhuriyet Senatosu Başkanı Sırrı Atalay'ın yazılı cevabı ise şöyledir: “*...Cumhuriyet Senatosunun harcama ve hesaplarının mutlaka denetime tabi tutulması zorunluluğu vardır. Bunun için Anayasa Mahkemesinin görüşüne uygun olarak Cumhuriyet Senatosu Hesaplarını İnceleme Komisyonunun yaptığı denetim yerine Sayıştayın denetimini sağlayacak yasal değişikliklere gidilmesi veya Komisyonca düzenlenen üçer aylık raporların Genel Kurullarda görüşülen konusu yapılması için tüzük değişikliğinin yapılması gerekmektedir...*” Senato başkanı ayrıca konuyu her iki Meclisi ilgilendirdiğini bunun için ilk fırsatta Müşterek Divana götürülerek bu meselenin çözümleneceğini belirtmiştir⁴³⁸.

III. 2. 3. 2. 4. Doğu İllerinde Okul Açılmayan Köy Sayısı ve Öğretmen Açığına Dair

Ünsal'ın, Doğu illerinde okul açılmayan köy sayısı ile öğretmen açığına dair sunmuş olduğu yazılı soru önergesi, 18 Ekim 1977 tarihinde Milli Eğitim Bakanlığına gönderilmiştir⁴³⁹. Ünsal, toplamda 10 soru yöneltmiştir. Bunlar sorular; aralarında Erzincan'ın da bulunduğu sayılı bazı illerde okul açılmayan köy sayısı,

⁴³⁸ CSTD, C:33, B:78, 28.9.1977. s.255.

⁴³⁹ CSTD, C:33, B:87, 18.10.1977, s.376.

geçici binalarda açılan okul sayısı, öğretmen açığı sayısı, temel eğitim çağındaki çocuk sayısı, bu illere 1977-78 öğretim yılı için atanan yüksek öğrenimli öğretmen sayısı, 1976-77 öğretim yılında bu illerde kullanılan vekil öğretmen kadrosu? Şeklindedir. Diğer 4 soru ise öğretmen yetiştiren okullara ilişkindir. Ünsal'ın yazılı soru önergesine ilgili cevap dönemin Milli Eğitim Bakanı Nahit Menteşe tarafından gelmiştir. Toplamda 21 ile ait istatistiki rakamlar tablo halinde verilmiştir. İllerin durumu ile ilgili verilen bu bilgiler altı başlık altında toplanmıştır. Örneğin Erzincan'ı ilgilendiren ve soru ile ilgili genel durumunu belirten rakamlar şöyledir:

Okulsuz köy sayısı: 74

Geçici bina okul sayısı: 151

Halen öğretmen açığı: 55

Temel eğitim çağındaki (7-12 yaş) nüfus: 45389

1977-78'de atanan yük. öğ. öğrt. sayısı: 42

1976-77 yılı vekil öğretmen kadrosu: 70

Yanıttta ayrıca adı geçen illerde nüfusu 250'nin altında bulunan ufak ve dağınık yerleşim birimlerine, ayrı okul yapılmayıp her ilçe düzeyinde yatılı bölge okulu yapılması yönünde bir karar olduğu veya mevcutlarının kapasitesinin arttırılması için de genişletme yapımlarına devam edildiği bilgisi vardır⁴⁴⁰.

III. 2. 3. 2. 5. Devletin Ödediği Kira ve Kiralardan Aldığı Paraya Dair

Ünsal'ın, son bir yıl içinde Devletin yurt içinde ve yurt dışında özel mülkiyet sahiplerine ödediği kira bedeli ile kiralardan aldığı paraya dair yazılı soru önergesi dönemin Maliye Bakanı vekili Devlet Bakanı Hikmet Çetin tarafından yazılı olarak cevaplandırılmıştır. Cevapta yer alan rakamlara ilişkin bilgiler şöyledir: "1976 mali yılında; yurt içinde 168 988 380 lira, yurt dışında 41 319 629 lira olmak üzere toplam 210 308 009 lira kira ödenmiş olup, yurt içindeki taşınmaz malların idare geliri olarak 48 464 536 lira tahsil edilmiş bulunmaktadır."⁴⁴¹

⁴⁴⁰ CSTD, C:34, B:4, 10.11.1977, s.211-213.

⁴⁴¹ CSTD, C:37, B:42, 28.3.1978, s.186-187.

III. 2. 3. 2. 6. Keban Barajına Dair

Ünsal'ın, Senato Başkanlığına sunmuş olduğu araştırma önermeleri de vardır. Keban Barajı hakkında Senato Araştırması isteyen önermesinin içeriği baraj sahasında kalan köy halkının sorunları üzerinedir. İşletmeye açılışının üzerinden iki yıl geçmesine rağmen barajla ilgili hukuki işlemlerin bir sonuca bağlanmadığı belirtilmiştir. Kamulaştırma sürecinde usulsüzlüklerin yaşandığı öne sürülmüştür. Önergede Keban Barajı nedeniyle 164 köyün kaybolduğu projede olan köprülerin ve yolların yapılmadığı yönünde bilgiler vardır. Daha başka sorunlarda sıralanmıştır ve bir araştırma yapılmasına dair şu sonuç yer almıştır. Önergede değindiği konuların aydınlığa çıkması araştırma yapılmasına bağlı olduğu şöyle belirtilmiştir: *“Yukarıda değindiğim konuların aydınlığa çıkması; Keban projesine dâhil kamulaştırmalar; kamulaştırmalarla ilgili ödemeler projede olduğu halde yapılmayan işler ve bu projenin uygulama sonucu ortaya çıkan iskân işlemleri üzerinde bir araştırma yapılmasına bağlıdır. C. Senatosu İçtüzüğü'nün 133 ncü maddesi uyarınca teklifimin işleme konmasını arz ederim”*⁴⁴² Bu önerge divan üyesi tarafından okunması üzerine Ünsal, önerge hakkında söz alarak bir konuşma yapmıştır.

III. 2. 3. 2. 7. Diğer Önergeler

Cumhuriyet Senatosu Erzincan Üyesi Niyazi Ünsal, 1972-1973 öğretim yılında mezun olan öğretmenlere dair, yazılı bir soru önergesi vermiştir. Bu önerge, 27 Aralık 1973 Perşembe günü gerçekleşen birleşimde Milli Eğitim Bakanlığına gönderilmiştir⁴⁴³. Ünsal'ın sunmuş olduğu önerge dönemin Milli Eğitim Bakanı Orhan Dengiz tarafından cevaplandırılmıştır.

Niyazi Ünsal'ın, afete uğrayan vatandaşlara açılan kredilere dair, vermiş olduğu soru önergesi 15 Ocak 1974 Salı günü yapılan birleşimde İmar ve İskan Bakanlığına gönderilmiştir⁴⁴⁴. Soru önergesi dönemin İmar ve İskan Bakanı Ali Topuz tarafından cevaplandırılmıştır.

⁴⁴² CSTD, C:37, B:45, 6.4.1978, s.222-223.

⁴⁴³ CSTD, C:13, B:16, 27.12.1973, s.244.

⁴⁴⁴ CSTD, C:13, B:19, 15.1.1974, s.276.

Ünsal'ın, tekel maddelerinin dağıtımına dair, vermiş olduğu yazılı soru önergesi 19 Şubat 1974 Salı günü yapılan birleşimde Gümrük ve Tekel Bakanlığına gönderilmiştir⁴⁴⁵.

Ünsal, Harun Karadeniz isimindeki mühendisin tedavisine engel olanlar hakkında ne gibi işlem yapıldığına dair soru önergesi vermiştir. Önerge dönemin Adalet Bakanı İsmail Müftüoğlu tarafından yazılı olarak cevaplandırılmıştır⁴⁴⁶.

Ünsal'ın, 657 sayılı Meyak Yasasının 190. maddesi uyarınca memurların maaşlarından kesilen % 5'lere dair yazılı soru önergesi, 4 Kasım 1975 tarihli birleşimde Başbakanlığa gönderilmiştir⁴⁴⁷. Bu önerge dönemin Maliye Bakanı Yılmaz Ergenekon tarafından cevaplandırılmıştır⁴⁴⁸.

Ünsal'ın, vermiş olduğu Frankfurt Fatih Camii İmamı ve Cami Yaptırma, Yaşatma Derneği başkanına dair yazılı soru önergesi, 29 Haziran 1976 Salı günü gerçekleşen birleşimde Başbakanlığa gönderilmiştir⁴⁴⁹. Soru önergesi, dönemin Devlet Bakanı Hasan Aksay tarafından cevaplandırılmıştır⁴⁵⁰.

Ünsal'ın, Cumhuriyet Gazetesinin 12 Temmuz 1976 günlü okuyucu mektupları sütununda çıkan bir yazıya dair vermiş olduğu soru önergesi, 28 Temmuz 1976 Çarşamba günü gerçekleşen birleşimde İçişleri Bakanlığına gönderilmiştir⁴⁵¹. Bu önerge, dönemin İçişleri Bakanı Oğuzhan Asiltürk tarafından cevaplandırılmıştır⁴⁵². Cumhuriyet Gazetesinin ilgili bölümünde çıkan yazı, Erzincan Üzümlü bucağında çıktığı belirtilen bir olaya ilişkindir⁴⁵³.

Ünsal'ın, 12 Aralık 1976 tarihli gazetelerde neşredilen bir yazıya dair vermiş olduğu soru önergesi, 21 Aralık 1976 Salı günü gerçekleştirilen birleşimde İçişleri

⁴⁴⁵ CSTD, C:13, B:30, 19.2.1974, s.480.

⁴⁴⁶ CSTD, C:24, B:1, 1.11.1974, s.81-82.

⁴⁴⁷ CSTD, C:24, B:2, 4.11.1975, s.87

⁴⁴⁸ CSTD, C:24, B:2, 4.11.1975, s.101.

⁴⁴⁹ CSTD, C:28, B:82, 29.6.1976, s.641.

⁴⁵⁰ CSTD, C:28, B:92, 14.9.1976, s.871.

⁴⁵¹ CSTD, C:28, B:90, 28.7.1976, s.856.

⁴⁵² CSTD, C:28, B:92, 14.9.1976, s.872-873.

⁴⁵³ *Cumhuriyet*, 12 Temmuz 1976, s.7.

Bakanlığına gönderilmiştir⁴⁵⁴. Soru önergesi, dönemin İçişleri Bakanı Oğuzhan Asiltürk tarafından cevaplandırılmıştır⁴⁵⁵.

Ünsal'ın, Siret-i Nebi Konferansına dair vermiş olduğu yazılı soru önergesi, 25 Ocak 1977 tarihinde gerçekleştirilen birleşimde Başbakanlığa gönderilmiştir⁴⁵⁶.

Ünsal'ın, Zirai Donatım Kurumuna alınan kadrolar ve yapılan atamalara dair vermiş olduğu soru önergesi 2 Ağustos 1977 tarihli birleşimde Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığına gönderilmiştir⁴⁵⁷. Önerge, dönemin Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanı Fehim Adak tarafından cevaplandırılmıştır⁴⁵⁸.

Ünsal'ın, yaralanan ve tedavi edilmekte olduğu hastanede vefat eden bir öğrenci hakkında vermiş olduğu soru önergesi, 13 Eylül 1977 tarihli birleşimde Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına gönderilmiştir⁴⁵⁹. Önerge, dönemin Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanı Cengiz Gökçek tarafından cevaplandırılmıştır⁴⁶⁰.

Ünsal'ın, Amerikalı bir gazeteci ve yazara dair vermiş olduğu yazılı soru önergesi, 11 Ekim 1977 tarihli birleşimde İçişleri Bakanlığına gönderilmiştir⁴⁶¹. Bu önerge, dönemin İçişleri Bakanı Korkut Özal tarafından cevaplandırılmıştır⁴⁶².

Ünsal'ın, siyasi suçlu tutukluların sayısına dair vermiş olduğu yazılı soru önergesi, 18 Ekim 1977 tarihli birleşimde Adalet Bakanlığına gönderilmiştir⁴⁶³. Bu önerge, dönemin Adalet Bakanı Necmettin Cevheri tarafından cevaplandırılmıştır⁴⁶⁴.

Ünsal'ın, 1976 ve 1977 yılındaki tahsise tabi mallara dair vermiş olduğu yazılı soru önergesi, 18 Ekim 1977 tarihli birleşimde Sanayi ve Teknoloji Bakanlığına

⁴⁵⁴ CSTD, C:29, B:15, 21.12.1976, s.293.

⁴⁵⁵ CSTD, C:29, B:19, 4.1.1977, s.445.

⁴⁵⁶ CSTD, C:29, B:25, 25.1.1977, s.577.

⁴⁵⁷ CSTD, C:33, B:69, 2.8.1977, s.130.

⁴⁵⁸ CSTD, C:33, B:75, 18.8.1977, s.207-208.

⁴⁵⁹ CSTD, C:33, B:82, 13.9.1977, s.266.

⁴⁶⁰ CSTD, C:33, B:83, 4.10.1977, s.307-309.

⁴⁶¹ CSTD, C:33, B:85, 11.10.1977, s.344.

⁴⁶² CSTD, C:34, B:7, 13.12.1977, s.330-331.

⁴⁶³ CSTD, C:33, B:87, 18.10.1977, s.376.

⁴⁶⁴ CSTD, C:34, B:1, 1.11.1977, s.30.

gönderilmiştir⁴⁶⁵. Bu önerge, dönemin Sanayi ve Teknoloji Bakanı Oğuzhan Asiltürk tarafından cevaplandırılmıştır⁴⁶⁶.

Ünsal'ın, Ziraat Bankası'na 1976 ve 1977 yıllarında sanayi ve ticari kredisi açılan anonim şirket ve kurumlara dair vermiş olduğu yazılı soru önergesi, 18 Ekim 1977 tarihli birleşimde Ticaret Bakanlığına, gönderilmiştir⁴⁶⁷. Bu önerge, dönemin Ticaret Bakanı Ağâh Oktay Güner tarafından cevaplandırılmıştır⁴⁶⁸.

Ünsal, Cumhuriyet Senatosu Başkanlığına, Cumhuriyet Senatosu emniyet mensupları ve sağlık personeline dair bir soru önergesi vermiştir⁴⁶⁹. Bu önerge, dönemin Cumhuriyet Senatosu Başkanı Sırrı Atalay tarafından cevaplandırılmıştır⁴⁷⁰.

Ünsal'ın, Ziraat Bankası'na 1976 ve 1977 yıllarında sanayi ve ticari kredisi açılan anonim şirket ve kurumlara dair vermiş olduğu soru önergesi dönemin Ticaret Bakanı Teoman Köprülüler tarafından yazılı olarak cevaplandırılmıştır⁴⁷¹. Yukarıda da geçtiği gibi Ünsal'ın aynı başlıklı soru önergesi zaten mevcuttur bu ise aynı konuda verdiği ikinci önerge'dir.

Ünsal, Sireti Nebi Konferansına dair ikinci kez yazılı soru önergesi vermiştir⁴⁷².

Ünsal'ın, ayrıca Cumhuriyet Senatosu İçtüzüğü'nün 133. maddesi uyarınca Senato Araştırması isteyen önerge'leri vardır. Bunlar;

Türkiye ile Amerika Birleşik Devletleri arasında yapılan anlaşmalara dair⁴⁷³. Türkiye ile ABD arasında yapılan anlaşmalar için senato araştırması isteyen bu önerge Cumhuriyet Senatosu'nda reddedilmiştir⁴⁷⁴

Devlet Planlama Teşkilâtınca kurulan "Kalkınma Fonu" na ayrılan dört yüz milyon liranın dağıtım şekli hakkında⁴⁷⁵.

⁴⁶⁵ CSTD, C:33, B:87, 18.10.1977, s.376.

⁴⁶⁶ CSTD, C:34, B:6, 17.12.1977, s.295-296.

⁴⁶⁷ CSTD, C:33, B:87, 18.10.1977, s.376.

⁴⁶⁸ CSTD, C:34, B:7, 13.12.1977, s.331-332.

⁴⁶⁹ CSTD, C:35, B:24, 2.2.1978, s.21.

⁴⁷⁰ CSTD, C:35, B:25, 7.2.1978, s.157-158.

⁴⁷¹ CSTD, C:37, B:58, 18.5.1978, s.530-531.

⁴⁷² CSTD, C:44, B:11, 4.12.1979, s.250.

⁴⁷³ CSTD, C:28, B:68, 18.5.1976, s.296.

⁴⁷⁴ *Milliyet*, 19 Mayıs 1976, s.3.

Bazı vilayetlerde vuku bulduğu iddia edilen işkence olaylarına dair⁴⁷⁶. İşkencelerle ilgili Senato araştırması isteyen bu önergesi reddedilmiştir⁴⁷⁷

TC Ziraat Bankasının açtığı krediler ve bunlara bağlı harcamalar hakkında⁴⁷⁸. İşkence olayları hakkında⁴⁷⁹.

III. 2. 3. 3. Demeç ve Söylevler

Cumhuriyet Senatosu Erzincan Üyesi Niyazi Ünsal'ın demeçleri, Senatonun toplantı yılları dikkate alınarak sırasıyla verilmiştir.

III. 2. 3. 3. 1. Öğretmen İhtiyacı ve Atamaları

Niyazi Ünsal, 13 Kasım 1973 Salı günü yapılan 4. birleşimin birinci oturumunda gündem dışı söz almıştır. Bu demeci, öğretmen ihtiyacı ve öğretmen atamaları hakkındadır. İllerden aldığı telefonlardan, yazılardan, mektuplardan, haberlerden bir çıkarım yaparak, dönem itibariyle öğretmen ihtiyacının sanıldığından daha fazla olduğunu belirtmiştir. Veli ve okul aile birliklerinin öğretmen taleplerini hatırlatmıştır. Erzincan, Kuruçay Ortaokulu'nun bir öğretmenle idare edildiğini söylemiştir. Daha sonra o dönemde öğretmen atamalarında yaşanan güçlükleri dile getirmiştir. Genel olarak öğretmen atamalarında bürokrasinin tutumuna eleştirel bir bakış açısı vardır. Polis fişi ile atama yönteminin durdurulması gerektiğini savunmuştur. Açıklamalarına AP sıralarından yanıt gelmiştir. Konuşmasını bitirirken, okulların öğretmensizliğini öğretmenlerin huzursuzluğunu bir defa daha Yüce Senatonun kürsüsünden duyulmasında yarar gördüğünü ifade etmiştir⁴⁸⁰.

III. 2. 3. 3. 2. Petrol Krizi

8 Ocak 1974 Salı günü yapılan birleşimde gündem dışı söz alan Ünsal'ın, dünyadaki petrol krizi, bu krizin memleketimize etkisi, doğal kaynaklarımızın devletleştirilmesine dair gündem dışı demecinde, genel görüşünü ifade eden şu bölüm yer alır: “Sayın senatörler; ulusların kendi öz kaynaklarına sahip çıkması

⁴⁷⁵ CSTD, C:28, B:74, 8.6.1976, s.433.

⁴⁷⁶ CSTD, C:29, B:4, 9.11.1976, s.48.

⁴⁷⁷ *Milliyet*, 10 Kasım 1976, s.3

⁴⁷⁸ CSTD, C:37, B:49, 20.4.1978, s.301.

⁴⁷⁹ CSTD, C:37, B:56, 11.5.1978, s.492.

⁴⁸⁰ CSTD, C:13, B:4, 13.11.1973, s.111.

kadar doğal bir şey olamaz. Bu, her ulustan ve ulusları yöneten hükümetlerden beklenen bir davranıştır. Eğer bir yerde öz kaynaklar ulusun elinde değilse; demiri, kömürü, bakırı, boraksı, petrolü kısacası öz kaynakları ulus işletmiyorsa, ya da ulusu yöneten hükümetler öz kaynakları ulus yararına tam kullanmıyorsa, bu yerde sağlıklı bir ulustan ve ulusçu bir hükümetten söz edilemez. Hele bu yerde ulusu yöneten hükümetler öz kaynakları kontrol edemeyeceği biçimde yabancıların eline bırakmışsa o ülkede bağımsızlıktan, özgürlükten de söz edilemez. Böyle bir ülkede düzenli bir ekonomi ve düzenli bir yaşantı sağlanamaz. Bu ülkeyi bu durumdan kurtarmanın tek çaresi ulus adına o ülkenin öz kaynaklarına el koymaktır.”⁴⁸¹

Ünsal, petrolün millileştirilmesini istemiştir⁴⁸².

Bu demecindeki sözlerinden, özellikle madenlerin işletilmesi konusunda devletçilik ilkesini benimsediği de anlaşılmıştır.

1974 yılı sonrasında tüm dünyanın sürüklendiği kriz koşullarında, petrol fiyatlarında da ani sıçramalar gerçekleşmiştir. Türkiye'nin kriz koşullarına tepkisi, bu arada çok gerginleşen siyasi rekabetin yarattığı sürekli bir seçim ekonomisi atmosferi içinde, bunalımın ülke ekonomisine yansımaları ne pahasına olursa olsun ertelemeye çalışılmak oldu. Hem petrol fiyatının üç misli arttığı bu yıllarda Türkiye'de petrol türevlerinin fiyatları pek az değiştirilmiştir⁴⁸³

III. 2. 3. 3. Keban Barajı ve Kemaliye

19 Mart 1974 tarihli 38. birleşimde, Keban Barajının dolması nedeniyle mahsur kalan Kemaliye ilçesinin 24 köyünün karşılaştığı sorunlar konusunda gündem dışı demeci vardır.

Salı günü yapılan birleşimde gündem dışı söz istemiştir. Bunun üzerine Senato Başkanı, gündem dışı konuşma istemlerini Başkanlığın takdir yetkisini azami ölçüde kullanarak yerine getirmiş bulunduğunu belirtmiştir. Ünsal, gündem dışı konuşma isteminde direnmiştir. Önemli bir konu olduğunu belirtmiştir. Bunun üzerine, gündem dışı konuşma talebi yapılan oylama sonucunda kabul edilmiştir. Demecinde

⁴⁸¹ CSTD, C:13, B:17, 8.1.1974, s.264.

⁴⁸² *Milliyet*, 9 Ocak 1974, s.1.

⁴⁸³ Korkut Boratav, *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2009*, s.131.

ilk olarak Keban Barajının, Kemaliye kesiminde meydana getirdiği göllenme sahası üzerinde, Senato üyelerine ve yeni Hükümete bilgi vermek üzere söz aldığını ifade etmiştir. Senatörlere hitaben, Keban Barajının göllenme sahası içinde Kemaliye kesiminde beş köprünün su altında kaldığını ve bunun neticesinde yaşanan sorunları dile getirmiştir. Ve konuşmasının devamında baraj yapımına ilişkin şu ifadeleri olmuştur: *“Dev bir proje yapacaksın, bunun yan etkenlerini hesaba katmayacaksın ya da, yan etkenlerini hesaba katacaksın, bu hesap içinde köylü yurttaşları ayıracaksın. İşte, geçmişin acı hikayelerinden biri bu. Sadece bununla da kalmamış, bu bölgenin yalçın kayaları arasında bağ, bahçe yapan halkımızın emeği orman olarak gösterilmiş ve istismak hakları kendilerine ödenmemiştir. Kemaliye’ye gidenler bilirler, gitmeyenler buraya kadar getirdiğim fotoğraflarını görsünler. Bu bölgede orman yoktur, sadece yalçın kayalar ve bu kayaların koynuna işlenmiş bağlar, bahçeler vardır. Kemaliye’nin çalışkan halkı, çilekeş halkı baraj sahasında her yönden perişan edilmiştir.”* Demecinde yer verdiği ikinci konu, Başpınar nahiyesinin Şırzı köprüsüne kadar uzayan 16 kilometrelik yolun yapımına ilişkindir⁴⁸⁴.

III. 2. 3. 3. 4. TRT Yayınları Konusunda

Ünsal’ın, TRT⁴⁸⁵ yayınları konusunda gündem dışı demecinin bir bölümünde konu hakkında görüşlerini ifade eden şu cümleler yer alır: *“Henüz TRT görevini amacına uygun yapmış değildir. Henüz halkın TRT’si haline de tam gelmiş değildir. Yer yer eski alışkanlıklarım sürdürmektedir. Bunun devamlı olması için yaygara yapılıyor, TRT’yi baskı altına almak istiyorlar. TRT, sadece eğlence aracı değildir. Eğlendirici yanı kadar, düşündürücü ve güldürücü yanı da olacaktır. Henüz bunlar dengeli biçimde işlenmemektedir. TRT gürültüye pabuç bırakmadan halka gitmeli, gerçeklerin içine girmeli, onları bir bir saptayıp devamlı sunmalıdır. Bundan bir süre rahatsız olanlar çıkacaktır. Yillardır gerçeklerden kaçanlar, bunu bir süre daha yapacaktır. Çünkü onlara halk radyosu değil, cephe radyosu lâzım... TRT halka*

⁴⁸⁴ CSTD, C:14, B:38, 19.3.1974, s.30.

⁴⁸⁵ Türkiye Radyo Televizyon Kurumu (TRT), devlet adına radyo ve televizyon yayınlarını gerçekleştirmek amacıyla, 01 Mayıs 1964’te, özel yasayla özerk tüzel bir kişiliğine sahip olarak kurulmuştur. 1972’deki anayasa değişiklikleri ile kurum “tarafsız” bir kamu iktisadi kuruluş olarak tanımlandı. (trt.net.tr)

gitmeli, olanları anlatmalı, halkı dinlemeli, gerçekleri tüm çıplaklığıyla ortaya koymalıdır...” Bu demeci CHP sıralarından alkış almıştır⁴⁸⁶.

III. 2. 3. 3. 5. Gençlik Olayları

Ünsal’ın, Gençlik olayları ve öldürülen gençlere dair gündem dışı demeci vardır. Demecinin bir bölümünde dönemin siyasi atmosferine bakış açısını yansıtan şu ifadeler yer alır: *“Bugüne kadar öldürülen gençlerin, işçilerin, öğretmenlerin, hiç birinin suçlusu ele verilmemiş, olayların sorumluları ortaya konmamış, başlatılan işlemler sonuçlanmamış, adi suçluları kovalamada, yakalamada ve yargılamada gösterilen titizliğin hiçbiri bunlar için, siyasi cinayetler işleyenler için gösterilmemiştir... Eskiden büyük şehirlerin bazı semtleri haraç yiyenler, kabadayılar, bilek kuvvetiyle zorbalık yapanlar tarafından taksim edilirdi. Şimdi ülkenin tümü, Hükümet eliyle beslenen, desteklenen silahlı zorbalardan taksim edilmeye başlanmıştır.”* Konuşmasının devamında can ve mal güvenliğine dair endişelerini dile getirmiştir. Dönemin kurulu hükümetine eleştiriler yapmıştır. Gazi Eğitim Enstitüsünün o dönemki siyasi durumundan bahsetmiştir. Demecine bu içerikle devam etmiştir⁴⁸⁷.

III. 2. 3. 3. 6. Dünya Parlamentolar Birliği

Ünsal’ın, Dünya Parlamentolar Birliğinin Meksiko’da yaptığı toplantıya katılan delegasyonun çalışmalarına dair gündem dışı demeci olmuştur. Konuşmasında toplantıda edindiği izlenimleri ve toplantıya katılan delegasyonun durumunu aktarmıştır. Türk delegasyonunun burada düştüğü durumun bir yerde kendilerini de yakından ilgilendirdiğini ve diğer yerlere gönderdiğimiz delegasyonların da durumunu yansıttığını ifade etmiştir. Toplantıya katılmak üzere muhtelif partilerden oluşan 9 üyeden hiç birinin Türkçeden başka bir dil bilmediğini Meksiko’ya gidince öğrendiğini ilgililerin dil bilmeyen bu delegasyona sadece bir dil çevirmeni verdiğini daha sonra Washington’dan gönderilen bir çevirmenle sayının ikiye çıktığını anlatmıştır. Daha sonra sekreteryanın hazırladığı el kitabında çeşitli ülkelerden gelen delegasyonların kimliklerinin yazıldığını ancak listeleri incelediğinde yalnız Türk

⁴⁸⁶ CSTD, C:18, B:24, 3.1.1975, s.634.

⁴⁸⁷ CSTD, C:24, B:21, 30.12.1975, s.385.

delegasyonunun kimliklerinin yazımında, sayısında yanlış bilgilerin ve noksanlıkların olduğunu gördüğünü ifade etmiştir. Ve bu ilgisizliğin nedenini sorgulamıştır. Daha sonra toplantıda 3 ana konunun ele alındığını ve 3 komisyon olarak çalışıldığı bilgisini vermiştir. Bu komisyonlar; Siyasi İşler Komisyonu, Kültür ve Eğitim Komisyonu, Dünya Ekonomisi ve Yeni Koşullar Komisyonu'dur. Ünsal, bunların yanında kendisinin de dil bilmeyen bir üye olarak bu toplantıya katıldığını, işin önemini, yaptığı hatanın büyüklüğünü, anlattığı durumu görünce anladığını söylemiştir. Mensup olduğu parti olan CHP'nin de böylesine bir duruma göz yummasının, affedilecek bir iş olmadığını dile getirmiştir. Konuşmasında bir bölümünde, bu toplantılara katılmaya sadece yabancı dil bilmenin de yetmeyeceğini toplantılarda konuşulacak konuların uzmanı olan ve yabancı dil bilen kimselerin katılması gerektiğini ifade etmiştir. Böyle bir üye herhangi bir partide bulunmuyorsa O parti, bu hakkı diğer bir partiye vermelidir demiştir⁴⁸⁸.

Ünsal, yurt dışındaki toplantıları dil bilmeyen parlamenterlerin gitmesini eleştirmiştir⁴⁸⁹.

III. 2. 3. 3. 7. Erzincan Devlet Hastanesinde Gördüğü Bir Durum

Ünsal'ın, 7 Aralık 1976 tarihli 11. birleşimde, Erzincan Devlet Hastanesinde gördüğü bir durum konusunda gündem dışı demeci vardır. Demecinde öncelikle, 9 Kasım gecesi Devlet Hastanesine gitmesine neden olan bir olaydan bahsetmiştir. Ünsal'ın demecindeki beyanatına göre ölen ve yaralananların olduğu siyasi içerikli bu olay, kahvehanelere Ecevit'in fotoğraflarının asılması sonucunda, saldırganların ise bunları indirin demeleri üzerine çıkmıştır. Çayırılı'da yaşanan bu olaya ilişkin ayrıntıları verdikten sonra yaralıları görmeye hastaneye gittiğini ve o sırada Erzincan Devlet Hastanesinde çok sayıda kişinin enfeksiyondan yattığına şahit olduğunu belirtmiştir. Hem hastane dışındaki halkta hem de hastane içinde ki doktor ve personelde yaygın durumda olan bu bağırsak enfeksiyonuna sebep şeyin hastane içindeki fosseptik çukurundaki sorunun olduğunu, bununda hastalıklara neden olduğunu ve yerinde gördüğünü belirtmiştir. Bu sebeple çok ciddi sorunların

⁴⁸⁸ CSTD, C:28, B:67, 13.5.1976, s.254-257.

⁴⁸⁹ Cumhuriyet, 14 Mayıs 1976, s.1.

yaşandığını belirten Ünsal, yaşananlara ilişkin Erzincan Devlet Hastanesinde fotoğraflama yaptığını Senato’da dile getirmiştir. Hükümetin hastalıklar hakkında bilgi vermeyi yasakladığını söyleyerek, MC Hükümetine eleştiriler yöneltmiştir. Son olarak öncelikle Sağlık bakanını ve Hükümeti sorunun acil çözümü için harekete geçmesi konusunda uyarmıştır ve şu cümleleri kurmuştur: “*Erzincan’daki durumu Senato kürsüsünden ‘S.O.S’ çekiyorum. Önce Sağlık Bakanını ve insanlık suçlusu Hükümeti harekete geçmeye çağırıyorum. Küçük hesaplarla insanların yaşamlarıyla oynanamaz. Dünyanın hiçbir ülkesinde Erzincan’daki sağlık personelinin içine düştüğü durum görülmemiştir...*”⁴⁹⁰

Yine kaynağının Niyazi Ünsal’ın olduğu bir gazete haberinde, Erzincan Devlet Hastanesinde 91 kolera olayının saptandığı 20 kadar hastanın öldüğü belirtilmiştir⁴⁹¹.

III. 2. 3. 3. 8. Diğer Demeçler

Niyazi Ünsal’ın, 20 Kasım 1973 Salı günü yapılan birleşimde, Erzincan Savcılığınca verilmiş aklanma kararına rağmen bir öğretmenin tayinine dair gündem dışı demeci olmuştur. Konu hakkında genel bir değerlendirme yapan Ünsal, Türk halkının, çocuklarını okutana yapılan hukuk dışı muamelelere karşı sonuna kadar susacağını sanmadığını belirtmiş ve konuşmasını sonlandırmıştır. Konuşması bittikten sonra CHP sıralarından alkışlar duyulmuştur⁴⁹².

27 Haziran 1974 tarihli 71. birleşimde, Türkiye Büyük Millet Meclisinde namaz kılınması, saygı duruşları ve Atatürk rozetlerine dair gündem dışı demeci⁴⁹³.

12 Kasım 1974 tarihli 4. birleşimde, “Pamuk İşçisinin Öyküsü” adlı Televizyon programı konusunda gündem dışı demeci⁴⁹⁴.

21 Kasım 1974 tarihli 7. birleşimde, Sadi Irmak Hükümetinin kuruluş şeklinin Parlamente’ye ve demokrasiye olan saygınlığı zedelediğine, Başbakan Sadi Irmak’ın

⁴⁹⁰ CSTD, C:29, B:11, 7.12.1976, s.198.

⁴⁹¹ *Cumhuriyet*, 21 Kasım 1976, s.1.

⁴⁹² CSTD, C:13, B:6, 20.11.1973, s.168.

⁴⁹³ CSTD, C:17, B:71, 27.6.1974, s.226.

⁴⁹⁴ CSTD, C:18, B:4, 12.11.1974, s.97.

Cumhurbaşkanınca Seçilen Üye Nihat Erim hakkındaki beyanlarına ve Nihat Erim Hükümetinin icraatı konularında gündem dışı demeci⁴⁹⁵.

12 Aralık 1974 tarihli 13. birleşimde, Yeni Ortam Gazetesinde ‘‘Ben bir işkenceciydim’’ başlıklı yazı serisi ve bazı okullarda çıkan olaylara dair gündem dışı demeci⁴⁹⁶.

29 Ocak 1975 tarihli 29. birleşimde, İtüzüğün 65. maddesine göre sataşılma nedeniyle demeci⁴⁹⁷.

30 Ocak 1975 tarihli 24. birleşimde, TRT yayınları konusunda gündem dışı demeci⁴⁹⁸.

8 Mayıs 1975 tarihli 55. birleşimde, Amerika Birleşik Devletleri ile Türkiye Cumhuriyeti arasındaki ilişkiler hakkında Senato Araştırması isteyen önergesinin dört aydır muamele görmemesi konusunda gündem dışı demeci⁴⁹⁹.

3 Haziran 1975 tarihli 61. birleşimde, Bir süre önce Milli Türk Talebe Birliğinin yaptığı bir deneme sınavında öğrencilere dağıtılan bildiri konusunda gündem dışı demeci⁵⁰⁰.

24 Haziran 1976 tarihli 81. birleşimde, Senatörlerin görevleri dışında yaptıkları işler ve Senatoya devamları konusunda gündem dışı demeci⁵⁰¹.

11 Kasım 1976 tarihli 5. birleşimde, Geçen tutanak hakkında demeci⁵⁰².

16 Aralık 1976 tarihli 14. birleşimde, Cumhurbaşkanlığı sunuş yazıları üzerine gündem dışı demeci⁵⁰³.

4 Ekim 1977 tarihli 83. birleşimde, Ankara'nın bazı mahallelerindeki asayişsizliğe dair gündem dışı demeci⁵⁰⁴.

⁴⁹⁵ CSTD, C:18, B:7, 21.11.1974, s.132.

⁴⁹⁶ CSTD, C:18, B:13, 12.12.1974, s.301.

⁴⁹⁷ CSTD, C:24, B:29, 29.1.1975, s.583.

⁴⁹⁸ CSTD, C:18, B:24, 30.1.1975, s.634.

⁴⁹⁹ CSTD, C:22, B:55, 8.5.1975, s.90.

⁵⁰⁰ CSTD, C:22, B:61, 3.6.1975, s.244.

⁵⁰¹ CSTD, C:28, B:81, 24.6.1976, s.601.

⁵⁰² CSTD, C:29, B:5, 11.11.1976, s.81.

⁵⁰³ CSTD, C:29, B:14, 16.12.1976, s.275.

11 Ekim 1977 tarihli 85. birleşimde, TKİ tarafından alınan bir kararla kapatılan Erzincan Çilhoroz, Aşkale Kükürlü kömür ocaklarındaki gelişmelere dair gündem dışı demeci⁵⁰⁵.

25 Ekim 1977 tarihli 89. birleşimde, 18.10.1977 tarihli 87. Birleşimde İçtüzüğü'nün 52. maddesinin 4. fıkrasının uygulanmaması nedeniyle usul hakkında demeci⁵⁰⁶.

25 Nisan 1978 tarihli 51. birleşimde, Son günlerde meydana gelen patlama olayları ile Malatya olaylarından duyulan derin üzüntüye dair gündem dışı demeci⁵⁰⁷.

Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki aşiret kavgalarının nedenlerine dair gündem dışı demeci⁵⁰⁸.

TÜSİAD üyelerinin 13.5.1979 tarihli bildirisine dair gündem dışı demeci⁵⁰⁹.

17.5.1979 tarihli 66. Birleşiminde UPI Ajansı tarafından yapılan televizyon çekimine dair gündem dışı demeci⁵¹⁰.

AP Başkanlık Divanının Cumhurbaşkanının bir tasarrufu nedeniyle yayınladığı bildiri hakkında gündem dışı demeci⁵¹¹.

⁵⁰⁴ CSTD, C:33, B:83, 4.10.1977, s.274.

⁵⁰⁵ CSTD, C:33, B:85, 11.10.1977, s.345.

⁵⁰⁶ CSTD, C:33, B:89, 25.10.1977, s.441.

⁵⁰⁷ CSTD, C:37, B:51, 25.4.1978, s.322.

⁵⁰⁸ CSTD, C:38, B:73, 21.9.1978, s.360.

⁵⁰⁹ CSTD, C:43, B:64, 15.5.1974, s.610.

⁵¹⁰ CSTD, C:43, B:67, 22.5.1979, s.728.

⁵¹¹ CSTD, C:43, B:73, 7.6.1979, s.829.

III. 3. Orhan Özen

III. 3. 1. Özgeçmişi

Orhan Özen, 1939 yılında Erzincan'da doğdu. Baba adı Halis, anne adı Lütfiye'dir⁵¹². İlk ve orta öğreniminden sonra 1960 yılında Erzincan Lisesini, 1967'de Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesini bitirdi. Üniversiteden mezun olduktan bir yıl sonra askerlik hizmetini yapmak için Yedek Subay Okuluna girdi. 1968 yılında Yd. Top. Asteğmen rütbesiyle kıtaya verildi. 1969'da Yd. Teğmenliğe yükseltildikten sonra 31 Mayıs 1970 tarihinde terhis edildi. Askerliği bittikten sonra avukatlık stajını tamamladı. 13 Kasım 1973 tarihinden itibaren serbest avukat olarak çalışmaya başladı. Politikaya AP'de girmiş ve sırasıyla İl 2. Başkanlığı ile İl Başkanlığı görevlerini yaptı. 14 Ekim 1979 tarihinde yapılan Cumhuriyet Senatosu üçte bir yenileme seçimlerinde AP adayı olarak Erzincan Üyeliğine seçildi. Senato'da İçişleri Komisyonunda üye olarak çalıştı. Özen, ayrıca AP Grup Yönetim Kurulu üyeliğinde bulundu. 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi ile yasama ve yürütme gücünü ele alan Milli Güvenlik Konseyi, yasama meclislerini kapattığı için üyeliği bu tarihte sona ermiştir⁵¹³.

Senato üyeliği sonlandırılan Özen, Erzincan'a dönerek avukatlığa devam etti. 1990 yılında emekli oldu. 1991 yılından itibaren İhlas Holding bünyesinde çalışmaktadır Evli ve üç çocuk babasıdır⁵¹⁴.

III. 3. 2. Seçimi

Orhan Özen, 14 Ekim 1979 Cumhuriyet Senatosu Üçte Bir Yenileme Seçiminde, Erzincan ilinden AP senatör adayı olarak seçimlere girmiştir. Erzincan'da seçimlere ve aldığı oya ilişkin rakamlar aşağıdaki gibi:

Kayıtlı Seçmen Sayısı: 100.995

Oy Kullanan Seçmen Sayısı: 84.112

Katılma Oranı: 83,3

⁵¹² TBMM Albümü 1920-2010, C:4, s.1776.

⁵¹³ TBMM Arşivi, *Orhan Özen'in Hal Tercümesi Kağıdı*, SDN:466.; Çoker, *Türk Parlamento Tarihi Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Özgeçmişleri (1966-1980)*, C:2, s.663.

⁵¹⁴ Kaymaz-Özdemir, *Erzincanlılar Ansiklopedisi*, s.395.

Geçerli Oy Sayısı: 82.440

Kaç Oyla Senatör Seçildiği: 34.324 (41,6) (AP)

Seçilecek Toplam Senatör Sayısı: 1

Uygulanan seçim sistemi itibariyle, barajsız d'Hondt sisteminin olduğu 1979 yılında yapılan bu seçimde Erzincan ilinde diğer siyasi partilerin aldığı oy sayısı ve oranları ise şöyledir: CHP 28.629 (34,7), CGP 781 (1,0), MHP 13.794 (16,7), MSP 3.069 (3,7), SDP 633 (0,8), TBP 464 (0,6) TİP 399 (0,5), TSİP 347 (0,4)⁵¹⁵.

Bu sonuçlara göre Orhan Özen, AP'den Erzincan Senatörü seçilmiştir⁵¹⁶. Mazbatasını 27 Ekim 1979 tarihinde almıştır⁵¹⁷.

III. 3. 3. Senato Faaliyetleri

Cumhuriyet Senatosu Erzincan Üyesi Orhan Özen, görev süresini dikkate aldığımızda kısıtlı bir zaman diliminde faaliyet yürütmüştür. Dolayısıyla Orhan Özen'in Senato içerisinde sadece söz almalar neticesinde yapmış olduğu konuşmalar tespit edilebilmiştir. Herhangi bir yazılı ve sözlü sorusuna ile araştırma önergesine, demeç ve söylevine rastlanmamıştır.

III. 3. 3. 1. Söz Almalar

Özen'in söz almalar neticesinde yapmış olduğu konuşmalar Cumhuriyet Senatosunun toplantı yılları dikkate alınarak sırasıyla verilmiştir.

III. 3. 3. 1. 1. DİB 1980 Yılı Bütçesi Münasebetiyle

Cumhuriyet Senatosu Erzincan Üyesi Orhan Özen, 1980 yılı Diyanet İşleri Başkanlığı Bütçe Kanunu Tasarısı hakkında söz almıştır. Konuşmasının girişinde önemli gördüğü ve eksik kabul ettiği birkaç konu hakkında bilgi sunmak istediğini ifade etmiştir. Herhangi bir yerde imam ve müezzin olmak için imam hatip okullarından mezun olmak, İslam enstitülerinden, ilahiyat fakültelerinden mezun olmak zorunluluğu olduğunu söylemiştir. O günkü şartlarda her camiye imam ve

⁵¹⁵ Tuncer, *Cumhuriyet Senatosu Seçimleri*, s.360.

⁵¹⁶ *Cumhuriyet*, 16 Ekim 1979, s.6-7.

⁵¹⁷ TBMM Arşivi, *Orhan Özen'in Seçim Mazbatası*, SDN:466.

müezzin bulmanın zor olduğu görüşündedir. Üzerinde durduğu konu hakkında Erzincan ili özelliğinden şöyle bir örnek vermiştir: “*Erzincan’dan gelen teklifler üzerine Erzincan Müftülüğüne müracaat ettim, Erzincan camilerindeki kadrolardaki imam ve müezzin boşluklarının nerelerde, ne kadar olduğunun bildirilmesini istedim, Erzincan Vilayeti içerisinde 66 tane kadro bulunmasına rağmen imam bulunmadığını öğrendim. Devlet büyük fedakarlık yapmış kadro vermiş, fakat bu kadrolarda istihdam edilecek imam ve müezzin bulunamıyor. Sebep, buralara yetişen imam hatip mezunu arkadaşlar yok mu? Var gidiyor köye 18-19 yaşındaki genç kardeşim her türlü imkan arıyor, her türlü ihtiyacının görülmesini istiyor. 15-20 gün kalıyor, köy halkının kul kurban olmasına rağmen kaçıp gidiyor, durmuyor. Başkasını tayin ediyorsunuz, onu da durdurmak mümkün değildir...*” Sözlerinin devamında imamlık kadrosu üzerinden tartışmasını sürdürmüştür. Konuşmasının sonunda ikinci bir konuya değinerek resmi kadroya geçmeden önce köy ücretiyle buyrultulu imamlık yapmış olan din görevlilerin bu hizmetlerinin emeklilik işlemlerinde dikkate alınması ilgili bakanlıktan ve Diyanet Başkanlığından beklediğini ifade etmiştir⁵¹⁸.

III. 3. 3. 1. 2. İçişleri Bakanlığı 1980 Yılı Bütçesi Münasebetiyle

1980 yılı İçişleri Bakanlığı Bütçe Kanunu Tasarısı hakkında söz alan Özen, konuşmasına Cumhuriyet Senatosu başkan ve üyelerini selamlayarak başlamıştır. İçişleri Bakanlığı ve onun bünyesinde bulunan emniyet ile jandarmanın, asayişin temini noktasındaki görevini hatırlatmıştır. Çeşitli görüş ve düşüncelere sahip İçişleri Bakanları görmelerine rağmen, ülkede istenilen şekilde can güvenliği ve asayiş düzeni göremediklerini ifade etmiştir. Bu ifadelerinden sonra asıl maksadının eleştiri olmadığını asayişsizliğe çözümler sunmak olduğunu belirtmiştir. Devriye ağı, kriminal laboratuvarlar, öğretim elamanlarının okul içindeki huzurun temini, polis radyosunun yeniden gözden geçirilmesi gerekirse jandarma radyosu kurulması, devlet memurlarının zabıta birimlerine yardımı gibi konularda bakış açısını yansıtan önerilerini dile getirmiştir. Son olarak ise emniyet personelinin nasıl yetiştirilmesi ve ne şekilde eğitime tabi tutulması yönündeki fikirlerini açıklamıştır⁵¹⁹.

⁵¹⁸ CSTD, C:45, B:30, 5.2.1980, s.236-238.

⁵¹⁹ CSTD, C:45, B:32, 7.2.1980, s.438-440.

III. 3. 3. 1. 3. Gençlik ve Spor Bakanlığı 1980 Yılı Bütçesi Münasebetiyle

Özen, 1980 yılı Gençlik ve Spor Bakanlığı Bütçe Kanunu Tasarısı hakkında AP Grubu adına söz almıştır. Gündeme ilişkin konuşmasına geçmeden Cumhuriyet Senatosu başkan ve üyelerini, şahsı ve partisinin grubu adına selamlamıştır. Daha sonra bakanlıkla ilgili parti grubunun görüşlerini belirten konuşmasına geçmiştir. Bu konuşmasında öncelikle gençliğin öneminden bahseden Özen, gençlerin dönem itibarıyla içinde bulunduğu olumsuz siyasi ve sosyal tutumları olduğunu belirten açıklamalar yapmıştır. Bunun nedenini ise, inanç ve değer kaybında olduğu görüşündedir. Gençlik ve Spor Bakanlığının, yalnızca spor bakanlığı olduğu imajının silinmesi, gençlik bakanlığı fonksiyonlarına ağırlık verilmesi gerektiğini yönünde ifadeleri vardır. Daha sonra yurt meselesine geçmiştir. Mevcut yurt sayısının o yıl 28 bin kapasitesinde olduğunu, 1980 yılında bu sayının 32 bin olarak planlandığı bilgisini vermiştir. Yurtların kullanımı noktasında ve öğrencilere verilen kredi miktarlarına yönelik talepleri olmuştur. Bundan sonra konuşması siyasi ağırlık sürdürerek eleştirilerin dozunu arttırmıştır. Son olarak Gençlik ve Spor Bakanlığı ile Milli Eğitim Bakanlığının müşterek çalışmalar yapması yönündeki fikirlerini açıklamıştır⁵²⁰.

III. 3. 3. 1. 4. MEB 1980 Yılı Bütçesi Münasebetiyle

Milli Eğitim Bakanlığı ve üniversiteler bütçeleri üzerinde gruplar adına görüşmeler bittikten sonra kişisel görüşmelere geçilmiştir. Özen, 1980 yılı Milli Eğitim Bakanlığı Bütçe Kanunu tasarısı hakkında kişisel düşüncelerini ifade etmek için ilk sözü almıştır. Öncelikle eğitime yapılan yatırımın önemine değinmiştir. Daha sonra ise milli eğitim yatırımlarının faydalı kullanımı noktasında düşüncelerini, bir takım görevlerin aksatılmadan yapılmasına bağlayarak onları şöyle sıralamıştır:

“1. Eğitimden kimin hangi düzeyde ve en verimli şekilde yararlanacağını tespit edilip seçilmesi ve uygun olan eğitim programından geçirilmesi tedbirlerinin alınması;

2. Öğretim metotlarının yenileştirilip millileştirilmesi;

⁵²⁰ CSTD, C:46, B:34, 9.2.1980, s.97-100.

3. Öğretmenlerin çok iyi yetiştirilmesi ve yetişmiş olan bu öğretmen zümresinden azami faydalanma imkânlarının sağlanması;

4. Öğretim, eğitim sisteminin ilkokuldan yükseköğretime kadar dengeli bir biçimde geliştirilmesi,

5. Yetiştirilenlerin memleket için en verimli şekilde istihdam edilmeleri için gereken tedbirlerin alınması.”

Daha sonra, Milli Eğitim Bakanlığının sorumlulukları dediği bazı noktalar işaret ederek bunları da 5 maddede sıralamıştır. O dönem yurtdışına giden bazı öğrencilerin yaşamış olduğu sorunlara örnek vermiştir. Üniversite öğrencilerinin yurt, beslenme, kitap, burs, yabancı dil eksikliği gibi sorunlarının gerçekçi bir araştırma sonucu geciktirilmeden çözümlenmesi gerektiğini söylemiştir. Son olarak, okullarda ve üniversitelerde düzenin bozulmasının, iyi bir öğretim yapılmamasının, kişisel düşüncesine göre bir tek sebebi olduğunu, bunun da okuma şartlarını kolaylaştırılmamasından ileriye geldiğini ifade ederek konuşmasını bağlamıştır⁵²¹.

III. 3. 3. 1. 5. Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı 1980 Yılı Bütçesi Münasebetiyle

Özen, 1980 yılı Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Bütçe Kanunu Tasarısı hakkında AP Grubu adına söz almıştır. Dünyadaki nüfus artışı konusunu üzerinden Türkiye'nin gıda üretimi yönünden, dünyada kendisine yeten yedi ülkeden biri durumunda olduğunu söylemiştir. Devamında ise, nüfusun yaklaşık % 57'sinin geçimini tarımdan karşıladığını, milli gelirin % 25'inin ise tarımsal üretimden sağlandığını ve toplam ihracatın % 60-65'ni tarım ürünlerinin oluşturduğunu şeklinde oranlar vermiştir. Türkiye'nin bir yandan sanayileşmeye önem verirken, bir yandan da tarıma gereken önemin verilmesi, üretimi artırmak için her türlü tedbire başvurmak gerektiği yönünde önerileri ve talepleri olmuştur. Gübre kullanımı, tarımda makineleşme, damızlık fidan ihtiyacı, tarım sektörüne ayrılan krediler, hayvansal ürünlerdeki verim düşüklüğü, hayvan ıslahı, pamuk üretimi, su üreticiliğine dönük projeler, taze işlenmiş meyve ve sebze gibi konularına

⁵²¹ CSTD, C:46, B:34, 9.2.1980, s.44-46.

değirmiştir. Daha sonra Türkiye’de süt endüstrisinin gelişmesinin sağlanması gerektiğini ifade etmiştir. O yıl itibariyle Türkiye’de 32 adet süt fabrikasının faaliyette olduğunu ancak bunlardan bazılarının tam kapasite çalışmadığını söylemiştir. Örnek olarak, Erzincan süt fabrikasından bahsetmiş, bu fabrikanın günde 20 ton süt işleyecek kapasiteye sahip iken, günde ancak 1 buçuk ton sütü temin edebildiğini anlatmıştır. Bu yönde bir çalışma yapılarak süt üretiminin artırılması için gerekli tedbirlerin alınmasını istemiştir⁵²².

⁵²² CSTD, C:46, B:35, 10.2.1980, s.280-283.

SONUÇ

Türklerde devlet işlerinin görüşülüp karara bağlandığı danışma meclisleri uzun yıllar varlığı korumuştur. Meclislerin varlığı Eski Türk devletlerinin modern anlamda olmasa da demokratik özelliğini gösterir. Bu tarz bir teşkilatlanma sonraki Türk devletlerinde; Selçuklular ve Osmanlılarda da devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nde bir danışma meclisi niteliği taşıyan Divan-ı Hümayun'da halk aynı zamanda şikâyetlerini de sunabilmiştir. Daha çok danışma konumunda olan bu meclisler aynı zamanda devlet idaresinde önemli bir etkiye sahip olmuştur. Genel olarak bu tip meclislerin oluşturulmuş olması toplantı kültürünün varlığını göstermekle birlikte, bunun zamanla geliştirildiği de söylenebilir.

19. yüzyıl Osmanlı Türkiye'sinde bir dizi gelişmeyle demokratikleşme sürecine girilmiştir. Sened-i İttifak ile başlayan çizgi, Tanzimat ve Islahat Fermanı gibi gelişmelerle devam etmiştir. Bu girişimler Türkiye idaresini modernleştirmek adına önemli basamaklardır. Osmanlı Devletinde 19. yüzyılın ilk yarısında başlayan bu yenileşme hareketleri, başka diğer dinamiklerin etkisiyle ve gösterilen çabalar neticesinde, yönetim sahasında ilerlemelere neden olmuş, önemli açılımlar sağlamıştır. Nihayetinde bu gelişmeler ışığında 23 Aralık 1876 tarihinde Meşrutiyet ilan edilmiştir. Böylece Türklerde ilk defa anayasal bir sistem ile üyeleri seçimle belirlenen bir meclisin bulunduğu, yönetim şekline geçiş yaşanmıştır. Bu yeni yönetim sisteminde meclis Mebuslar ve Ayanlar olmak üzere, çift yapılı bir karakter gösterir. İlk parlamento bu şekilde oluşturulmuş ve yine ilk kez çift meclisli bir yapı bu dönemde görülmüştür. Bu dönemdeki Ayan Meclisi yeni tesis olunan anayasal monarşik düzenin bir koruyucusu olarak görülmüş ve bu yönüyle ise, Cumhuriyet Senatosu ile yapısal benzerlikler göstermiştir. Ayrıca, ilk parlamentonun 1876 Anayasası ile kurulmuş olmasına karşın getirilen sistem parlamenter bir sistem değildir.

23 Nisan 1920'de açılan Millet Meclisinde yasama ve yürütme yetkisi TBMM'ye aittir. Böylece Türkiye tarihi açısından artık yeni bir döneme geçilmiştir. Bu yeni düzende, Milli Egemenlik anlayışı hakim kılınmak istemiş ve 1921 Anayasası'yla bu kez Türk Tarihi'nde ilk defa egemenlik kesin olarak millete

geçmiştir. Bu durum ileriki süreçte Cumhuriyet'in ilan edileceğini gösterir. Zira milli mücadelenin Mustafa Kemal liderliğinde zaferle sonuçlanmasından sonra, saltanat kaldırılmış milli egemenliğin sağlanmak istenmesi neticesinde 29 Ekim 1923 tarihinde Cumhuriyet ilan edilmiştir. Böylece yeni Türk Devletinin yönetim biçimi de belirlenmiştir.

Türkiye'nin genel anlamda siyasi yapısının belirlenmesi; saltanatın kaldırılması ve 29 Ekim 1923 tarihinde Cumhuriyet'in kabul edilmesiyle gerçekleşmiştir. Sonrasında gerçekleştirilen anayasal reformlarla siyasi yapı daha ileriye taşınmıştır.

1923-1930 yıllarında çok partili sisteme geçiş denemeleri olmuştur. Türkiye, 2. Dünya Savaşı sonrasında, iç ve dış etkenlerle çok partili hayata geçmek durumunda kalmıştır. 1 Kasım 1945'te İsmet İnönü'nün tek partili sistemde önemli düzenlemeler yapılması gerektiğine dair yapmış olduğu konuşmadan sonra ilk muhalefet partisi MKP, Temmuz 1945 kurulmuştur. Bu tarihten sonra Türkiye Cumhuriyeti'nde kesintisiz çok partili hayata geçiş sağlanmıştır. Bununla beraber ÇTK görüşmeleri sırasında CHP içinde bir grup ismin, vermiş olduğu önerge sonrasında yaşanan gelişmelerle birlikte 1946 yılında DP kurulmuştur. 1950 yılına gelindiğinde ise, yapılan seçim sonucunda iktidar değişikliği yaşanmış Cumhuriyet'i kuran CHP'nin yerine, DP iktidar'a gelmiştir. 10 yıl süren DP iktidarı ise, 1960 Mayıs ayında bir askeri müdahaleyle sona ermiştir. İktidara gelen MBK, 1924 Anayasası yerine hazırlamış olduğu 9 Temmuz 1961 tarihli Anayasayı halkoyuna sunmuş ve anayasa kabul edilmiştir.

Bu tarihe kadar Türkiye Cumhuriyeti'nin devlet düzenini kuran; 1921 Anayasası'nda, meclis hükümeti sistemi benimsenmiş ve tek meclisli yapı vardır. 1924 Anayasası'nda, karma bir sistem vardır ve tek meclisli yapı bulunur. 1961 Anayasası'nda ise, Parlamenter sistem benimsenmiş ve çift meclisli yapı oluşturulmuştur. Belirtmek gerekir ki bu anayasalardan ilk ikisi TBMM tarafından yapılmıştır. 1961 Anayasası ise, kurucu meclisce yapılmış ve halkoyuna sunulmuş kabul edilmiştir. Bu yönüyle Türk tarihinde halkoyu ile kabul edilen ilk anayasadır.

9 Temmuz 1961 tarihinde kabul edilen Anayasa, yasama organını Millet Meclisi ve Cumhuriyet Senatosu olmak üzere ikiye ayırmıştır. Bir üst meclis sıfatıyla

faaliyet yürütecek olan senato, yeni tesis olunan bu çift meclis siteminde bir kontrol ve denge mekanizması olarak düşünülmüştür.

Buna göre Millet Meclisi, genel oyla seçilen 450 milletvekilinden oluşturulmuştur.

Cumhuriyet Senatosu ise üç çeşit üyeden oluşmuştur. Bunlar; Cumhurbaşkanı tarafından seçilen kontenjan senatörleri, tabii senatörler ve genel oyla seçilen 150 senatör. Genel oy ile seçilen 150 üye 6 yıl için seçilmiş ancak, üçte biri iki yılda bir yenilenmiştir. Cumhuriyet Senatosu seçimlerinde Türkiye, A, B, C olmak üzere üç seçim bölgesine ayrılmıştır. C Grubu illerinden olan Erzincan her seçim döneminde, Cumhuriyet Senatosu'na 1 senatör göndermiştir.

Cumhuriyet Senatosunun genel oyla seçilen üyeleri belirlemek için toplamda 1 genel ve 7 yenileme seçimi yapılmıştır. Senatonun genel oyla seçilen üyeleri belirlemek için yapılan 8 seçimde toplamda 512 sandalye için oy kullanılmıştır.

Cumhuriyet Senatosu Genel ve Yenileme seçimlerinde C Grubu illerinden olan Erzincan'da toplamda 4 seçim yapılmıştır. Seçim yapılan yıllar; 1961, 1964, 1973, 1979'dur.

15 Ekim 1961 Cumhuriyet Senatosu genel seçimlerinde Erzincan'da en yüksek oyu alan siyasi parti, YTP'dir; 41.793 (%52,3).

7 Haziran 1964 Cumhuriyet Senatosu üçte bir yenileme seçimlerinde Erzincan'da en yüksek oyu alan siyasi parti, CHP'dir; 37.678 (%51,5).

14 Temmuz 1973 Cumhuriyet Senatosu üçte bir yenileme seçimlerinde Erzincan'da en yüksek oyu alan siyasi parti, CHP'dir; 35.548 (%47,2).

14 Ekim 1979 Cumhuriyet Senatosu üçte bir yenileme seçimlerinde Erzincan'da en yüksek oyu alan siyasi parti ise AP'dir; 34.324 (%41,6).

19 yıllık çalışma süresi içerisinde Cumhuriyet Senatosunda Erzincan üyesi olarak üç isim görev yapmıştır. Seçimle birbirlerinin yerine gelen bu isimler sırasıyla; Fehmi Baysoy, Niyazi Ünsal, Orhan Özen'dir.

Fehmi Baysoy, veterinerlik fakültesini bitirmiştir. Tarım Bakanlığı salgın hastalıklar uzmanlığı görevinde bulunmuştur. 1961 genel seçimleri ve 1964 üçte bir yenileme seçimleri olmak üzere iki kez Erzincan'da senatör olarak seçilmiştir. Dolayısıyla 15 Ekim 1961 tarihinde seçildiği senatörlük görevini 14 Ekim 1973 tarihine kadar sürdürmüştür. Toplamda 4 farklı siyasi partinin mensubu olarak Senato üyeliğini yürütmüştür. Bu partiler; YTP, CHP, GP/MGP'dir. Bu yönüyle parti değiştiren senatörler listesinde ilk sıralardadır. Baysoy, 7 sözlü, 5 yazılı toplamda 12 soru önergesi vermiştir. Genel Kurulda ise 123 konuşma yapmıştır. Cumhuriyet Senato faaliyetleri açısından bakıldığında, senatörler arasında en aktif olanlardandır. Diğer Erzincan senatörlerine kıyasla senatörlüğü en uzun süren Fehmi Baysoy'dur.

Niyazi Ünsal, senatör seçilmeden önce öğretmen ve müfettişlik görevlerinde bulunmuştur. 14 Ekim 1973 tarihinde seçildiği senatörlük görevini 14 Ekim 1979 tarihine kadar sürdürmüştür. Senato üyeliğini CHP senatörü olarak yürütmüştür. Ünsal, Senato Genel Kurulu'nda toplamda 99 konuşma yapmıştır. 4 sözlü, 37 yazılı toplamda 41 soru önergesi vermiştir. Araştırma önergeleri de vardır. Ünsal da, Senatonun faaliyetleri açısından bakıldığında, senatörler arasında en aktif olan isimler arasındadır.

Orhan Özen'in, mesleği avukatlıktır. 14 Ekim 1979 tarihinde seçildiği senatörlük görevini 12 Eylül 1980 tarihine kadar sürdürmüştür. Senato üyeliğini AP senatörü olarak yürütmüştür. Özen, Cumhuriyet Senatosunda toplamda 5 konuşması tespit edilebilmiştir. Senatörlüğü en kısa süren Orhan Özen'dir. Üyeliğinin kısa sürmüş olması senato faaliyetlerine de yansımıştır.

Erzincan senatörleri ülke genelini ilgilendiren meselelerinin yanında Erzincan'la ilgili görüşlerini ve taleplerini de Cumhuriyet Senatosunda gündeme getirmişlerdir. Konuşmalarını daha çok mesleki perspektifle yapmışlardır. Görev süresi daha uzun olan Fehmi Baysoy ve Niyazi Ünsal ekseriyetle bütçe görüşmelerinde konuşmalar yapmışlardır. Eğitim, tarım, hayvancılık ve imar konuları üzerinde durmuşlardır. İç ve dış siyasete yönelik düşüncelerini de beyan etmişlerdir. Seçim bölgesi olan Erzincan'ın sorunlarını takip ederek bunlara çözüm ve çareler aradıkları görülmüştür.

Cumhuriyet Senatosunun faaliyetlerine, Türk siyasal hayatındaki 19 yıllık çalışma süresinin ardından, 12 Eylül 1980 darbesiyle birlikte son verilmiştir. 1982 Anayasası ile de Senato kaldırılmış ve tek meclisli sisteme dönülmüştür.

KAYNAKÇA

1. Arşivler

TBMM Arşivi, Fehmi Baysoy'un, Türkiye Büyük Millet Meclisi Cumhuriyet Senatosu Üyelerine Ait 73 Kütük Sıra Numaralı Özlük Dosyası.

TBMM Arşivi, Niyazi Ünsal'ın Türkiye Büyük Millet Meclisi Cumhuriyet Senatosu Üyelerine Ait 339 Kütük Sıra Numaralı Özlük Dosyası.

TBMM Arşivi, Orhan Özen'in, Türkiye Büyük Millet Meclisi Cumhuriyet Senatosu Üyelerine Ait 446 Kütük Sıra Numaralı Özlük Dosyası.

2. Resmi Kaynaklar

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi (CSTD)

Resmi Gazete

TBMM Kanunlar Dergisi

TBMM Tutanak Dergisi (TBMMTD)

3. Süreli Yayınlar

Cumhuriyet Gazetesi

Milliyet Gazetesi

4. Araştırma Eserler

AFYONCU, Erhan; *Osmanlı Tarihi (1302-1922)*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2017.

AFYONCU, Erhan; *Sorularla Osmanlı İmparatorluğu I*, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2006.

AĞAOĞULLARI, Mehmet Ali (edt.); *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*, İletişim Yayınları, İstanbul 2013.

AHMAD, Feroz; *Demokrasi Sürecinde Türkiye 1945-1980*, (5. Baskı) Hil Yayınları,

- AKŞİN, Sina; *Kısa Türkiye Tarihi*, (19. Baskı), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2015.
- ALDIKAÇTI, Orhan; *Anayasa Hukukumuzun Gelişmesi ve 1961 Anayasası*, İstanbul Üniversitesi Yayınları No:2466, İstanbul 1978.
- AVCI, Cemal-KARA, Adem; *Türk İnkılabının Tarihi*, (2. Baskı), IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2007.
- AVCIOĞLU, Doğan; *Türklerin Tarihi*, Tekin Yayınevi, İstanbul 1978.
- AYDEMİR, Şevket Süreyya; *İhtilalin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilali*, (7. Baskı) Remzi Kitabevi, İstanbul 2000.
- BİAGİNİ, Antonello; *Çağdaş Türkiye Tarihi*, (çev. Deniz Kocaoğlu-Gülçin Tuna), Phoenix Yayınları, Ankara 2007.
- BORATAV, Korkut; *Türkiye İktisat Tarihi 1908-2009*, (21. Baskı) İmge Kitabevi, Ankara 2015.
- BOZKURT, Mahmut Esat; *Liberalizm Masalı*, Kaynak Yayınları, İstanbul 1989.
- CARR, Edward Hallet; *Tarih Nedir?*, çev. Misket Gizem Gürtürk, İletişim Yayınları, İstanbul 2015.
- ÇAVDAR, Tevfik; *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1839-1950*, (5. Baskı), İmge Kitabevi, Ankara 2013.
- ÇELEBİ, Mevlüt; *Türk İnkılap Tarihi*, Özal Matbaası, İzmir 2010.
- ÇOKER, Fahri; *Türk Parlamento Tarihi: Cumhuriyet Senatosu Denetim Etkinlikleri*, C:1, TBMM Vakfı Yayınları No:29.
- ÇOKER, Fahri; *Türk Parlamento Tarihi: Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Özgeçmişleri (1961-1964)*, C:1, TBMM Vakfı Yayınları No:16.
- ÇOKER, Fahri; *Türk Parlamento Tarihi: Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Özgeçmişleri (1966-1980)*, C:2, TBMM Vakfı Yayınları No:20.
- DEMİRCİ, H. Aliyar; *Türk Siyasi Hayatında Senato*, Orion Kitabevi, Ankara 2010.

- EMECEN, Feridun M.; *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve Yükseliş Çağı (1300-1600)*, (2. Baskı), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2016.
- ERASLAN, Cezmi-OLGUN Kenan; *Osmanlı Devleti'nde Meşrutiyet ve Parlamento*, 3F Yayınevi, İstanbul 2006.
- ERDOĞAN, Mustafa; *Anayasal Demokrasi*, (8. Baskı), Siyasal Kitabevi, Ankara 2010.
- EROĞUL, Cem; *Anatüziye Giriş*, İmaj Yayınevi, Ankara 2007.
- ERTAN, Temuçin Faik (edt.); *Başlangıçtan Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, (2. Baskı), Siyasal Kitabevi, Ankara 2012.
- EZHERLİ, İhsan; *Türkiye Büyük Millet Meclisi (1920-1992) ve Osmanlı Meclisi Mebusanı (1877-1920)*, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No:54.
- GOLOĞLU, Mahmut; *Demokrasiye Geçiş 1946-1950*, Kaynak Yayınları, İstanbul 1982.
- GÖZLER, Kemal; *Türk Anayasa Hukuku Dersleri*, Ekin Kitabevi Yayınları, Bursa 2007.
- GÜVEN, İsmail (edt.); *Uygarlık Tarihi*, Pegem Akademi Yayınları, Ankara 2010.
- HEYWOOD, Andrew; *Siyaset*, çev. B. B. Özipek vd., Adres Yayınları, Ankara 2013.
- IMBER, Colin; *Osmanlı İmparatorluğu 1300-1650*, (çev. Şiar Yalçın), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2006.
- IMBERT, Paul; *Osmanlı'da Yenilenme ve Türkiye'nin Sorunları*, (Osmanlıca'ya çev. Hasan Ferhad-Muallim Angel, Yayına Haz. Muammer Sarıkaya), Profil Yayıncılık, İstanbul 2007.
- İBA, Şeref; *Parlamento Hukuku*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2010.
- İNALCIK, Halil; *Osmanlı İmparatorluğu Klasik Çağ (1300-1600)*, (çev. Ruşen Sezer), (5. Baskı), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2004.

- İNALCIK, Halil; *Osmanlı'da Devlet, Hukuk, Adalet*, (2. Baskı), Eren Yayınları, İstanbul 2005.
- İNALCIK, Halil; *Tanzimat ve Bulgar Meselesi Doktora Tezi'nin 50. Yılı*, Eren Yayıncılık, İstanbul 1992.
- İsmet İnönü'nün TBMM'deki Konuşmaları 1920-1973*, Cilt:2 (1939-1960), TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No:57, Ankara 1993.
- KAFESOĞLU, İbrahim; *Türk İslam Sentezi*, (6. Baskı), Ötüken Yayınevi, İstanbul 2017.
- KAFESOĞLU, İbrahim; *Türk Milli Kültürü*, (39. Baskı), Ötüken Yayınevi, İstanbul 2015.
- KARATEPE, Şükrü; *Darbeler ve Anayasalar*, A Kitap Yayınları, Ankara 2017.
- KARPAT, Kemal H.; *Osmanlı'dan Günümüze Asker ve Siyaset*, (2. Baskı), Timaş Yayınları, İstanbul 2015.
- KARPAT, Kemal H.; *Türk Siyasi Tarihi Siyasal Sistemin Evrimi*, (çev. Ceren Elitez), Timaş Yayınları, İstanbul 2013.
- KİLİ, Suna-GÖZÜBÜYÜK, A. Şeref; *Türk Anayasa Metinleri*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1985.
- KOLBAŞI, Ahmet; *19. Yüzyıl'da Osmanlı Siyasi ve Sosyal Değişim Süreci ve Islahatlar*, Nobel Yayın, Ankara 2009.
- KUMAŞ, Rahmi; *Parlamentonun Boyutları*, Çağdaş Yayınları, İstanbul 1985.
- MAZICI, Nurşen; *Türkiye'de Askeri Darbeler ve Sivil Rejime Etkileri*, Gür Yayınları, İstanbul 1989.
- MINOGUE, Kenneth; *Siyaset*, çev. Ünal Gündoğan, (2. Baskı), Liberte Yayınları, Ankara 2017.
- MİRKELAMOĞLU, Necip; *Ecevit Ecevit'i Anlatıyor*, Kervan Yayınları, İstanbul 1977.
- ORTAYLI, İlber; *Gelenekten Geleceğe*, (23. Baskı), Timaş Yayınları, İstanbul 2017.

- ORTAYLI, İlber; *İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*, (2. Baskı), Hil Yayınları, İstanbul 1987.
- ÖZÇELİK, Selçuk; *1961 Anayasası Ders Notları*, Nuruosmaniye Matbaası, İstanbul 1985.
- ÖZDEMİR, Hikmet; *Devlet Krizi: T.C. Cumhurbaşkanlığı Seçimleri*, Afa Yayınları, İstanbul 1989.
- ÖZTUNA, Yılmaz; *Türk Tarihinden Yapraklar*, (11. Baskı), Ötüken Yayınevi, İstanbul 2016.
- ROUX, Jean-Paul; *Türklerin Tarihi Pasifik'ten Akdeniz'e 2000 Yıl*, (çev. Aykut Kazancıgil, Lale Arslan-Özcan), Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2007.
- SABUNCU, Yavuz; *Anayasaya Giriş*, (7. Baskı) İmaj Yayınları, Ankara 2001.
- SOYSAL, Mümtaz; *Anayasaya Giriş*, Sevinç Matbaası, Ankara 1969.
- ŞAHİN, Tahir Erdoğan; *Erzincan Tarihi II: Anadolu'nun Tarihi Akışı İçerisinde Siyasi, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Açından*, Erzincan Hayra Hizmet ve Dayanışma Vakfı Yayın No:1, Erzincan 1987.
- ŞAHİN, Tahir Erdoğan; *Hayaşa Bölgesi Tarihi I*, Berikan Yayınevi, Ankara 2014.
- T.C. Kurucu Meclisi Albümü*, TBMM Basımevi, Ankara 1961.
- TANİLLİ, Server; *Devlet ve Demokrasi*, Adam Yayınları, İstanbul 2002.
- TANÖR, Bülent; *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2006.
- TANÖR, Bülent; *Siyasi Düşünce Hürriyeti ve 1961 Türk Anayasası*, Öncü Kitabevi, İstanbul 1969.
- TOYNBEE, J. Arnold; *Türkiye Bir Devletin Yeniden Doğuşu*, (çev. K. Yargıcı-N. Uğurlu), Örgün Yayınevi, İstanbul 2017.
- TUNAYA, Tarık Zafer; *Hürriyetin İlanı İkinci Meşrutiyet'in Siyasi Hayatına Bakışlar*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2004.
- TUNCER, Erol; *Cumhuriyet Senatosu Seçimleri*, Tesav Yayınları, Ankara 2010.

- TURAN, Ali Eşref; *Türkiye 'de Seçmen Davranışı*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2004.
- TURAN, Osman; *Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi Tarihi*, Nakışlar Yayınevi, İstanbul 1979.
- TÜRK, Hikmet Sami; *Seçim Hukukunun Temel Sorunları ve Çözüm Önerileri*, Tesav Yayınları No:13, Ankara 1997.
- VASARY, Istvan; *Eski İç Asya 'nın Tarihi*, çev. İsmail Doğan, (2. Baskı), Ötüken Yayınevi, İstanbul 2016.
- YAZICI, Nevin; *Osmanlılık Fikri ve Genç Osmanlılar Cemiyeti*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 2002.
- YEŞİL, Ahmet; *Türkiye 'de Çok Partili Hayata Geçiş*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988.

5. Ansiklopedi-Sözlük

- AKYILDIZ, Ali; “Meclis-i A’yan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Diyanet Vakfı Yayınları, C: 28, Ankara 2004.
- AKYILDIZ, Ali; “Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye”, *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Diyanet Vakfı Yayınları, C:28, Ankara 2003.
- Ana Britannica Ansiklopedisi*, C:18, İstanbul, 1990.
- DEVELLİOĞLU, Ferit; *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, (11. Basım), Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara 1993.
- HANİOĞLU, M. Şükrü; “Meşrutiyet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Diyanet Vakfı Yayınları, C:29, Ankara 2004.
- Meydan Larousse*, Meydan Yayın Evi, Cilt:11, İstanbul 1990.
- MUMCU, Ahmet; “Divan-ı Hümayun”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Diyanet Vakfı Yayınları, C:9, İstanbul 1994.
- Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlüğü*, TDK Yayınları.

Yurt Ansiklopedisi, Anadolu Yayıncılık, Cilt:4, İstanbul 1982.

6. Tezler-Makaleler

ARSEL, İlhan; “Çift Meclis Sisteminin Memleketimizin Tatbiki Hukukunda Bazı Düşünceler (Birinci Kısım)”, *AÜHF Dergisi*, Ankara 1954.

BAYDUR, Mithat; “Üniformalı Demokrasi”, *Yeni Türkiye Dergisi*, C:17, Ankara 1997.

BOZKIR, Gürcan; “Türk Siyasal Hayatında Cumhuriyetçi Güven Partisi”, *ÇTTAD*, C:6, Güz 2007, s.275-308

KARA, Ruhi; “Erzincan Adı Üzerine”, *Erzincan Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C:2, 2016, s.105-124.

KARPAT, Kemal; “Cumhuriyet Rejiminin Tarihi Kökenleri Üzerine”, *Cumhuriyet-1923-1998 Dönemi Değerlendirmesi*, C:1, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1998.

KARPAT, Kemal; “Mülkiyet Hakları, Orta Sınıflar, Kültür ve Parlamenter Demokrasi”, *Yeni Türkiye Dergisi*, C:17, Ankara 1997.

KESKİN, Yusuf Ziya; *27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi ve 12 Mart 1971 Muhturası'nın Türk Devlet Teşkilatı ile Siyaset Hayatına Etkileri*, (Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2011.

ÖZGİŞİ, Tunca; “Türk Parlamento Tarihinde Cumhuriyet Senatosunun Yeri”, *Türkiyat Mecmuası*, C:21.

ÖZGİŞİ, Tunca; *Türk Parlamento Tarihinde Çift Meclis: Cumhuriyet Senatosu Örneği (1960-1980)*, (Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, İstanbul 2011.

ÖZÜERMAN, Tülay; “Türkiye’de Siyasal Partilerin Kurumsallaşması”, *Cumhuriyet-1923-1998 Dönemi Değerlendirmesi*, C:1, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1998

- SOYSAL, Mümtaz-SAĞLAM, Fazıl; “Türkiye’de Anayasalar”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C:1, İletişim Yayınları, İstanbul 1983.
- ŞAYLAN, Gencay; “TBMM’nin Kuruluşu ve Gelişimi”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, C:10, İletişim Yayınları, İstanbul 1983.
- URAN, Peri; *Yasama İşleminin Yerine Getirilmesinde Çift Meclis Sistemi ve Türk Siyasal Tarihindeki Yeri*, (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2008.
- YAVUZ, Erdem; “Erzincan’da Üç Seçim: 1950-1954-1957 Genel Seçimleri”, *Social Sciences Studies Journal*, C:3, S:8, 2017.
- YAVUZ, Erdem; “Siyasi Mücadele Ekseninde Erzincan’da Faaliyet Gösteren Dernekler (1941-1960)”, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C:2, 2016, s.105-124.

İNTERNET KAYNAKLARI

www.erzincan.gov.tr

www.meb.gov.tr

www.mfa.gov.tr

www.tbmm.gov.tr

www.trt.net.tr

EKLER



Ek 1: Cumhuriyet Senatosu Amblemi



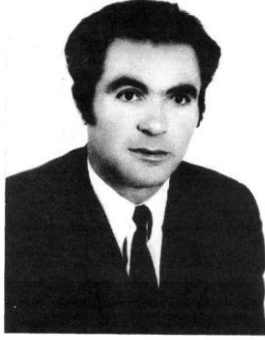
Ek 2: Cumhuriyet Senatosu Genel Kurul Salonu

Sicil No.: 73



Ek 3: Erzincan Senatörü Fehmi Baysoy (1961-1973)

Sicil No.: 339



Ek 4: Erzincan Senatörü Niyazi Ünsal (1973-1979)

Sicil No.: 466



Ek 5: Erzincan Senatörü Orhan Özen (1979-1980)

Yasa M. 304-14 Örnek : 29

CUMHURİYET SENATOSU ÜYELİĞİNE SEÇİLMİŞ OLANLARA VERİLECEK TUTANAK


İl : Erzincan
 Merkez : Erzincan

Soyadı ve Adı	Doğum yeri ve tarihi	Meslek veya sanatı	Bağlı olduğu siyasi partinin adı		Seçim sayısı	Oyuna kullandığı seçmenlerin sayısı	Seçim hakkında itiraz ve şikâyet olup olmadığı	DÜŞÜNCELER
			Rakamla	Yaz ile				
Baysoy Fehmi	Erzincan 1312	Teknikerlik	42793	Karlıbirlik Zediyde Dokunan İy.	102733	83529	Yoktur	

Cumhuriyet Senatosu Üyelerinin Seçimi Kanunu gereğince ilimizde yapılan seçim sonunda İl. Fehmi Baysoy san 62793... nın çevresinden Seçim Kurulu tarafından seçilmiş olduğunu gösterir bu tutanağı iki örneği Kurulumuz tarafından kendisine verildi. 17.10.1975

İl Seçim Kurulu Başkanı Oye Oye

(...) (...) (...)

 A. Başoğlu ...

Ek 6: Senatör Fehmi Baysoy'un Seçim Mazbatası (TBMM Arşivi SDN:73)

Yasa M. 304-14 Örnek : 30

Cumhuriyet Senatosu Üyeliğine Seçilmiş olanlara verilecek tutanak

Milletvekiliğine ...


İl : ERZİNCAN

Soyadı ve Adı	Doğum yeri ve tarihi	Meslek veya sanatı	Bağlı olduğu siyasi partinin adı	Seçim hakkında itiraz ve şikâyet olup olmadığı	DÜŞÜNCELER
Niyazi Ünsal	Hafahıye 1927	İktisatî İhtisatî	C.Halk Partisi	Yok	

Milletvekili seçimi ve 447 sayılı Yasalar gereğince çevremizde yapılan seçim sonunda Niyazi Ünsal nın çevresinden Seçim Kurulu tarafından seçilmiş olduğunu gösterir bu tutanağı iki örneği Kurulumuz tarafından Yüksek Seçim Kuruluna gönderilerek bir örneği de kendisine verildi. 17.10.1975

Başkan Oye Oye

Hakkı Turan Taşdemir A. Halim Çarbağ



Ek 7: Senatör Niyazi Ünsal'ın Seçim Mazbatası (TBMM Arşivi SDN:339)

Yasa M. 304-14 Örnek : 31

Cumhuriyet Senatosu Üyeliğine Seçilmiş olanlara verilecek tutanak

Milletvekiliğine ...


İl : ERZİNCAN

Soyadı ve Adı	Doğum yeri ve tarihi	Meslek veya sanatı	Bağlı olduğu siyasi partinin adı	Seçim hakkında itiraz ve şikâyet olup olmadığı	DÜŞÜNCELER
Özen Orhan	Erzincan 1939	AVUKAT	ATATÜK PARTİSİ	YOKTUR.	

Milletvekili seçimi ve 447 sayılı Yasalar gereğince çevremizde yapılan seçim sonunda AVUKAT ORHAN ÖZEN nın çevresinden Seçim Kurulu tarafından seçilmiş olduğunu gösterir bu tutanağı iki örneği Kurulumuz tarafından Yüksek Seçim Kuruluna gönderilerek bir örneği de kendisine verildi. 17.10.1975

Başkan Oye Oye

Hakkı



Ek 8: Senatör Orhan Özen'in Seçim Mazbatası (TBMM Arşivi SDN:466)

OTURDUĞU YER (*)			
ANKARADA		DIŞARDA	
Telefon :		Telefon :	
(*) Adres değişikliği vakit geçirmeden Genel Sekreterliğe Müracaatı rica olunur.			
HAL TERCÜMESİ (Kısaca)			
Seçildiği yer	Ergineci	Evlü olup olmadığı ve kaç evliliği bulunduğuna	Evlü - 3 evliliği
Adı ve soyadı	Niyazi Ünsal	Memur iken seçilmeden önceki son müracaatı	Adana İktisatî Mektebi
Bahannın ve zamanın adı	Yusufî-Türkmen	İstihlak derecesi ve son müracaat aldığı tarihi	4/3 1 Ekim 1973 Adana Mahallisi
Dağılımı yer ve tarihi	Rafahiye - 1927	Memur değişikliğinden önceki son görevi	-
Tahsil	Yüksek öğrenim	Evvelki derecede Mülkiyede veya C. Senatus Üyesi seçilme tarihi	-
Bilgi dileri	-	Yokluğunda ise sınıf, rütbesi ve sınıf numarası	pd. istihlak
İhtisas	-	Kayıtlı bulunduğu sektörel şubeleri ve numaraları	Rafahiye
Esasları	-	C. Senatusuna seçildiği tarih	14 Ekim 1973
İlim rütbesi	-	Kaç yıl C. Senatus Üyesi seçildiği	-
İşi ve gözü	İktisatî Mektebi	C. Senatusuna katılma tarihi	35548

Rafahiye - Çatalca mahallesinde doğdum. İlk öğrenimi aynı yerde, öğrendikten okuduğum Yrd.öğretmeni köy enstitüsünde bitirdim. Mesleğimin eşitlik kantonlarında çalıştım. Son 1966 yılı yeni döneminde Gayri Eşitlik Enstitüsü pedagoji bölümünü bitirdikten sonra Rafahiye İktisatî Mektebi'ne atanmış. Halen Adana ile İktisatî Mektebi'ni iken Ergineci'de 14 Ekim 1973 seçimlerinde Senatör seçildim.

EK 10:Senatör Niyazi Ünsal'ın hal tercümesi kâğıdı (TBMM Arşivi SDN:339)

OTURDUĞU YER (*)			
ANKARADA		ANKARA DIŞINDA	
Telefon :		Telefon :	
(*) Adres değişikliği en kısa sürede Gözetilme Müdürlüğüne bildirimini rica olunur.			
ÖZGEÇMİŞİ			
Seçildiği il	Ergineci	Evlü olup olmadığı ve kaç evliliği bulunduğuna	Evlü 3 evliliği
Adı ve soyadı	Orhan Özen	Memur iken seçilmeden önceki son görevi	Sarıkat Avukat
Bahannın ve zamanın adı	Halis - Lütfiye	İstihlak derecesi ve son müracaat aldığı tarihi	Yok.
Dağılımı yer ve tarihi	Ergineci - 1939	Memur değişikliğinden önceki son görevi	Avukatlık
Tahsil	Yüksek	Evvelki derecede Mülkiyede veya C. Senatus Üyesi seçilme tarihi	Yok.
Bilgi dileri	-	Yokluğunda ise sınıf, rütbesi ve sınıf numarası	Top 7 güm.
İhtisas	-	C. Senatusuna katılma tarihi	14 Ekim 1979
Esasları	-	-	-
Meclisi	Avukat	-	-

1939 yılında Ergineci'de doğdum. İlk orta ve lise tahsilini Ergineci'de yaptım. 1947 yılında da A.Ü. H. F. Terimden mezun oldum. 9 yıl Sarıkat Avukatlık yaptım. 1953 yılında evlendim. Üç çocuk babayım. 1993 yılında Ergineci il 2. Bahane'ye yaptım. 1991-79 yılında Ergineci il Bahane'ye görevim yürüttüm. 14 Ekim 1979 tarihinde C. Senatus üyesi seçildim.

İmza
Orhan Özen

EK 11:Senatör Orhan Özen'in hal tercümesi kâğıdı (TBMM Arşivi SDN:466)